

R A P O R

Ekim, 2025 Sayı: 4

İsrail

Kimlikler, Kurumlar, Politikalar

Editörler:

Dr. Ayhan **SARI**

Esmanur **ADİYAMAN**

Yazarlar:

Fatma **KURT SARIASLAN**, Ayhan **SARI**,

Abdullah **ALTUNCU**, Seher **BULUT**, Şule **ÖZKAN**,

Neslihan **KURAN**, İbrahim **KARATAŞ**, Salih **KAYA**,

Ali İhsan **KAHRAMAN**, Tuğçe **ERSOY CEYLAN**,

İsmail **ŞAHİN**, Ahmet Hüsrev **ÇELİK**

İSRAİL: KİMLİKLER, KURUMLAR, POLİTİKALAR

EDİTÖRLER:

Dr. Ayhan SARI
Esmenur ADIYAMAN

YAZARLAR:

Fatma KURT SARIASLAN, Ayhan SARI, Abdullah ALTUNCU, Seher BULUT, Şule ÖZKAN,
Neslihan KURAN, İbrahim KARATAŞ, Salih KAYA, Ali İhsan Kahraman, Tuğçe ERSOY
CEYLAN, İsmail ŞAHİN, Ahmet Hüsrev ÇELİK

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VAKFI
TÜRKİYE RESEARCH FOUNDATION

EDİTÖRLER

Ayhan SARI, Dr.

Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Lisans eğitimini 2015 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans derecesini Sabancı Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü'nden 2017 yılında aldı. Sarı, doktora derecesini Freie Üniversitesi, Berlin Siyaset Bilimi Bölümü'nde "How Ethnic Conflict Changes Ethnic Identity: The Case of Syrian Civil War" başlıklı tez çalışmasıyla 2022 yılında almaya hak kazandı. Çalışma alanları arasında çatışma çözümleri, konstrüktivizm, etnik savaşlar, Suriye ve nitel araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Esmenur ADIYAMAN

2021 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Şu anda İbn Haldun Üniversitesi'nde Din Sosyolojisi alanında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Akademik ilgi alanları arasında din ve toplum ilişkisi, modernleşme süreçleri, İslam'ın kamusal alandaki rolü ve Batı kültürü ile İslam dünyası arasındaki etkileşim bulunmaktadır.

Fatma KURT SARIASLAN, Doç. Dr.

1981'de Artvin/Arhavi'de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. Lisans eğitimini aldığı İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans derecesini İstanbul Üniversitesi'nden 2006 yılında; doktora derecesini Uludağ Üniversitesi'nden 2016 yılında aldı. 2005-2018 yılları arasında T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı (şimdiki adıyla T.C. Ticaret Bakanlığı) bünyesinde görev yaptıktan sonra, 2018 yılında Bursa Teknik Üniversitesi'nde tam zamanlı akademik kariyerine başladı. 2022 yılından beri İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında Türk siyasal hayatı ve Türk dış politikası, Orta Doğu siyaseti, küresel ekonomi politik ve İslamofobi bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Ayhan SARI, Dr.

Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Lisans eğitimini 2015 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans derecesini Sabancı Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü'nden 2017 yılında aldı. Sarı, doktora derecesini Freie Üniversitesi, Berlin Siyaset Bilimi Bölümü'nde "How Ethnic Conflict Changes Ethnic Identity: The Case of Syrian Civil War" başlıklı tez çalışmasıyla 2022 yılında almaya hak kazandı. Çalışma alanları arasında çatışma çözümleri, konstruktivizm, etnik savaşlar, Suriye ve nitel araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Abdullah ALTUNCU, Doç. Dr.

2008 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2011 yılında yüksek lisansını, 2019 yılında ise doktorasını yine aynı üniversitede tamamladı. Doktora sürecinde Hayfa Üniversitesi Yahudi Tarihi Bölümünde çeşitli araştırmalar gerçekleştirdi. İngilizce ve İbranice bilen Altuncu, 2014-2024 yılları arasında Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde Dinler Tarihi alanında görev yaptı. 2023 yılında doçent olan Altuncu, 2024 yılından itibaren Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görevine devam etmektedir. Yahudi Aydınlanması, reform hareketi, Orta Çağ Yahudi tarihi, İbrani matbuatı, Yahudi dini metinleri, Yahudi-Hristiyan ilişkileri, Kudüs ve Kudüs Tarihi, Orta Doğu'da etnik yapı ve çatışmalar gibi konularda çalışmaları bulunmaktadır.

Seher BULUT, Dr.

Doktora derecesini "2000 Sonrası Türkiye ve İsrail Dış Politikaları: Rol Teorik Bir Karşılaştırma" başlıklı tezi ile 2018 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden alan Bulut, 2010-2016 yılları arasında Almanya'nın Vestfalya Wilhelm Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Sosyoloji alanlarında doktora konusu ile alakalı çalışmalarda bulunmuştur. Hâlihazırda Ankara Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Şule ÖZKAN

2022 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri bölümünden mezun olan Özkan, Arapça hazırlık eğitimini Ürdün'deki Applied Science University'de yaz döneminde tamamladı. Lisans eğitimi boyunca İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Akademik Gelişim Programı'na katılarak gelişimini desteklerken, Kudüs Çalışmaları Kulübü'nde aktif olarak yönetim görevinde bulundu. Ayrıca, İHH İnsani Yardım Vakfı'nda gönüllü projelere katkı sağlayarak çeşitli sosyal sorumluluk faaliyetlerinde yer aldı. Halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Dinler Tarihi alanında tezli yüksek lisans programına devam eden Özkan, Anadolu Ajansı'nda muhabir olarak çalışmaktadır. Bölge Araştırmaları Merkezi'nde İdari ve Sosyal İlişkiler Koordinatörü olan Özkan, Filistin-İsrail Çalışmaları başta olmak üzere Orta Doğu üzerine çalışmalar yürütmektedir. Arapça ve İngilizceyi ileri düzeyde, İbraniceyi orta seviyede bilmektedir.

Neslihan KURAN, Dr.

Lisans eğitimini İletişim Fakültesi'nde tamamlayan Dr. Neslihan Kuran, çalışmalarına Dinler Tarihi alanında devam etti ve ardından Ankara Üniversitesi Dinler Tarihi Bölümü'nde "Falaşalarda Dinî Gelenek ve Kimlik Sorunu" başlıklı çalışmasıyla doktora derecesi elde etti. 2009-2010 yılları arasında MEB Dil Bursu ile Ürdün Üniversitesi'nde Arapça dil eğitimi alan Kuran Ürdün, Sudan, İsrail/Filistin'de çeşitli araştırma projelerine katıldı. Doktora eğitimi sürecinde TÜBİTAK 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında ABD'de Florida Uluslararası Üniversitesi'nde (FIU) misafir araştırmacı olarak bulundu. Osmanlıca, Arapça ve İngilizce bilen Kuran'ın Arşiv Belgeleriyle Alliance Israelite Universelle İstanbul Okulları (2020); Siyahî Yahudiler: Falaşaların Etnik Kökeni, Dinî Gelenekleri ve İsrail'e Göçleri (2023) adlı kitapları ile çok sayıda makale çalışması bulunmaktadır. Uzmanlık ve çalışma alanları; Afrikalı Yahudiler, Siyasal Siyonizm ve Yahudi örgütlenmeleri, ırk ve etno-dini kimlik, medya-din etkileşimi, Türk dünyası araştırmaları.

İbrahim KARATAŞ, Doç. Dr.

Uluslararası ilişkiler uzmanıdır. Lisansını 2001 yılında ODTÜ Uluslararası İlişkiler bölümünde bitiren yazar, Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde yüksek lisans (2017) ve doktora (2020) yapmıştır. Karataş uluslararası güvenlik ve Ortadoğu alanlarında çalışmaktadır.

Salih KAYA

Lisans eğitimini 2019 yılında Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans derecesini University of Kent'te Uluslararası Siyasal İktisat ve Uluslararası Kalkınma programında çift anadal yaparak 2020 yılında aldı. 2022 yılından bu yana Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Programı'nda eğitimine devam etmektedir. Doktora araştırmasında jeo-ekonomi ve ticaret koridorlarının siyasi etkilerini ele almaktadır. Kamu ve özel sektörde farklı kurumlarda görev alan Kaya, başta Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) olmak üzere, Ernst & Young, TRT ve Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nda görev almıştır. Uzmanlık alanları arasında uluslararası kalkınma, siyasal iktisat, Fransız dış politikası, dış politika analizi ve küresel ticaret politikaları yer almaktadır. Akademik çalışmalarında özellikle Gümrük Birliği, çok taraflı ticaret sistemleri, Afrika kıtasıyla ekonomik iş birliği ve bölgesel entegrasyon süreçlerine odaklanmaktadır.

Ali İhsan KAHRAMAN, Dr.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Ekonomi-İşletme Üstün Başarı Programından ve London School of Economics and Political Science koordinatörlüğündeki University of London Economics and Management programından lisans derecesi; Sabancı Üniversitesi Kamu Politikaları alanından “Geopolitics of Energy: The Case of Turkey-Rising to Challenges” başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesi; İstanbul Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler bölümünden de “Çin’in Küresel Siyasetinin Bir Unsuru Olarak Kuşak-Yol İnisiyatifi: Ekonomi-Politik Analiz” başlıklı tezi ile doktora derecesini kazanmıştır. Doktora tezini “Çin ve Kuşak-Yol İnisiyatifi: Ekonomi Politik Analiz” başlığı ile kitaplaştıran Kahraman’ın Kuşak-Yol İnisiyatifi ve Avrasya Ekonomi-Politigi, İslam ve uluslararası ilişkiler teorileri temel çalışma alanlarıdır. Uluslararası akademik dergilerde yayınları ve TRT World gibi çeşitli dijital medya platformlarında ve düşünce kuruluşlarında görüş yazıları bulunmaktadır. 2015 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’nde başladığı akademik kariyerini İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde devam ettirmektedir.

Tuğçe ERSOY CEYLAN, Doç. Dr.

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesidir. Galatasaray Üniversitesi’nden mezun oldu. Fransa’da Université Lyon II’de Yakınoğu ve Akdeniz Araştırmaları Merkezi’nde eğitimine devam etti. Yüksek Lisans derecesini ODTÜ Ortadoğu Araştırmaları programından; doktora derecesini Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü’nden aldı. 2015’te İsrail Hayfa Üniversitesi’nde bulundu. 2022 yılında Brandeis Üniversitesi Schusterman İsrail Çalışmaları Merkezi’nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. İsrail siyaseti ve toplumu, Filistin meselesi ve Türkiye-İsrail ilişkileri üzerine çalışmaktadır. İsrail’de Çatışan Kimlikler: Filistinliler ve Yahudiler başlıklı kitabı 2020’de yayınlandı. Son olarak İsrail: Kimlik, Siyaset, Dış Politika, Güvenlik (2025, 2.baskı) kitabının editörlüğünü yapmıştır.

İsmail ŞAHİN, Prof. Dr.

1981 yılında Kıbrıs’ta doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kıbrıs’ta tamamladı. Akademik kariyerine, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun olarak başladı. Kıbrıs konusunda hazırladığı tezlerle Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. 2017 yılında Siyasi Tarih alanında doçent, 2022 yılında ise profesörlük unvanını aldı. Prof. Dr. Şahin, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Önceki yıllarda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi’nde de öğretim üyeliği yapan Şahin, akademik kariyeri boyunca, Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu’nda Uluslararası İlişkiler, Doğu Akdeniz ve Jeopolitik, İstanbul Üniversitesi’nde de Türk dış politikası dersleri verdi. Uzmanlık alanları arasında Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz sorunu, Orta Doğu ve Türk dış politikası yer almakta olup, bu konularda kapsamlı akademik çalışmalar yürütmektedir. Prof. Dr. Şahin, akademik çalışmalarının yanı sıra, düşünce kuruluşları ile ulusal basın-yayın organlarında uzmanlık alanlarına ilişkin analiz, teknik rapor, köşe yazısı ve değerlendirmeleriyle katkı sunmaktadır. Ayrıca, Uluslararası Kriz Araştırmaları Merkezi (USKAM) başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Ahmet Hüsrev ÇELİK, Doç. Dr.

Lisans öğrenimini Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde, yüksek lisansı Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler anabilim dalında, doktora öğrenimini ise Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası anabilim dalında tamamladı. 2007-2015 yılları arasında çeşitli kamu ve özel kuruluşlarda uzmanlık görevi yürüten Çelik, 2015 yılından beri Düzce Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Üstlendiği idari görevlerin yanı sıra akademik olarak Türk Dış Politikası, Ortadoğu, İslam Dünyası, Kuzey Afrika, Körfez Ülkeleri üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Türkiye Araştırmaları Vakfı Yayınları

© Türkiye Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Rapor | Sayı: 4 | Ekim, 2025

Yayıncı Sertifika No: 72319

ISBN 978-625-98522-7-0

İsrail: Kimlikler, Kurumlar, Politikalar

Türkiye Araştırmaları Vakfı iktisadi işletmesi,

Türkiye Araştırmaları Vakfı'nın bir markasıdır.

Bu yayının tüm hakları Türkiye Araştırmaları Vakfı'na aittir. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VAKFI

Hırka-i Şerif Mahallesi, Eski Ali Paşa Caddesi, No: 33, Fatih/İSTANBUL

Tel: (+90) 212 525 0820 | info@turkiyearastirmalari.org | <https://turkiyearastirmalari.org/>

İçindekiler

GİRİŞ	2
İSRAİL'İN SURİYE POLİTİKASI	7
SALDIRGAN REALİZM VE KORKUNUN KISKACINDA İSRAİL DIŞ POLİTİKASI	7
İSRAİL'İN 8 ARALIK SONRASI SURİYE POLİTİKASI	9
SONUÇ	10
İSRAİL'İN TEOLOJİK YAPISI	13
GİRİŞ	13
ETNİK KÜLTÜREL YAPILAR	14
DINDARLIK SEVİYESİYLE İLİŞKİLİ YAPILAR	17
SONUÇ	21
İSRAİL'DE AZINLIKLAR MESELESİ	23
GİRİŞ	23
TARİHSEL ARKA PLAN	23
FİLİSTİNLİ ARAPLAR	25
AYRIMCILIĞIN TEMEL SEBEPLERİ: "YAHUDİ DEVLETİ" KURGUSU, ASKERİ YÖNETİM VE SÜREGELEN İŞGAL	26
TEMEL SORUN ALANLARI: YOKSULLUK, EĞİTİM-GELİR ADALETSİZLİĞİ, KAMU KAYNAKLARINA ERIŞİM, SİYASİ TEMSİL	27
İSRAİL'İN "DİĞERLERİ": DÜRZİLER VE ÇERKESLER	29
SONUÇ	31
İSRAİL SİYASİ YAPISI: KURUMSAL ÇERÇEVE, İŞLEYİŞ VE GÜNCEL TARTIŞMALAR	33
GİRİŞ	33
ANAYASA YOKLUĞUNUN YÖNETİMİ VE TEMEL YASALAR	33
İSRAİL'DE YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI ORGANLARI	35
SON DÖNEM TARTIŞMALARI	45
SONUÇ YERİNE	46
İSRAİL'DE EĞİTİM SİSTEMİ	51
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (ANAOKULU)	51
İLKÖĞRETİM	51
ORTAÖĞRETİM	52
ETNİK VE DİNİ TOPLULUKLARA GÖRE İSRAİL'DE EĞİTİM	53
DEVLET-DİNİ OKULLARI (MAMLACHTİ DATİ)	54
ULTRA-ORTODOKS (HAREDİ) OKULLARI	54
ARAP OKULLARI	54
<i>Dürzî Okulları</i>	55
KARMA OKULLAR	56
ULUSLARARASI ÖZEL (YABANCI) OKULLAR	56
ENTEĞRE OKUL VE MERKEZLERİ	56

DiĞER OKULLAR	57
TEMEL EŞİTSİZLİKLER ÜZERİNE.....	58
DEĞERLENDİRME	60
İSRAİL'İN ASKERİ GÜCÜ.....	63
Giriş	63
İSRAİL DEVLETİNİN KISA GEÇMİŞİ.....	63
İSRAİL SAVUNMA SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	63
İSRAİL'İN NÜKLEER SİLAHLARI	64
İSRAİL ORDUSUNUN SİLAH ENVANTERİ	65
<i>Kara Kuvvetleri</i>	65
<i>Deniz Kuvvetleri</i>	65
<i>Hava Kuvvetleri</i>	66
<i>İnsan Gücü</i>	66
<i>İstihbarat</i>	67
<i>İsrail'e Dış Destekler</i>	67
İSRAİL VE BÖLGE ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI	68
SONUÇ.....	68
İSRAİL-KÜRESEL FİNANS İLİŐKİŐİ: ÇOK KATMANLI ORTAKLIK	70
Giriş	70
İSRAİL'İN EKONOMİK MODELİ VE ÖRGÜTSEL AVANTAJLARI.....	70
<i>Ekonomik Yapının Temel Karakteristiği</i>	70
<i>Finansal Sistemin Hegemonik Rolü ve Küresel Entegrasyon</i>	71
<i>Dışa Açılma Zorunluluğunun Finansal Dinamikleri</i>	73
İSRAİL'İN FİNANSAL NÜFUZU VE G20 ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ	74
<i>ABD ile Finansal Entegrasyonun Yansımaları</i>	74
ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE İSRAİL LOBİŐİ.....	77
SONUÇ.....	79
İSLAM'IN ULUSLARARASI KONSOLİDE EDİCİ GÜCÜNÜN VAKA ANALİZİ: İSRAİL VE AKSA TUFANI	81
7 EKİM AKSA TUFANI'NİN TARİHSEL BAĞLAMI.....	81
7 EKİM SONRASI İSRAİL KARŞITLIĞINDAN ABD MUHATAPLIĞINA ABRAHAM ANLAŞMALARI	82
İSLAM SÖYLEMİ İLE ABRAHAM ANLAŞMALARI'NİN KONSOLİDASYON KABİLİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	84
SONUÇ.....	87
İSRAİL-BATI-MEDYA İLİŐKİŐİ: 7 EKİM SONRASI MEDYA MANİPÜLASYONU VE ALGI YÖNETİMİ	88
Giriş	88
TARİHSEL ARKA PLAN: İSRAİL VE BATI MEDYASI	88
7 EKİM VE MEDYA ÇERÇEVELERİ.....	89
MEDYA MANİPÜLASYONU VE DEZENFORMASYON	90
HASBARA VE MEDYA STRATEJİŐİ.....	91
ALGI YÖNETİMİ VE KAMUOYU.....	92
AKADEMİK TARTIŞMALAR: HEGEMONYA VE DİRENİŞ	93
SONUÇ.....	94

YENİ GÜVENLİK MİMARİSİ BAĞLAMINDA İSRAİL'İN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI 96

GİRİŞ	96
ENERJİ GÜVENLİĞİ VE DİPLOMASİSİ	96
YENİ GÜVENLİK MİMARİSİ	98
SONUÇ	100

TÜRKİYE'DE İSRAİL ÇALIŞMALARI 102

7 EKİM'DEN SONRA KAMUOYUNDA TARTIŞMALAR VE İSRAİL ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ.....	103
TÜRKİYE'DE SİYONİZM VE YAHUDİLER ÜZERİNE İLK ÇALIŞMALAR	105
YÖK'ÜN TEZ VERİ TABANINDA YER ALAN ÇALIŞMALAR.....	108
KAVRAMSAL DÖNÜŞÜM: FİLİSTİN SORUNUNDAN İSRAİL SORUNUNA	109
DERGİ PARK VERİ TABANINDA YER ALAN ÇALIŞMALAR	110
ÜNİVERSİTELERDE AKADEMİK BİRİMLER VE FAALİYETLER	111
İSRAİL ÇALIŞMALARI: SON DÖNEMDEN BAZI ÖRNEKLER	112
SONUÇ	113

Önsöz

İsrail, kuruluşundan bu yana Orta Doğu siyasetinin dinamiğini değiştirmiş ve bölgedeki merkez aktörlerinden biri haline gelmiştir. Dini referanslarla şekillenen devlet yapısı, güvenlik merkezli politikaları ve çevre ülkelere yönelik agresif tutumu, özellikle son yıllarda Orta Doğu'daki istikrarsızlıkların derinleşmesine yol açmıştır. Bu durum, yalnızca Filistin halkını değil, tüm bölge ülkelerini de doğrudan etkileyen bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir.

İsrail'in saldırgan politikalarının nedenleri, araçları ve sonuçları üzerine yapılacak derinlemesine araştırmalar, bölge ülkeleri için stratejik önem taşımaktadır. Zira bu tehdit hem bölgesel barışın tesisini zorlaştırmakta hem de uluslararası siyasetin adalet, hukuk ve insani değerler ekseninde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma, İsrail'in kimlik, kurum ve politika ekseninde çok boyutlu bir şekilde ele alınmasını hedeflemektedir. Farklı araştırmacıların katkılarıyla hazırlanan rapor, İsrail'in tarihsel, ideolojik ve siyasal yönelimlerini anlamaya, kamuoyunu doğru bilgilendirmeye ve daha etkili önlemlerin geliştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu tür çalışmaların sayısının artması, hem bölge ülkelerinin karşılaştığı tehditlerin daha iyi analiz edilmesini sağlayacak hem de uzun vadede barış ve istikrar için ortak bir bilinç oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Çalışmanın bu yönde mütevazı bir katkı sunması ümidiyle...

Prof. Dr. Enes BAYRAKLI

19 Ekim 2025, İstanbul

RAPOR

GİRİŞ

Giriş

Filistin direniş örgütü Hamas'ın 7 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirdiği Aksa Tufanı Operasyonu'nun ardından İsrail'in gerek işgal altındaki Filistin toprakları özelinde gerçekleştirdiği saldırılar ve uyguladığı soykırım gerek bölge siyaseti bağlamında verdiği saldırgan ve yayılcı tepki; İsrail'in siyasî, iktisadî, içtimaî ve dinî yapısının daha iyi anlaşılması, dolayısıyla daha yakından incelenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Malum olunduğu üzere Türkiye'de İsrail-Filistin meselesine dair hem toplum hem de siyasî düzlemdeki ilgi, bu konu özelindeki çalışmaların çeşitlilik arz etmesini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu meselenin faili olan ve resmî kuruluşu itibarıyla oldukça yeni ama buna rağmen Batı'dan gördüğü koşulsuz destek dolayısıyla bir o kadar pervasız olan bu devletin, en az meselenin kendisi kadar araştırma konusu edilmesi ve hemen her boyutuyla incelenmesi gerekliliği 7 Ekim sonrasında açıkça ortaya çıkmıştır. Bu rapor işte tam da bu ihtiyacı gözetererek kaleme alınmıştır.

Rapor, **Dr. Ayhan Sarı**'nın İsrail'in Suriye politikası üzerine derinlemesine analiz sunduğu yazısıyla başlamaktadır. Sarı çalışmasında, İsrail'in temel stratejisinin “böl, parçala ve zayıflat; böylece tehdit olmaktan çıkar” anlayışına dayandığını öne sürmektedir. Bu yazıda, özellikle 8 Aralık 2024 tarihinde Esed rejiminin düşüşü ve Suriye'de yeni bir hükümetin kurulması sonrası döneme odaklanılarak, İsrail'in bu yeni durumu Türkiye'nin bölgedeki artan nüfuzundan duyduğu endişe çerçevesinde değerlendirdiği belirtilmektedir. İsrail'in bu stratejiyi gerçekleştirmek için sahada Dürziler ve PKK/PYD kartlarını kullandığı, amacının ise güçlü bir Suriye'nin kurulmasını engellemek ve Türkiye'nin etkisini zayıflatmak olduğu ifade edilmektedir. Sarı ayrıca, İsrail'in dış politikasının saldırgan realizm ve korku gibi psikolojik saiklerle şekillendiğini vurgulayarak bu durumun da onu sürekli saldırganlaşan bir döngüye soktuğunu ifade etmektedir. **Doç. Dr. Abdullah Altuncu** “İsrail'in Teolojik Yapısı” başlıklı yazısında, İsrail'in din-devlet ilişkilerini tarihsel, kültürel ve kurumsal boyutlarıyla ele alarak ülkenin teolojik yapısını analiz etmektedir. Hahambaşılık kurumu ve “Statüko Doktrini” ekseninde şekillenen bu yapının, Ortodoks Yahudiliğin belirleyici rolüyle birlikte sekülerlik, mezhepsel çoğulluk ve etnik çeşitlilik arasında sürekli bir gerilim ürettiğine dikkat çekilen analizde; Aşkenaz, Sefarad, Mizrahi, Teymani ve Beta Yisrael gibi toplulukların yanı sıra Hilonim, Masortim, Datim ve Haredim gibi dini yönelimler üzerinden gelişen yapısal ayrışmaların, İsrail'de teolojiyi sadece inançla sınırlı bırakmayıp siyaset, hukuk ve kimlik üretiminin de merkezine taşıdığına vurgu yapılmaktadır. İsrail'in iç politikası ve toplumsal yapısına odaklandığı yazısında **Dr. Seher Bulut**, Yahudi kimliği ekseninde şekillenen devlet yapılanmasının Araplar başta olmak üzere, Dürzî, Çerkes ve diğer etnik-dini azınlıklar açısından ciddi bir eşitsizlik ve dışlanmışlık hâli doğurduğuna dikkat çekmektedir. Bulut yazısında, resmî vatandaşlık statüsüne rağmen bu grupların eğitimden konut politikasına, siyasal temsilden kamu kaynaklarına erişime kadar birçok alanda ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarına vurgu yapmaktadır. Bu durumun, İsrail'in kendisini “demokratik” olarak tanımlarken eş zamanlı olarak “Yahudi devleti” kimliğini ön plana çıkarmasının yarattığı yapısal çelişkiyi yansıttığı açıktır. **Şule Özkan** İsrail'in siyasal sistemini

kurumsal bir bakış açısıyla incelediği “İsrail Siyasi Yapısı: Kurumsal Çerçeve, İşleyiş ve Güncel Tartışmalar” başlıklı yazısında, anayasa yerine “Temel Yasalar”ın oluşturduğu hukuki zemini, yasama-yürütme-yargı organlarının işleyişini, seçim sistemi ve parti yapısını ayrıntılı biçimde ele alırken, 2018 Yahudi Ulus Devleti Yasası ve 2023 Yargı Reformu gibi güncel tartışmalara da yer vermektedir. Çalışma, İsrail’in parlamenter yapısının kırılganlığını, koalisyon hükümetlerinin doğurduğu istikrarsızlığı ve yargının hem demokratik dengeyi hem de Filistinlilere yönelik ayrımcı uygulamaları nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle metin, İsrail siyasetini anlamak isteyen okurlar için kapsamlı, analitik ve eleştirel bir kaynak niteliği taşımaktadır. **Dr. Neslihan Kuran**, İsrail’in çok katmanlı ve ideolojik olarak çeşitlenmiş eğitim sistemini tarihsel, sosyolojik ve politik bağlamda ele aldığı yazısında, eğitimin farklı dini, etnik ve kültürel grupların kimliklerini koruma ve aktarma aracı olarak yapılandırıldığını belirtmektedir. Seküler, devlet-dindar, ultra-Ortodoks (Haredi) ve Arap eğitim akımları arasında ayrılan sistemin toplumsal bütünleşme yerine ayrışmayı derinleştirdiğine; devlet politikaları ve bütçe dağılımlarının ise bu yapının sürdürülmesinde belirleyici olduğuna dikkat çeken Kuran, analizinde bu farklılıkların eğitimde fırsat eşitliği, müfredat ve vatandaşlık bilinci üzerindeki etkilerine de odaklanmaktadır. **Doç. Dr. İbrahim Karataş**, İsrail’in askeri kapasitesi ve savunma sanayindeki gelişimini tarihsel perspektif içinde analiz etmektedir. Bu çerçevede, İsrail ordusunun hava, deniz ve kara kuvvetlerinin gücü, savunma harcamaları ve istihbaratı ile ilgili bilgi verdiği analizinde, aynı zamanda İsrail ordusunun dışarıdan aldığı desteği de rakamlar vererek incelemektedir. İsrail’in askeri üstünlüğünden çok iktisadî gücünü ele aldığı yazısında **Salih Kaya**, İsrail’in küresel finans sistemindeki konumuna değinmekte ve İsrail ile büyük kuruluşlar arasındaki ilişkileri analiz etmektedir. İsrail’in küresel finansal sistemle kurduğu karmaşık ve stratejik ilişkilerin ele alındığı yazı, ülkenin risk sermayesi piyasalarındaki etkinliğinin, çok uluslu şirketlerle kurduğu yapısal bağlantıların ve G20 ülkeleriyle geliştirdiği finansal diplomasi ağının sadece ekonomik performansında belirleyici olmakla kalmayıp, dış politikasını da şekillendiren bir araç hâline geldiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda İsrail’in küresel finansın ana aktörleriyle kurduğu yakın ilişkilerin, İsrail’e diplomatik alanda geniş bir hareket kabiliyeti kazandırdığına dikkat çekilmektedir. **Dr. Ali İhsan Kahraman**’ın kaleme aldığı yazı, 7 Ekim 2023’teki Aksa Tufanı Harekâtı sonrasında Orta Doğu’da değişen güç dengelerini, İslam’ın uluslararası siyasette konsolide edici bir rol oynayıp oynayamayacağını analiz etmektedir. Yazı, özellikle İsrail ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkileri ele almakta, İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde İsrail-Arap normalleşmesini ve bu sürecin İslam dünyasında nasıl algılandığını değerlendirmektedir. Analizde, 20. yüzyılda İsrail karşıtlığının Müslüman ülkeler için maliyet artırıcı bir unsur olduğu; buna karşın 21. yüzyılda ABD muhataplığına karşı doğan risklerin öne çıktığı savunulmaktadır. Ayrıca analizde, İslami normların uluslararası siyasette etkili olamamasının nedenleri, Müslüman ülkelerin farklı tepkileri (örneğin Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan) ve İslam ile İbrahim Anlaşmalarının konsolidasyon gücü karşılaştırması gibi konular detaylı şekilde incelenmektedir. Kahraman analizinde nihai olarak, 7 Ekim sonrası süreçte İslam’ın uluslararası siyaset sahnesinde birleştirici bir rol oynama potansiyelinin artmakla birlikte, bunun toplumların ve liderlerin tercihlerine bağlı olarak gelişeceğini ileri sürmektedir. **Doç. Dr. Tuğçe Ersoy**

Ceylan “İsrail-Batı-Medya İlişkisi: 7 Ekim Sonrası Medya Manipülasyonu ve Algı Yönetimi” başlıklı çalışmasında, 7 Ekim Aksa Tufanı Operasyonunun ardından Batı medyasının haber dili ve çerçeveleme pratiklerini eleştirel bir perspektifle incelemektedir. Çalışma, medya manipülasyonu, dezenformasyon ve algı yönetimi kavramları üzerinden Batı merkezli basının İsrail’in güvenlik söylemini nasıl merkezileştirdiğini ve Filistinlilerin yaşadığı insani trajediyi nasıl görünmez kıldığını ortaya koymaktadır. Tarihî arka planla güncel medya söylemleri arasındaki sürekliliğe dikkat çeken Ersoy-Ceylan, ayrıca dijital medyanın hegemonik anlatıyı kırma potansiyelini vurgulayarak hegemonya ve direniş arasındaki etkileşimi teorik bir bağlamda değerlendirmektedir. **Prof. Dr. İsmail Şahin**’in “Yeni Güvenlik Mimarisi Bağlamında İsrail’in Doğu Akdeniz Politikası” başlığını taşıyan yazısı, İsrail’in Doğu Akdeniz politikalarını enerji, güvenlik ve dış politika boyutlarıyla derinlemesine analiz etmektedir. Yazının odağında, İsrail’in 2000’li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz’deki doğal gaz keşifleriyle birlikte bölgeye yönelik dış politika önceliğinin nasıl değiştiği yer almaktadır. Tamar, Leviathan ve Karish gibi devasa doğal gaz sahalarının keşfiyle İsrail, enerji diplomasisi üzerinden hem ekonomik hem de jeopolitik güç elde etmeye başlamıştır. Şahin, İsrail’in Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile geliştirdiği stratejik ittifakları, Türkiye’nin bölgedeki etkisini dengeleme çabasının bir parçası olarak değerlendirmekte; EastMed Projeleri, çok uluslu tatbikatlar ve Demir Kubbe hava savunma sistemi gibi örneklerle açıklamaktadır. Yazı, İsrail’in Doğu Akdeniz’de sadece enerji ihracatçısı değil; aynı zamanda askeri derinliğe sahip, proaktif ve çok katmanlı bir güvenlik mimarisi inşa eden bir aktör hâline geldiğini de vurgulamaktadır. Ayrıca İsrail’in Avrupa Birliği ile ilişkilerini bu enerji ve güvenlik temelli strateji üzerinden kurarak, Avrupa’nın karar alma süreçlerinde nüfuz kazanmaya çalıştığına dikkat çeken Şahin, İsrail’in Doğu Akdeniz politikasını sadece bölgesel değil, Avrupa-Orta Doğu hattında da stratejik dengeleri değiştirecek potansiyele sahip çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak değerlendirmektedir. Raporun son yazısında **Doç. Dr. Ahmet Hüsrev Çelik** Türkiye’deki İsrail çalışmalarının tarihini, kapsamını ve -güncel gelişmeler ışığında- önemini kapsamlı şekilde ele almıştır. Çelik çalışmasında, 7 Ekim sonrası İsrail’in Gazze’deki saldırılarının etkisiyle Türkiye’de İsrail üzerine yapılan akademik ve toplumsal tartışmaların arttığını ortaya koymaktadır. Özellikle kamuoyunda Filistinlilerin “toprak satışı” gibi tartışmaların akademik bilgiye duyulan ihtiyacı nasıl ortaya çıkardığını örneklerle açıklayan yazısında Çelik, Türkiye’deki İsrail, Siyonizm, Yahudilik üzerine yapılan ilk çalışmalardan günümüze kadar gelen literatürü tanıtmaktadır. Sami Sabit Karaman, Ziya Uygur, Cevat Rıfat Atilhan, Hikmet Tanyu gibi erken dönem isimlerin çalışmalarına değinmenin yanı sıra; YÖK Tez veri tabanı ve DergiPark’ta yer alan tez ve makale sayıları üzerinden akademik üretimi istatistiksel olarak da değerlendirmektedir. Yazıda, 7 Ekim sonrasında “Filistin Sorunu” kavramından “İsrail Sorunu” kavramsal dönüşümüne dikkat çeken Çelik, bu değişimin hem akademik literatürde hem de siyasette nasıl yansıma bulduğunu göstermektedir. Çelik ayrıca Türkiye’de Filistin ve Kudüs üzerine akademik merkezlerin bulunmasına rağmen, doğrudan İsrail’e odaklanan bir merkezin eksikliğine de vurgu yapmaktadır.

Her biri alanında uzman araştırmacı ve akademisyenlerin kaleme aldığı yazılardan müteşekkil bu rapor, İsrail'in gerek iç gerek dış siyasetinin temellerini her boyutuyla anlayabilmek, uluslararası hukuku ve insanî her türlü değeri göz ardı eden politikalarını ve bölgedeki yayılmacı manevralarının muhteviyatını anlamlandırabilmek açısından faydalı olacağı ve önemli bir boşluğu dolduracağı ümidi ve duasıyla okuyucuların istifadesine sunulmaktadır.

RAPOR

BÖLÜM 1

İsrail'in Suriye Politikası

İsrail'in Suriye politikasını tüm detayları ve yönleriyle incelemeden önce, bir ön tespit olarak ve meseleye baştan netlik kazandırmak amacıyla şu rahatlıkla ifade edilebilir: İsrail'in Suriye politikası, "böl, parçala ve zayıflat; böylece tehdit olmaktan çıkar" anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Baas rejimi ile İsrail lehine sürdürülen statüko, Golan Tepeleri'nin İsrail işgaline bırakılması ve bu topraklar üzerinden herhangi bir girişimde bulunulmaması üzerine oluşan denge, 7 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirilen Aksa Tufanı Operasyonu ile yeni bir evreye geçti. Nisan 2024'te İran'ın Şam Konsoloslugu'nun İsrail tarafından bombalanması ve beş üst düzey Devrim Muhafızı generalinin öldürülmesiyle yeni dönemin en somut işareti verilmiş oldu. Lübnan üzerinden Hizbullah'ı ve onun en büyük destekçisi İran'ı kendisine tehdit olarak algılayan İsrail hem bu tehdit algısı sebebiyle hem de Gazze'deki sıkışmışlığını ve uluslararası baskıyı azaltmak için Hizbullah, İran ve Esed rejimini "kolay hedefler" olarak belleyip saldırılarını sıklaştırdı. 8 Aralık 2024 tarihinde Esed rejimi düşene ve İdlib'den çıkan muhaliflerin Şam'ı fethetmesine kadar geçen sürede Suriye, İsrail'in Filistin, Lübnan, Irak ve İran'ı kapsayan bölgesel saldırgan politikalarının bir parçası oldu. Her ne kadar birtakım İran ve Esed rejimi yanlısı gruplar, İsrail'in asıl hedefinin Esed rejimi olduğunu, Ahmed eş-Şara ve ekibinin İsrail ile iş birliği içerisinde ve planlı bir biçimde Esed'e karşı kullanıldığını iddia etse de Şara yönetimi Şam'ı ele geçirip Suriye'nin yeni karar alıcıları pozisyonuna geldikten sonra İsrail saldırılarının şiddeti arttı. Suriye tarafından kendisine herhangi bir saldırı gerçekleşmemiş olmasına rağmen Hermon Dağı üzerindeki işgalini genişletti, Golan Tepeleri'nde bulunan tampon bölgeye yürüdü ve bulduğu her fırsatta Suriye'ye hava saldırıları gerçekleştirdi. Bunlara ek olarak, gizliden değil, aleni bir şekilde özellikle güneyde bulunan Dürziler ve Suriye'nin kuzeydoğusunda bulunan PKK/PYD üzerinden Suriye'yi bölmek ve küçük parçalara ayırarak zayıflatmak niyetinde olduğunu gösterdi. Bu bölümde, İsrail'in özellikle 8 Aralık 2024 sonrası iyice belirginleşen "Suriye'yi böl, parçala ve zayıflat" stratejisini inceleyeceğim.

Saldırgan Realizm ve Korkunun Kıskaçında İsrail Dış Politikası

İsrail'in, Suriye'nin de içinde bulunduğu komşuları ve bölgeyi kapsayan temel dış politikasını incelediğimizde, bir yandan psikolojik saiklerin, diğer yandan realistlerin pozitivist çıkarımlarının etkili olduğu söylenebilir. Önceliği realist perspektife verdiğimizde, saldırgan ve savunmacı realizm tartışmasının konuya ışık tutabileceği görülmektedir. Savunmacı realizm anlayışına göre, devletlerin kendilerini korumaya yetecek kadar güçlenmeleri gerekir. Daha fazla güçlenmek ve silahlanmak, diğer komşu devletler açısından tehdit oluşturacağından, güvenliği sağlamaktan çok mevcut tehditleri artırabilir. Saldırgan realizmde ise bu tür bir denge veya hesaplamanın yeri yoktur. Devletler, diğer ülkelere yaratabilecekleri tehdit seviyesinden tamamen bağımsız bir şekilde, fırsatını bulduklarında olabildiğince güçlenmeli ve mümkünse bölgelerinde, hatta küresel düzeyde hegemon olmak için girişimlerde bulunmalıdır.

İsrail'in bu iki perspektiften saldırgan realizm anlayışına daha yakın durduğu açıkça görülmektedir. İsrail'in temel stratejisi; güçlenmek, bölgenin en güçlü devleti olmak ve küresel ölçekte olmasa da bölgesel düzeyde hegemon güç konumuna ulaşmaktır. Diğer devletlerin algıladığı tehdit, bu çerçevede İsrail açısından önemsizdir. Aksine, kendisi güçlenirken — örneğin nükleer kapasiteye erişirken — diğer devletlerin bu güce erişmemesi için girişimlerde bulunmakta ve saldırganlık gösterebilmektedir. İsrail'in Begin Doktrini, bu anlayışın en açık örneklerinden biridir. 1981 yılında dönemin Başbakanı Menachem Begin tarafından ortaya konan bu doktrine göre, İsrail bölgede nükleer silah geliştirme çabasında olan devletlere karşı önleyici (preemptive) saldırılar düzenlemelidir. 1981 yılında Irak'ın Osirak reaktörünün bombalanması, 2007 yılında Suriye'de nükleer reaktör olduğu iddia edilen tesise yönelik saldırı ve son olarak Haziran 2025'te İsrail ile İran arasında yaşanan savaş, bu doktrinin somut örnekleri olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, saldırgan realizm perspektifiyle İsrail'in ana dış politika çizgisi mercek altına alındığında, diğer devletlerin tehdit algılarını önemsemeyen, bulduğu her fırsatı güçlenmek ve bölge devletlerine üstünlük sağlamak için kullanan ve bu süreçte komşularına aktif biçimde saldıran bir İsrail profili ortaya çıkmaktadır.

İsrail'in dış politika tercihlerini ve stratejisini şekillendiren diğer önemli bir unsurun da psikolojik saikler olduğu söylenebilir. Duyguların karar alma süreçlerinde oynadığı belirleyici role odaklandığımızda, bilhassa “korku” faktörünü değerlendirmeye aldığımızda, İsrail'in salt rasyonel politikalarının dışında, büyük ölçüde korku duygusuyla da hareket ettiği iddia edilebilir. Bu korkunun altında yatan temel faktör ise -her ne kadar bunu deklare etmese ve resmî olarak kabul etmese de- Filistin topraklarında işgalci konumunda bulunduğu idrakinde olmasıdır. İsrail'in özünde işgalci, katliamcı ve soykırımcı bir terör devleti olması; varlığını sürdürebilmesi ve asıl hedeflerine ulaşabilmesi için öldürmeye ve işgal etmeye devam etmek zorunda olduğunun farkında olması, bu devleti bizzat kendisinin müsebbibi olduğu bir güvenlik ikilemine sokmaktadır. İsrail, Filistin topraklarına ayak bastığı ilk andan itibaren sürekli öldürmekte, yeni topraklar işgal etmekte ve 7 Ekim sonrası görüldüğü üzere terörünü daha ileri boyutlara taşımaktadır. İsrail, giriştiği soykırımın farkındadır; başta Filistinliler ve bölge ülkeleri olmak üzere, dünyanın genelini karşısına aldığı için da bilincindedir. İşlediği suçların bir gün hesabının sorulacağı ve cezalandırılacağı korkusuyla, çevresinde gelişen tüm olayları kendisine yönelik bir girişim olarak kabul eden hastalıklı bir zihniyete sahiptir. Bu korku yükseldikçe daha fazla saldırganlaşmakta, saldırganlaştıkça daha fazla katliam gerçekleştirmekte ve suç işlemekte; suçları arttıkça ise düşmanlarının sayısının çoğaldığı düşüncesiyle daha da çok korkmaktadır. Bu fasit daireden kurtulmak, kendi oluşturduğu güvenlik ikileminden çıkmak bir yana; İsrail giderek daha da derin bir kısır döngüye saplanmaktadır. İsrail'in 8 Aralık sonrası şekillenen Suriye politikası her ne kadar saldırgan realizm izleri taşısa da büyük oranda bu psikolojik faktörlere dayanmaktadır. Yeni Suriye hükümeti ve daha da önemlisi, ana müttefikinin Türkiye olması, İsrail'in son zamanlardaki en büyük kâbuslarından birini ortaya çıkarmıştır: Türkiye ile dost ve müttefik, tam bağımsız, çoğunluğun iradesine dayanan egemen bir Suriye.

İsrail'in 8 Aralık Sonrası Suriye Politikası

Suriye'de 13 yıllık bir mücadele sonucunda Baas rejiminin düşmesi, İsrail'i büyük bir tedirginliğe sürükledi. Bu tedirginliğin farklı vecheleri bulunmakta. Bunlardan ilki, Esed rejiminin İsrail için dost bir unsur olmasa da 1967 yılından bu yana İsrail lehine kurulan statükonun sürdürülebildiği bir komşu olmasıydı. Kendi içinde zayıf, azınlık yönetimine dayalı (dolayısıyla zayıf karnı fazla), teknolojik olarak geri kalmış, ekonomik olarak güçsüz, 13 yıldır süren süreçte bölünmüş, çeşitli güç odakları arasında parçalanmış bir ülke olan Suriye, özetle tam da İsrail'in arzulanacağı bir "başarısız devlet (failed state)" konumundaydı. Bunların da ötesinde, Baas rejiminin kategorik anlamda, söylemin ötesine geçen bir İsrail düşmanlığı bulunmamaktaydı. Filistin meselesine araçsal bir yaklaşımla yaklaşan rejim, 2011'de başlayan iç savaşla birlikte Filistin davasıyla bağlarını büyük ölçüde yitirmişti.

İsrail açısından bakıldığında, Filistin davasına ideolojik olarak bağlı olmayan, zayıf ve geri kalmış bir Suriye, 8 Aralık 2024'e kadar mevcudiyetini sürdürdü. Bu nedenle İsrail'in tehdit algısını "kırmızı alarm" düzeyine çıkaracak bir durum söz konusu olmadı. Ancak 8 Aralık 2024'te muhaliflerin Şam'ı ele geçirmesiyle birlikte, öncelikle ideolojik anlamda İsrail'e çok daha karşıt, Filistin davasına ise çok daha yakın bir yönetim iktidara geldi. Yeni yönetimin İsrail'i rahatsız eden bir diğer yönü ise azınlık yönetimine değil çoğunluğa dayanan; yalnızca Sünni Arapları değil, başta Hristiyanlar olmak üzere diğer azınlıkları da kapsayan bir yönetim anlayışını benimsemesiydi. Buna ek olarak, yeni Suriye yönetiminin ve özellikle İdlib'den çıkan muhaliflerin -eski adıyla Suriye Millî Ordusu'nun- Türkiye ile kurduğu yakın ilişkiler, İsrail'in kaygılarını artıran temel unsurlar arasında yer aldı.

Sözde Arz-ı Mev'ûd hayalleriyle Türkiye sınırlarına ulaşmayı öngören İsrail, 8 Aralık sonrası fiilen Türkiye'nin kendi sınırlarına kadar indiği bir gerçekle yüzleşmek zorunda kaldı. Bu noktadan itibaren İsrail'in Suriye politikasını Türkiye gerçeğinden bağımsız değerlendirmek, yapılacak analizleri eksik bırakacaktır. Nitekim, İsrail hükümeti tarafından oluşturulan Nagel Komitesi'nin hazırladığı raporun basına yansıyan 30 sayfalık bölümünde Türkiye'nin adı 12 kez geçmekte ve raporda orta ve uzun vadede Türkiye ile olası bir savaşa hazırlanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı doğrultuda, Netanyahu'nun Nisan 2025'te Washington DC'ye gerçekleştirdiği ziyarette Türkiye aleyhine bazı girişimlerde bulunduğu, ancak Trump'ın "makul olmalısın" tepkisiyle karşılaştığı bilinmektedir.

Dolayısıyla, İsrail'in 8 Aralık sonrası Suriye'yi yalnızca Suriye olarak görmediğini; Suriye'nin başarısından ziyade Türkiye'nin bölgede artan nüfuzundan endişelendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. İsrail, Suriye'yi bölmeyi ve zayıflatmayı hedeflerken aynı zamanda Türkiye'yi de kendi sınırlarından uzak tutmayı amaçlamaktadır. Bu parçalama ve bölme stratejisinin iki temel ayağı ise PKK/PYD terör örgütü ile Suriye'nin güneyinde, İsrail sınırına yakın bölgede varlığını sürdüren Dürziler üzerinden inşa edilmiştir. İsrail'deki karar alıcılar ve medya organları arasında artan Türkiye karşıtlığı ve korkusu, PKK/PYD kartının artık açıktan oynanmasına neden olmuştur. Hükümete yakın çevreler, PKK/PYD ile ilişkili Kürtlerle ittifak yapılmasının

ve Türkiye'ye karşı birlikte hareket edilmesinin gerekliliğini açıkça savunmaya başlamıştır.

Öte yandan, bizzat Netanyahu, Şam'ın güneyinde Dürzilerden oluşan bir yönetim kurulması gerektiğini ve bu bölgenin demilitarize edilmesinin hedeflendiğini ifade etmiştir. Hermon Dağı'nda ve Golan Tepeleri'nin ötesinde sürdürdüğü işgalin süresiz olarak devam edeceğini ilan eden İsrail, Şam'ın güneyinde özerk bir Dürzi bölgesi kurmayı ve bu bölgeyi merkezî Şam yönetiminden koparmayı amaçladığını açıkça belirtmiştir. Temmuz 2025'te Dürziler üzerinden Süveyda'da kurgulanan senaryo ve çatışmaların şiddetlenmesini bahane eden İsrail, Şam'daki Genelkurmay Başkanlığı'nı bombalayarak bu konudaki kararlılığını ve niyetini ortaya koymuştur. İsrail'in Dürziler üzerinden yürüttüğü planın farkına varan PKK/PYD ise merkezî hükümete entegrasyon sürecini sürüncemede bırakma taktiğini benimsemeye başlamıştır.

Sonuç

8 Aralık 2024 tarihinde Şam'da Esed rejiminin devrilmesiyle birlikte, Suriye'de yalnızca bir iktidar değişimi yaşanmadı; bölgesel dengeleri sarsan, jeopolitik hattı yeniden şekillendiren büyük bir kırılma gerçekleşti. İsrail açısından bu kırılmanın en büyük sancısı, Suriye'deki yeni hükümetin bugünkü varlığından çok, orta ve uzun vadede taşıdığı potansiyeldi. Zira İsrail'i asıl tedirgin eden şey, çoğunluğa dayalı, sınırları içerisinde egemenliğini yeniden tesis etmiş, üniter yapısını sağlamlaştırmış ve hatta İsrail'e rakip olabilecek güçlü bir Suriye'nin doğma ihtimaliydi. Bu ihtimali daha da tehlikeli kılan ise söz konusu yeni Suriye'nin en yakın dost ve müttefikinin Türkiye olmasıydı. Türkiye'nin fiilen İsrail sınırlarına kadar yaklaşması, yalnızca coğrafi bir yakınlık değil, aynı zamanda stratejik bir kuşatılmışlık algısı doğurdu. Neticede, İsrail karar alıcıları ve kamuoyu nezdinde İran tehdidinin yerini bir anda Türkiye aldı. “Ya Türkiye ve Suriye müttefik olur, bu zeminde güç birliği yapar ve bölgede yeni bir denge kurarsa?” sorusu, İsrail'in güvenlik reflekslerini alarma geçiren temel endişe hâline geldi.

Böylece İsrail'in Suriye siyaseti netleştirdi: güçlü bir Suriye'nin kurulmasını engellemek ve Türkiye'nin Suriye'deki nüfuzunu zayıflatmak. Bu hedefi gerçekleştirmek için ise klasik İsrail stratejisi devreye sokuldu: böl, parçala, zayıflat ve iç sorunlar içinde debelenen bir “başarısız devlet-failed state” üret. İsrail bu stratejiyi uygulamaya koyarken sahada iki temel kartı oynadı: Dürziler ve PKK/PYD. Şam'ın güneyinde Dürziler üzerinden ayrılıkçılığı teşvik ederek ülkenin bu bölgesini merkezî otoriteden koparma çabası dikkat çekti. Aynı şekilde Suriye'nin kuzeydoğusunda PKK/PYD üzerinden federal yapı taleplerini destekleyerek ülkenin ikinci büyük kopuşunu hazırlamaya girişti. Temmuz 2025'te Dürziler üzerinden kurgulanan çatışma ortamı ve bu karmaşayı bahane ederek Şam'daki Genelkurmay Başkanlığı'nın bombalanması, bu planın en açık ve somut örneklerinden biri olarak kayda geçti.

Gelinen noktada, Suriye başarılı olmak istiyorsa İsrail'in bu oyunlarına net ve efektif cevaplar üretmek zorundadır. Aynı şekilde, Türkiye terör belasından kurtulmak ve

sınır güvenliğini kalıcı hâle getirmek istiyorsa bu oyunu bozmak mecburiyetindedir. İsrail'in Suriye'ye yönelik böl-parçala-zayıflat stratejisi ancak Suriye ve Türkiye'nin ortaklaşa hareket etmesiyle akamete uğratılabilir. Unutulmamalıdır ki, İsrail'in kazanması yalnızca Suriye'nin değil, Türkiye'nin de kaybetmesi anlamına gelecektir. Buna karşılık, Suriye'nin kazanması yalnızca İsrail'in kaybetmesi değil, Türkiye'nin ve Filistin'in de kazanması sonucunu doğuracaktır. Karşımızda çok denklemlili, çok aktörlü ve çok boyutlu bir jeopolitik oyun sahası bulunmaktadır. Temennimiz; bu oyunun sonunda kaybedenin İsrail, kazananın Suriye, Türkiye, Filistin ve bütün bölge halklarının olmasıdır.

RAPOR

BÖLÜM 2

İsrail'in Teolojik Yapısı

Giriş

İsrail teolojik yapısının kurumsal çerçevesi, dini geleneklerle birlikte modern devlet işleyişindeki yapısal düzenlemeler yoluyla şekillenmektedir. Bu düzenlemelerin başında, 1921 yılında İngiliz mandası döneminde kurulan ve 1948 sonrası İsrail Devleti'nin resmi dini otoritesi olarak kurumsallaşan Hahambaşılık (*ha-Rabanut ha-Raşıit*) gelmektedir. *Aşkenaz* ve *Sefarad* cemaatlerini temsilen biri *Aşkenaz*, diğeri *Sefarad* olmak üzere iki ayrı hahambaşının bulunması, İsrail Yahudiliği içindeki ayrışmayı kurumsal düzeyde yansıtan bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu ikili yapı, modern İsrail toplumunun artan dini ve kültürel çoğulluğuna ne ölçüde cevap verebildiği açısından yoğun biçimde tartışılmaktadır. Özellikle dünyanın farklı bölgelerinden gerçekleşen göçlerle birlikte dinsel çoğulculuğun ve çeşitlilik gösteren geleneklerin artması, Hahambaşılığın Yahudileri genel olarak temsil edemediğine dair eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu kurumsal yapı, evlilik ve boşanma gibi kişisel hukuktan, *kaşerut* denetimi ve defin işlemlerine kadar geniş bir alanda tek yetkili dini merci olarak faaliyet göstermekte ve Yahudi kimliğinin tanınması gibi temel konularda da belirleyici olmaktadır. İsrail'de Hahambaşılık kurumunun günümüzdeki pozisyonunu belirleyen en temel unsur ise "Statüko Doktrini" olarak adlandırılan ve temelleri 1947'de David Ben-Gurion ile *Agudat Yisrael* arasında yapılan mutabakata dayanan düzenlemedir. Bu doktrin, devletin belirli alanlarda dini kurumların yetkisini tanımasını ve bu kurumların dini hukukla ilgili konularda resmi otorite olarak tanınmasını öngörmektedir. Böylece İsrail'de sekülerlik ilkesiyle doğrudan çelişen hibrit bir yapı ortaya çıkmıştır. Statüko Doktrini'nin günümüzde de varlığını sürdürmesi, dini gruplar ve siyasal partiler üzerinden desteklenmekte, bu durum Hahambaşılık kurumunun temsiliyet ve kamu kaynaklarına erişimi bağlamında ayrıcalıklı bir konumda kalmasını sağlamaktadır. Bu kurumun tarihsel kökleri ve güncel işleyişi, İsrail'in teolojik yapısındaki çeşitlilik bağlamında düşünüldüğünde önemli bir gerilim noktası hâline gelmektedir. Zira Hahambaşılık ve Statüko Doktrini, İsrail'de dinin kamusal hayata nasıl müdahil olduğunu, kimliklerin nasıl tanımlandığını ve din-devlet ilişkilerinin hangi ideolojik çerçevede sürdürüldüğünü göstermesi bakımından merkezi bir öneme sahiptir.

İsrail, modern siyasal yapılar içerisinde teolojik referanslarla şekillenmiş istisnai bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail'de mevcut bulunan bu yapı, inanç sistemiyle birlikte toplumsal sınıflaşmaların, etnik farklılıkların ve siyasal eğilimlerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir toplumsal sistem üretmiştir. İsrail'in bu yapısı, etnik-kültürel yapıların ve dini grupların inanç sistemleri, yaşam pratikleri ve devletle ilişkileri etrafında şekillenmektedir. Bu açıdan bakıldığında İsrail'in teolojik yapısı, Yahudiliğin temel prensiplerine dayalı doktriner bir alana dayalı olmaktan çıkarak aynı zamanda bir siyasal çatışma, toplumsal sınıflaşma ve kültürel hegemonya alanı hâline gelmiştir.

Etnik Kültürel Yapılar

Aşkenaz ifadesi, tarihsel olarak Orta ve Doğu Avrupa kökenli Yahudi topluluklarını ifade etmek için kullanılan bir kavram olmuştur. Bu kelime, Orta Çağ İbrani literatüründe Almanya’yı belirtmek için kullanılmış, zamanla bölgedeki Yahudi kültürünü ve dini geleneğini ifade eder hâle gelmiştir. **Aşkenaz** Yahudilerinin dini gelenekleri, temel inançlar bakımından diğer Yahudi topluluklarıyla ortak olmakla birlikte ibadet uygulamaları, dini hukuk (*halaha*) yorumları ve kültürel öğelerde kendine has nitelikler taşımıştır. Süreç içerisinde **Aşkenaz** Yahudiliği, Ortodoks, Reform ve Muhafazakâr Yahudilik biçimlerini içeren çok katmanlı bir geleneğe sahip olmuştur. Dini yaşamda **Aşkenaz** geleneği, özellikle *halahayla* ilgili yorumlarda ve liturjide kendine özgü özellikler taşımaktadır. *Sidur* adı verilen dua kitaplarında, dini törenlerde ve yas uygulamalarında **Aşkenaz** usulü belirgin bir özellik göstermektedir. İsrail’deki resmi Hahambaşılık, **Aşkenaz** ve *Sefarad* olmak üzere iki başlı yapıdadır ve **Aşkenaz** Hahambaşı, Ortodoks kesimde güçlü bir otoriteye sahiptir.

İsrail’de **Aşkenaz** Yahudileri, özellikle devletin kuruluş sürecinden itibaren idari, ekonomik ve akademik yapının şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. 20. yüzyılın başlarında Avrupa’dan gelen **Aşkenaz** göçmenler, *kibbutz* hareketi, işçi sendikaları ve siyonist üst yapının omurgasını oluşturmuştur. İsrail Devleti’nin ilk başbakanı David Ben-Gurion başta olmak üzere pek çok siyasetçi, askeri yetkili, yüksek mahkeme üyesi ve üniversite rektörü **Aşkenaz** kökene sahip olmuştur. Bu durum, İsrail’deki diğer Yahudiler arasında devlet kurumları ve üst kademelerde sadece **Aşkenaz**ların söz sahibi olduğuna dair bir eleştirinin oluşmasına da neden olmuştur. Özellikle *Sefarad* ve *Mizrahiler*, “**Aşkenaz** hegemonyası”nı sorgulamış ve 1970’lerden itibaren siyasal etki alanlarını artırarak kimlik temelli itirazlarda bulunmuşlardır. **Aşkenaz** Yahudileri içinde sekülerlik oranı da yüksek olduğu için solun temelini oluşturan *Meretz* ve *Avoda* gibi partilere oy vermekte ve din-devlet ayrımını savunmaktadırlar.

İsrail’de mevcut bir başka etnik-kültürel yapıyı **Sefaradlar** oluşturmaktadır. *Sefarad* Yahudileri, köken olarak Orta Çağ İspanya’sından gelen Yahudileri tanımlamakla birlikte tarih boyunca Kuzey Afrika, Osmanlı ve Balkanlar gibi bölgelerde yaşamış, Ladino dilini konuşan Yahudi cemaatlerini ifade etmektedir. Dini açıdan *Sefarad* Yahudiliği, *halahaya* bağlılık açısından Ortodoks çizgide olmakla birlikte **Aşkenaz** geleneğine göre daha esnek ve kapsayıcı yorumlara açıktır. Bu bağlamda İsrail’deki *Sefarad* Hahambaşılığı, bu geleneğin temsilcisi olarak *Sefarad* cemaati için ayrı bir dini otorite oluşturmaktadır. *Sefarad* Yahudiliği, mistik geleneklere olan yakınlığıyla da tanınmaktadır.

İsrail’deki toplumsal hayatta *Sefarad* Yahudileri, **Aşkenaz**lara kıyasla daha geniş bir yelpazede yer almaktadır. İçinde hem dindar hem de seküler bireylerin yoğun şekilde bulunduğu *Sefaradlar*, şehir merkezlerinde ve gelişmekte olan yerleşim bölgelerinde yaşamaktadır. Bu grup içinde *Masorti* yani geleneğe bağlı olan ama Ortodokslar kadar katı özellikler göstermeyen bir kesim de oldukça fazladır. İsrail’in kurulmasından sonraki ilk dönemlerde, *Sefarad* Yahudileri, **Aşkenaz**ların hâkim

olduğu bürokrasi ve siyasal sistem içerisinde ikincil konuma itilmiştir. Bu durum *Sefaradlar* açısından sosyoekonomik eşitsizliklere ve kültürel aşağılanmalara muhatap olmakla sonuçlanmıştır. *Sefaradlar* çoğunlukla *Mizrahi* nitelendirmesiyle Doğulu, geleneksel, düşük gelirli ve eğitimsiz olarak gösterilmiştir. Bu söylemin ana nedeni ise *Aşkenazların* İsrail'deki üst kademelere hakimiyeti ve devlet yapısını dizayn etme gücü olmuştur. Siyasi temsiliyet açısından *Sefarad* Yahudileri, uzun süre sistem dışında kalarak merkezin uzağında konumlanmışlardır. Ancak *Sefarad* Hahambaşı olarak görev yapmış olan Ovadia Yosef tarafından 1984 yılında kurulan Şas Partisi, *Sefarad* kimliğinin dini ve siyasal ifadesi hâline gelmiştir. Bu parti, dini hukuka bağlı, geleneksel kültürü savunan, aynı zamanda da yoksul ve dışlanan kesimleri temsil eden bir kimlik eksenini oluşturma gayretinde olmuştur. Parti, dini eğitim kurumlarına kamu fonu sağlanmasını, yoksul ailelere sosyal yardımlar verilmesini, geleneksel Yahudi değerlerinin korunmasını ve *Aşkenaz* hegemonyasına karşı bir kimlik direnişini siyasal gündeminin merkezine koymuştur. İsrail'in teolojik yapısında geleneksel Ortodoksluğun önemli bir yorumunu taşıyan *Sefaradlar*, siyasal ve kültürel alanda *Aşkenaz* merkezli yapıya karşı güçlü bir direnç oluşturmaktadır.

İsrail'deki farklı bir grup olan *Mizrahi* Yahudileri, tarihsel olarak Orta Doğu, Kuzey Afrika, İran ve Orta Asya'daki Yahudi cemaatleri kapsayan geniş bir topluluktur. *Mizrahi* terimi İbranicede "Doğulu" anlamına gelmekte ve demografik çeşitlilikte genellikle *Aşkenazların* dışında kalan, Arapça, Farsça ve diğer yerel dilleri konuşan Yahudileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bu kavram tarihsel ve kültürel olarak homojen olmayan bir grubu tanımlamakta ve içinde birçok alt topluluğu barındırmaktadır. Dini açıdan *Mizrahi* Yahudileri, *halahaya* bağlı geleneksel bir Ortodoksluk anlayışı taşımış, *Aşkenazlara* kıyasla daha halk merkezli ve mistik unsurlara açık bir dini yaşantıya sahip olmuşlardır. Musa b. Meymun'un ve Gaonlar döneminin *halaha* yorumları *Mizrahi* gelenek içinde baskındır. İsrail'e geldiklerinde *Aşkenaz* merkezli Hahambaşılık ve dini bürokrasinin etkisiyle bu gelenekler dönem dönem bastırılmış, yerel uygulamalar resmi yaklaşımlara uygun hâle getirilmeye çalışılmıştır. *Mizrahi* cemaatlerin birçoğunda *Kabala*'nın etkisi güçlüdür. Özellikle *Lurianik Kabala* öğretileri, *Sefarad* dünyasında olduğu gibi bu cemaatlerin dua kitaplarına ve geleneklerine de nüfuz etmiştir.

Mizrahi Yahudileri, 1948 sonrası İsrail'e büyük dalgalar halinde göç etmiştir. Arap-İsrail Savaşları ve İsrail'in farklı ülkelerdeki Yahudilere yönelik politikaları, Arap dünyasındaki Yahudi cemaatlerinin İsrail'e çeşitli operasyonlarla nakledilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda 1950-1952 yıllarında Ezra ve Nehemya Operasyonlarıyla Irak'tan, 1961-1964 yıllarında Yahin Operasyonlarıyla Fas'tan, 1956-1967 yılları arasında Tunus ve Cezayir'den, 1979'dan sonra ise İran'dan yüzbinlerce *Mizrahi*, İsrail'e nakledilmiştir. Bu süreçte İsrail tarafından çoğu gelişmemiş bölgelerde oluşturulan *Ma'abarot* isimli geçici yerleşim merkezleri ve kalkınma şehirlerine yerleştirilen *Mizrahi* göçmenler, sosyal hiyerarşide alt kademelere itilmiştir. Siyasi düzlemde ise *Mizrahi* Yahudileri uzun süre temsil edilmeyen bir grup hâlinde kalmıştır. 1970'lerin sonunda kurulan *Tami* ve daha sonra Şas partileri bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Ancak esas kırılma, 1977'de Menachem Begin liderliğindeki *Likud*'un

seçimi kazanmasıyla yaşanmış ve *Mizrahi* kitle, ilk defa *Aşkenaz* işçi sınıfının temsil ettiği sol partilere karşı alternatif bir güç etrafında toplanmıştır. Begin'in *Mizrahilere* dönük olumlu yaklaşımı, bu grubun sağ siyasetle özdeşleşmesinde belirleyici olmuştur. Günümüzde *Mizrahi* Yahudiler, İsrail sağının özellikle *Likud*, *Şas* ve dindar-milliyetçi partilerin en önemli seçmen bloklarından birini oluşturmaktadır. Bu gruplar için kültürel tanınma, tarihi yaklaşım, dini otoritenin paylaşımı gibi kimlikle ilgili konular, ekonomik kalkınmadan bile önce gelmektedir. *Mizrahiler*, daha çok *Masorti* çizgiye yakın durmakta ve ne tam seküler ne de *Haredi* tarzında bir dindarlık göstermektedirler. Toplumsal yaşamda ise *Aşkenazların* gerisinde yer alsalar da son yıllarda bu fark azalmaya başlamıştır. Özellikle ordu, polis teşkilatı, yerel yönetimler ve bazı dini kurumlarda *Mizrahi* kökenlilerin temsili artmıştır. Bununla birlikte, üst kademelerde hâlâ ciddi bir temsil eşitsizliği bulunduğu dair *Mizrahilere* ait eleştiriler bulunmaktadır.

Teymanim, Yemen Yahudileri için kullanılan isimdir. Yemen Yahudileri coğrafi olarak *Mizrahi* kategorisinin bir parçası olmakla beraber dini geleneklerinin özgünlüğü nedeniyle genellikle ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Uzun bir geçmişe sahip olan Yemen Yahudileri, Arap Yarımadası'nın güneyinde izole bir hayat sürmüştür. Bu izolasyon, onların Yahudiliğin çok eski ifadelerini ve uygulamalarını korumasına imkân tanımıştır. *Teymanimin* teolojik yapısında özellikle *halaha* yorumlarındaki farklılıklar ile litürjik dil ve ezgilerdeki arkaik unsurlar ön plana çıkmaktadır. Yemen Yahudilerinin dini uygulamalarında en dikkat çekici husus ise Musa b. Meymun'un etkisidir. 12. yüzyılda yaşamış olan İbn Meymun, Yemen'deki Yahudi cemaatine ünlü *İggeret Teyman* (Yemen Mektubu) adlı mektupla hitap etmiştir. Daha da önemlisi Musa b. Meymun'un kapsamlı hukuk çalışması olan *Mişne Tora*, Yemen'de asırlarca temel *halaha* rehberi olarak benimsenmiştir.

Yemen Yahudileri teolojik olarak uzun süre mesihle ilgili beklentiler içinde yaşamışlardır ve tarih boyunca gerçekleşen sahte mesih hareketlerinden olumsuz etkilenmişlerdir. 1880'lerden itibaren Yemen'den Filistin'e göçler başlamış ve Sihirli Halı Operasyonları ile kitlesel olarak İsrail'e taşınmışlardır. İsrail'e gelen Yemen Yahudileri, bir yandan kadim geleneklerini yeni nesillere aktarmaya çalışırken diğer yandan modernleşme sürecinde bazı kültürel değişimlere de uğramışlardır. İsrail'e yerleştirilmeleri, Yemen Yahudileri için çoğunlukla sosyo-kültürel dışlanma ve ekonomik dezavantaj anlamına gelmiştir. *Aşkenazların* kontrolündeki devlet yapısı, Yemenlileri geleneksel yaşam tarzları nedeniyle "geri kalmış" olarak tanımlamış ve çoğu zaman asimilasyon politikalarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Eğitim, istihdam ve yerleşim alanlarında Yemen Yahudileri genellikle periferik bölgelere yönlendirilmiş, düşük ücretli işlerde istihdam edilmiş ve devletin modernleşme projelerine entegre edilirken geleneksel dini pratikleri ve sosyal yapıları göz ardı edilmiştir. Ayrıca 1950'li yıllarda Yemenli ailelerden yüzlerce çocuğun kaybolduğu iddiaları (*Paraşat Yeladey Teyman*) İsrail'de hâlâ tartışmalı bir toplumsal travma olarak varlığını sürdürmektedir.

Beta Yisrael topluluğu, tarihsel olarak Etiyopya'nın kuzeyindeki *Tigray* ve *Amhara* bölgelerinde yaşayan ve kendilerini İsrailoğulları'nın soyundan gelen bir Yahudi cemaati olarak tanımlayan gruptur. Geleneksel anlatılara göre bu topluluk, Kral

Süleyman ile Saba Melikesinin soyundan gelen Menelik'in önderliğinde, Antik İsrail Krallığı'ndan ayrılmış ve Habeşistan'a yerleşmiştir. Dini yaşamlarında *Beta Yisrael*, klasik Rabbani Yahudilikten farklı bir çizgi izlemiştir. Talmud'un yer almadığı dini literatürleri, yalnızca yazılı metinlere dayalıdır. *Kaşerut* kuralları, *Şabat* uygulamaları ve bayram kutlamaları *Beta Yisrael* içinde özgün biçimlerde sürdürülmüştür. Bu farklılıklar, İsrail'de Hahambaşılığın *Beta Yisrael*'i "gerçek Yahudi" kabul etmesi konusunda uzun süreli çekinceler doğurmuştur. Özellikle Talmud eğitimi görmemeleri, *Aşkenaz* ve *Sefarad halaha* normlarına uymamaları, sinagog mimarisinden ibadet şekillerine kadar pek çok konuda farklılık göstermeleri ötekileştirilmelerine neden olmuştur. İsrail Hahambaşılığı, *Beta Yisrael* topluluğunu *halaha* açısından Yahudi olarak kabul etmekle birlikte evlilik gibi konularda ritüel banyosu (*mikve*) ve ihtiyat için dine giriş (*giyur le-humra*) talep etmektedir. Bütün bunlar ise *Beta Yisrael* topluluğunda ciddi tepkilere yol açmıştır.

İsrail Devleti, 1975 yılında *Beta Yisrael*'i Yahudi kabul ettiğini resmen ilan etmiş, ardından 1984'te Musa Operasyonu ve 1991'de Süleyman Operasyonu ile binlerce Etiyopyalı Yahudi İsrail'e nakledilmiştir. Ancak bu göç süreci, İsrail'de entegrasyon sorunlarını, ayrımcılık tartışmalarını ve tanınma krizlerini de beraberinde getirmiştir. Pek çok Etiyopyalı genç, İsrail toplumunda hem ten rengi hem de kültürel geçmişleri nedeniyle ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiştir. Eğitim, istihdam, barınma ve güvenlik güçleriyle ilişkiler bağlamında *Beta Yisrael* üyeleri, sistematik eşitsizliklerle karşılaşmaktadır. 2015 yılında Damas Pakada adlı Etiyopyalı Yahudi askerin polis şiddetine maruz kalması ve ardından gelen protesto dalgası, bu eşitsizliğin kamusal alandaki görünür örneklerinden biri olmuştur. *Beta Yisrael* topluluğu, İsrail'e göç ettirilmelerinden bu yana geçen yaklaşık elli yıllık süreçte hem devlet politikalarının hem de toplumsal algının şekillendirdiği karmaşık bir yer edinmiştir. Başlangıçta "kurtarılan kardeşler" olarak dini ve ulusal söylemlerde idealize edilen bu topluluk, zamanla sosyoekonomik dışlanma, ırksal önyargı ve kurumsal ayrımcılık gibi sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak Etiyopya kökenli gençler, eğitim sisteminde yaşanan eşitsizlikler, istihdamda ayrımcılık ve polisin orantısız şiddetine maruz kalma gibi yapısal sorunlarla yüz yüzedir.

Dindarlık Seviyesiyle İlişkili Yapılar

İsrail'deki tüm Yahudiler teknik olarak Hahambaşılığın yetki alanı altında bulunsun da kişisel dini tutum açısından ayrı gruplar içinde tasnif edilmektedirler. Bu bağlamda İsrailli Yahudilerin sınıflandırıldığı gruplar, dine karşı ilgisizlikten aşırı dindarlığa doğru *Hilonim* (seküler), *Masortim* (geleneksel), *Datim* (dindar-ortodoks) ve *Haredim* (aşırı dindar-ultra ortodoks) şeklindedir.

Hilonim, İsrail'deki Yahudi nüfusun en kalabalık alt grubunu oluşturmaktadır. *Hilonim* kavramı, yalnızca bireysel dindarlık düzeyini değil aynı zamanda bir dünya görüşünü, yaşam tarzını ve siyasal eğilimi de ifade etmektedir. Pew Araştırma Merkezi'nin araştırmasına göre İsrailli Yahudilerin yaklaşık %49'u kendini *Hiloni* olarak

tanımlamaktadır.¹ Bu oran, özellikle genç nüfus ve kentli kesimler arasında daha da artmaktadır. *Hilonim*, Yahudi kimliğini öncelikle etnik, kültürel ve tarihsel bağlamda değerlendirmekte ve dini inançlar ile ritüelleri bireysel tercihlere dayalı, sembolik öğeler olarak görmektedir. Dolayısıyla *Hilonimin Pesah, Yom Kipur ve Hanuka* gibi bayramlara katılım gösterebilmesi Tanrı buyruğuna itaat anlamı taşımamakta, daha ziyade kültürel aidiyet duygusuyla bu tutumlar gerçekleşmektedir. *Hilonim*’in sadece %18’i Tanrı’ya kesin olarak inandığını belirtmiştir. Geriye kalan büyük bir kısmı ya Tanrı inancını reddetmekte ya da bu konuda kesin bir yargıya varmaktan kaçınmaktadır. Bu durum, *Hilonim*’in geleneksel Yahudi teolojisinden büyük ölçüde koptuğunu gösterir. Eğitim düzeyi ve ekonomik statü açısından *Hilonim*’in üst konumda bulunduğu görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak İsrail’de seküler yaşam biçimi, kültürel hegemonya üretiminde oldukça etkilidir.

Meretz, Yeş Atid, Avoda ve Hosen le-Yisrael gibi sekülerlik vurgusu yapan partiler, *Hilonim*’in yöneldiği siyasi gruplar arasında yer almaktadır. Bu partiler, sivil (medeni hukuka göre) evlilik, din-devlet ayrımı ve seküler eğitimin genişletilmesi gibi politikaları savunmaktadır. *Hilonim*’in en çok eleştirdiği konulardan biri İsrail’deki resmi Hahambaşlıkların yetkileri olmuştur. Bütün bunlarla birlikte *Hilonim* mutlak bir sekülerlik anlayışını savunmaz. Yapılan araştırmalara göre, *Hilonim*’in yaklaşık %60’ı Yahudi kimliğinin önemli olduğunu, bu kimliği kültürel miras ve tarihsel aidiyet bakımından yaşatmak gerektiğini belirtmektedir. Bu yönüyle *Hilonim*, Yahudi kimliğini dini formdan çıkartarak ulus merkezli bir yaklaşımla yeniden ele alan bir eğilim göstermektedir.

İsrail’deki Yahudi toplumunun önemli bir kısmını oluşturan **Masortim**, pratikte dini uygulamaları seçici biçimde sürdüren ancak yaşam tarzında modern unsurları benimseyen bireyleri tanımlamaktadır. *Masortim* ne Ortodoks Yahudiliğin katı kurallarına ne de *Hilonim*’in seküler yaşamına bütünüyle uyar. Bu yönüyle İsrail’deki dini kimlik çeşitliliğinin orta ekseninde yer almaktadır. Pew Araştırma Merkezi, İsrailli Yahudilerin yaklaşık %29’unun kendini *Masorti* olarak tanımladığını belirtmiştir. *Masortim* için dini günler anlam taşımakta ancak uygulamalar dini yükümlülükten çok ailevi ve kültürel devamlılık bağlamında gerçekleştirilmektedir. *Masortim*’in büyük bir bölümü *Pesah*’ta mayasız ürün tüketmeye özen gösterse de yılın geri kalanında *kaşerut* kurallarına titizlikle riayet etmemektedir. Yine *Şabat* günlerinde araç kullanmak, alışveriş yapmak veya seyahate çıkmak *Masorti* yaşam tarzının sıradan davranışları arasında yer almaktadır. *Masortim* çoğunlukla Tanrı’ya inandığını ifade etse de bu inancın göstergeleri, zorunlu ibadet pratikleriyle değil bireysel maneviyat ve ailevi geleneklerle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle *Masorti* kimlik, klasik Ortodoks teolojideki *mitsva* (dini yükümlülük) merkezli yaşamdan farklı olarak daha gevşek bir dini yaklaşım sergilemektedir. *Masorti* yaklaşım, özellikle *Mizrahi* ve *Sefarad* kökenli Yahudiler arasında yaygındır. Modernleşme süreciyle birlikte *Masortim* arasında da sekülerleşme eğilimleri görülmektedir. Özellikle genç kuşaklarda dini uygulamaların sembolik düzeye indirgenmesi, bu değişim sürecinin

¹ “Israel’s Religiously Divided Society,” Pew Research Center, 8 March, 2016, <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/08/israels-religiously-divided-society/>.

en önemli göstergesidir. Fakat *Masorti* kimlik, kurumsal düzeyde Reform ya da Muhafazakâr Yahudilikle özdeşleşmez.

Masortim genellikle merkez-sağ ve sağ eğilimli partilere yönelmektedir. Özellikle *Likud*, *Şas* ve *Yisrael Beytenu* gibi partiler, *Masortiler* tarafından destek görmektedir. Bu tercihler, *Masorti* seçmenin dini hassasiyetle birlikte milliyetçi refleksleri de benimsediğini göstermektedir. Bununla birlikte, *Masortim* arasında toplumsal çeşitlilik, dini çoğulculuk ve geleneksel değerlerin kamusal alanda temsili konusunda pragmatik tutumlar da yaygındır. Bu grup, bir yandan dini uygulamaların kamusal görünürlüğüne desteklerken öte yandan dini zorunlulukların birey üzerinde baskı kurmasına da karşı çıkar. Ancak son yıllarda *Masorti* kimliğin çözülmeye başladığına dair göstergeler artmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe ve kentleşme derinleştikçe *Masorti* bireylerin bir kısmı *Hilonim* kategorisine geçmekte diğer kısmı ise daha görünür bir dini yaşantıya yönelmektedir. Bu durum, *Masorti* kimliğin geçişken yapısının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Yahudi Halkı Politika Enstitüsü'nün raporları, *Masorti* grubu içinde içsel çeşitliliğin arttığını ve homojen bir toplumsal bloktan ziyade yapı içinde kuşaklar arası geçişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.²

Datim yani “dindar” olarak tanımlanan grup, İsrail’de genellikle Modern Ortodoks Yahudiler ve dindar siyonistlerden oluşmaktadır. Bu grup, hem dini yükümlülüklerle sıkı bağlılık göstermekte hem de İsrail toplumunun ekonomik, askeri ve siyasal alanlarına aktif olarak katılım sağlamaktadırlar. Pew verilerine göre, İsrail Yahudilerinin yaklaşık %13’ü kendini *Dati* olarak tanımlamaktadır.³ Abraham Isaac Kook’un teolojik yaklaşımı, yapının ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Kook, seküler siyonizmi Tanrı’nın tarihsel planının bir parçası olarak yorumlamış, İsrail Devleti’ni mesihsel kurtuluşa giden yolda ilahi bir aşama olarak görmüştür. Bu yorum, grup içinde din-devlet ilişkilerinin olumlu ve kutsal bir bütünlük taşıdığı fikrini şekillendirmiştir. *Datim*, günlük yaşamda *halahaya* riayet etmektedir. *Şabat* yasaklarına uymak, *kaşerut* kurallarına göre beslenmek, sinagoglara devam etmek ve dini bayramları geleneksel biçimde kutlamak bu grubun ortak davranış biçimidir. Ancak *Datim* içindeki bireyler, üniversite eğitimi almakta, İsrail Savunma Kuvvetleri’nde (IDF) zorunlu askerlik yapmakta, kamu sektöründe görev almakta ve siyasette aktif rol üstlenmektedir. Bu yönüyle *Dati* kimlik, dini bağlılık ile toplumsal entegrasyon arasında denge kurmaya çalışan bir anlayışı temsil etmektedir. Bu kimliğe sahip olanlar, dini müfredatla seküler eğitimin iç içe geçtiği “dini siyonist” okullarda eğitim almaktadır.

Siyasal açıdan *Datim*, dini Siyonist partilerde temsil edilmektedir. Tarihsel olarak *Mafdal*, günümüzde ise *Dini Siyonist Parti*, *Bayt Yehudi* ve *Otzma Yehudit* gibi partiler *Datim*’e mensup kitleden oluşan seçmen tabanına sahiptir. Bu partiler geleneksel dini değerlerin savunucusu olduğu gibi yasa dışı yerleşim politikalarının da destekçisi

² Gabriel Abensour, “Masortim and Masortiyut in Israel,” The Jewish People Policy Institute, 11 June, 2023, https://jppi.org.il/wp-content/uploads/2023/06/traditionalism_ENG_2023-WEB-1.pdf.

³ “Israel’s Religiously Divided Society”, Pew Research Center.

konumundadır. *Datim*’in bir kısmı ise *Likud* gibi sağ-muhafazakâr partilere yönelmektedir. Siyasi gündemlerinde dini eğitim bütçelerinin artırılması, Yahudi kimliğinin anayasal güvenceye alınması ve Yahudi yerleşimlerinin genişletilmesi gibi konular öne çıkmaktadır. *Datim*, sekülerleşmeye karşı temkinli bir duruş sergilemektedir. Bu gruba mensup bireyler arasında sivil evliliğe veya *Şabat* gününde toplu taşımaya dair muhalefet yaygındır. Ancak bu tutumlar, *Harediler* kadar radikal değildir. Teolojik söylemlerinde ise “*Eretz Yisrael ha-Şlema*” (Tam -Bölünmemiş- İsrail Toprağı) fikri büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre Tanah’ta vadedilen toprakların tamamı Yahudilere aittir ve bu topraklarda yerleşmek hem dini bir emir hem de milli bir görevdir.

İsrail’de en dindar grup olarak bilinen ***Harediler***, geleneksel Yahudi yaşam tarzını modernite karşısında korumaya çalışan ve seküler kurumlarla arasına mesafe koyan bir toplumsal kesimi temsil etmektedir. İsrail’deki Yahudilerinin yaklaşık %9’u kendini *Haredi* olarak tanımlamaktadır. *Haredi* toplumu kendi içinde Litvanya kökenli, *Hasidik* ve *Sefarad Haredi* gibi alt gruplara ayrılmaktadır. Bu gruplar *yeşiva* eğitimiyle, *Rebbe* adı verilen karizmatik liderleriyle ve mistik uygulamalara yönelimleriyle ön plana çıkmaktadırlar. *Harediler*, yaşamın her alanında *halahaya* sıkı biçimde bağlı bir tutum göstermektedirler. *Şabat*, *kaşerut*, kadın-erkek ayrımı, kıyafet kuralları gibi alanlarda modern ortodoks gruplardan çok daha katı uygulamaları benimsemişlerdir. Erkekler siyah ve uzun elbise ile fötr şapka giyerken kadınlar vücut hatlarını kapatan uzun elbiselerle dolaşmaktadır. Televizyon, internet, seküler eğitim gibi konularda sert tepki gösterilmekte ve bunların kullanımı oldukça kısıtlanmaktadır. Eğitim sistemleri, resmi İsrail müfredatından büyük ölçüde ayrılmaktadır. *Haredi* okullar, dini metinler (Talmud, Tanah, *halaha* literatürü) üzerine odaklanmakta, matematik, İngilizce, fen bilimleri gibi dersler göz ardı edilmektedir. *Haredi* erkeklerin çoğu askerlik hizmetinden muaf tutulmakta bu da İsrail’de büyük tartışmalara yol açmaktadır. 1948’den itibaren Ben-Gurion ile *Haredi* liderler arasında yapılan Statüko Doktrini çerçevesinde bu muafiyet sağlanmış ancak nüfusun artmasıyla birlikte bu uygulama diğer Yahudiler arasında toplumsal eşitsizlik olarak değerlendirilmiştir. Özellikle seküler kesim, *Haredi* gençlerin devlete katkı sunmadan kamu kaynaklarından faydalandığını ileri sürmektedir. Yaşanan tüm bu tartışmalar ise İsrail’de derin ideolojik kutuplaşmayı gün yüzüne çıkarmaktadır.

İsrail’deki *Harediler*, özellikle *Şas* ve *Yahadut ha-Tora* partileri aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu partiler, dini eğitim bütçelerinin artırılması, aile yardımlarının genişletilmesi ve sekülerleşme girişimlerinin engellenmesi gibi konular üzerine odaklanmaktadır. *Haredi* partiler genellikle koalisyon hükümetlerinde “denge unsuru” rolü üstlenmekte ve bu sayede dini kurumlara devlet fonlarının aktarılmasını sağlamaktadırlar. *Haredim*, kapalı toplum özelliği göstermesiyle diğer gruplarla sınırlı bir etkileşim içindedir. Kendi mahallelerinde yaşamakta, kendi okullarına gitmekte ve çoğunlukla kendi topluluklarındaki bireylerle sosyalleşmektedirler. Yine *Harediler*, Mesih gelmeden önce kurulan bir Yahudi devletini geçersiz saymakta, bölgede askeri operasyonlar ve siyasi yöntemlerle varlık göstermenin Mesih’in gelişini geciktirdiğini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle İsrail bayrağı, ulusal marş ya da siyonist semboller

Haredi kurumlarda görülmediği gibi bütün bunlara sert tepkiler gösterilmektedir. Özellikle *Neturey Karta* gibi bazı *Haredi* gruplar, İsrail Devleti'ne tamamen karşı çıkmaktadır. Ancak pragmatik nedenlerle devlet kurumlarıyla iş birliği yapan *Haredi* çevreler de mevcuttur.

Sonuç

İsrail Devleti'nin "Yahudi ve demokratik" kimlik söylemi etrafında inşa edilen teolojik yapısı, çok katmanlı ve çelişkili bir siyasal-sosyal yapı ortaya koymaktadır. Bu yapı, sekülerleşme eğilimlerini ve Ortodoks Yahudiliğin temel normlarını bünyesinde aynı anda barındırmaktadır. İsrail'in teolojik yapısı, inanç ile etnisitenin iç içe geçtiği, dini normların hukuki meşruiyetin belirleyicisi olduğu ve kimlik siyasetinin de meşru aracı hâline geldiği hibrit bir model ortaya koymaktadır. Bu modelin merkezinde Yahudi kimliği bulunsa da bunun ne olduğuna dair net bir ifade oluşturulmamıştır. Aksine, *Aşkenaz*, *Sefarad*, *Mizrahi*, *Teymani* ve *Beta Yisrael* gibi etnik-kültürel aidiyetler ile *Hilonim*, *Masortim*, *Datim* ve *Haredim* gibi dindarlık seviyesiyle ilgili gruplar, teolojik yapıyı iç gerilimler ve dönüşüm süreçleriyle şekillendirmektedir. Her bir grubun İsrail toplumu içindeki sosyo-politik konumu, sadece tarihsel kökenleriyle değil, aynı zamanda devletle kurdukları ilişki, ekonomik imkanlara erişimleri ve kurumsal temsil oranlarıyla da belirlenmektedir. Bu çerçevede *Aşkenazlar*, dini ve seküler alanda kurumsal temsil açısından merkezi konumda bulunmuştur. Fakat bu durum, özellikle *Sefarad* ve *Mizrahiler* tarafından "Aşkenaz hegemonyası" şeklinde tanımlanan kültürel ve yapısal bir asimetri olarak eleştirilmiştir. Nitekim 1970'lerden itibaren bu eleştirilere dayalı siyasal hareketliliklerin artması, İsrail siyasetinde Şas Partisi gibi yeni aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve teolojik farklılıkların siyasal temsil araçlarıyla birleşmesini mümkün kılmıştır.

Yahudilikle irtibatlandırılan tüm konularda Ortodoks kurumların tek yetkili kılınması, Reform ve Muhafazakârlık gibi alternatif Yahudi anlayışlarının kamusal meşruiyet kazanmasının önündeki en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir. İsrail'in teolojik yapısını anlamada yalnızca etnik ve mezhepsel çoğulluk değil, aynı zamanda dindarlık seviyeleri arasındaki farklılık da belirleyici olmaktadır. *Hilonim*'in yüksek eğitim ve ekonomik imkanlara erişimi, seküler yaşam biçiminin kültürel alanda üst kimlik olarak sunulmasına neden olmuş, buna karşın *Haredim* ve *Datim*, kamusal alanda dini normların görünürlüğünü artırmak adına siyasal alana aktif katılım göstermiştir. Kamusal fonların dağılımı, askerlik yükümlülüğü, eğitim müfredatı ve medeni evlilik gibi konular ise *Harediler* ile *Hilonim* arasında ciddi gerilimlere neden olmuştur. Dolayısıyla İsrail'in teolojik yapısı, kimlik tartışmalarını, toplumsal sınıflaşmayı ve kültürel iktidar ilişkilerini barındıran çok boyutlu bir sistemdir. Bu sistem, dini kurumların siyasi işlevini artırmakta ve toplumsal tabakalaşmayı derinleştiren etkenlere dönüşmektedir. Ortodoks olmayan Yahudilik yorumlarının marjinalleştirilmesi, etnik çeşitliliğin kültürel hiyerarşiyle bastırılması ve dini gruplar arasındaki eşitsizlikler, İsrail'in teolojik yapısının gerilim yüklü bir alan olduğunu ortaya koymaktadır.

RAPOR

BÖLÜM 3

İsrail’de Azınlıklar Meselesi

Giriş

İsrail, çoğunluğu Yahudi olanlar dışında Araplar, Hristiyanlar, Dürziler, Bedeviler, Ermeniler, Çerkesler gibi farklı etnik ve dini azınlık gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Merkez İstatistik Bürosu (UNStats)'na göre 2009 yılında İsrail nüfusu *Yahudiler, Araplar ve diğerleri* şeklinde üç kategoriye ayrılmaktadır.¹ *Diğerleri* kategorisi, Yahudi olarak kabul edilmeyen bazı Rus göçmenleri, yabancı işçileri, Dürzileri ve Çerkesleri kapsamaktadır.² CBS tarafından kullanılan ikinci değişken ise dindir ve burada dört grup vardır: Yahudiler, Müslümanlar, Hristiyanlar, Dürziler. Çerkesler Müslüman grup içerisinde sınıflandırılırken bazı idari belgelerde pratik sebepler nedeniyle Dürzî azınlık içinde gösterilmektedir.³ Bu etnik ve dini çeşitlilik durumu nedeniyle İsrail'deki azınlıklar ile alakalı yapılacak olan çalışmalar, ülkenin toplum yapısının analiz edilmesi, ülkedeki demokrasi ve insan hakları ihlallerinin ortaya konulması, toplumsal uyum ve güvenlik dengesi gibi konuların incelenmesine neden olacaktır. Bu çalışmanın amacı, İsrail'de Yahudi nüfus ile Yahudi olmayan topluluklar arasındaki toplumsal, hukuki, ekonomik ve kurumsal ayrımcılık durumlarını analiz etmektir. Çalışma kapsamında, İsrail'deki azınlık içerisindeki en yoğun nüfusa sahip olan İsrail vatandaşı Filistinli Araplar, Dürziler ve Çerkeslerin İsrail toplumundaki mevcut durumları; toplumsal, ekonomik ve sosyal hayatta karşılaştıkları zorluklar ele alınacaktır. Bu inceleme neticesinde bu grupların resmi hukuk sisteminde yer alan yapısal ayrımcılık ile uygulamada gözlenen fiili ayrımcılıkların sebebi, niteliği ve kapsamı ortaya konulacaktır.

Tarihsel Arka Plan

İsrail kurulmadan önce Siyonist hareket, Arap birliğini zayıflatmayı ve buna karşılık Yahudi ulusçuluğunu güçlendirmeye dayalı bir ötekileştirme ve etnik egemenliği meşrulaştırma siyaseti gütmüştür. Bu siyaset üzerinden kurulması planlanan İsrail'in, kendisine ait olmayan bir toprak üzerinde hakimiyet kurmasına meşru bir zemin bulunması hedeflenmiştir. İsrail'in kuruluş sürecinin siyasi figürleri Siyonizm, Holokost ve Diaspora gibi kavramlar üzerinden Yahudilerin sadece Yahudilere ait devlet içerisinde güvende olabilecekleri "Yahudi devleti" kurgusunu güçlendirerek bölgede uzun zamandır yaşayan başta Filistinliler olmak üzere, tüm etnik ve dini unsurların dışlanmasına zemin yaratacak politika ve eylemler gerçekleştirmiştir. Bu yaklaşım, İsrail'i yalnızca Yahudilere ait bir yapı hâline getirmeyi hedeflerken bölgedeki Filistin ve Filistinlilerin tarihini silmeyi amaçlamıştır.

¹ The Central Bureau of Statistics, "The Population of Israel: 1990-2009, Demographic Characteristics," 20 October, 2010, https://unstats.un.org/unsd/wsd/docs/israel_wsd_brochure.pdf.

² Ülkede yaşayan Çerkeslerin ne Yahudi ne de Filistinli Arap olmaması nedeniyle ülkede yaşayan Çerkeslerin bu iki tanım üzerinden kategorize edilmesi sorun arz etmektedir.

³ Eleonore Merza, "The Israeli Circassians: non-Arab Arabs," çev. Judith Grumbach, Bulletin du Centre de Recherche Français à Jérusalem, 31 December, 2012, <https://journals.openedition.org/bcrfj/7250>.

29 Kasım 1947 tarihinde 11. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda çoğunluk oyuyla kabul edilen Taksim Planı,⁴ Filistin'de eşit haklara sahip iki büyük nüfus grubunun varlığından hareket ettiğini ve her iki grubun da Filistin üzerindeki ulusal haklarını tanıdığını iddia etmiştir. Bu doğrultuda, İngiliz manda yönetiminin sona erdirilmesi ve ekonomik bir birlik aracılığıyla birbirine bağlı iki ulus devletin kurulması talep edilmiştir.⁵ Karar, Filistin'de biri Yahudi, diğeri Arap olmak üzere iki devletin kurulmasını ve Kudüs için özel bir statüye sahip bölünmüş şehir (*corpus separatum*) olarak oluşturulmasını öngörmüş olsa da bu dönemde bölgedeki toprağın sadece %7'sine sahip ve aynı zamanda azınlık nüfusa sahip olan Yahudilere bölge topraklarının yüzde 52'sinin verilmesi⁶ bölgede yaşayan Filistinlilerin ve komşu Arap devletlerinin (Irak, Suriye, Tunus, Suudi Arabistan ve Mısır) itirazı ile sonuçlanmıştır. Bu şekilde başlayan birinci Arap İsrail Savaşı, İsrail ve bölgede yaşayan Yahudiler dışında diğer azınlıklar arasındaki ilişkilerin geleceğini önemli derecede etkilemiştir. Diğer taraftan, İsrail'in Bağımsızlık Bildirgesi'nde "İsrail topraklarında bir Yahudi devleti" olarak tanımlanması ve "Yahudi göçüne ve sürgündeki Yahudilerin toplanmasına açık" olacağını ifade etmesi ise bu itirazın ne kadar haklı olduğuna işaret etmiştir.

Bir siyasi yapı olarak kuruluşunun Yahudi tarihi ve Siyonist hareket açısından bir dönüm noktası olması ülke içerisindeki ekonomik, toplumsal ve askeri konsolidasyon süreçlerini ön plana çıkarmıştır. İsrail kuruluşundan sonraki yıllarda öncelikli olarak varlığını güvence altına almayı amaçlamış,⁷ bu durum ülkede var olan sosyal, etnik ve kültürel farklılıkların uzun yıllar boyunca geri plana itilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Siyonizm kavramı giderek İsrail yurtseverliği ve milliyetçiliği ile eş anlamlı hâle gelmiş ve ülkede sürekli olarak güçlendirilmeye çalışılan "siyonist uzlaşısı"nın dışında kalanlar gün geçtikçe marjinalleştirilmeye çalışılmıştır. Güvenlik kaygılarının kamusal söylemi baskıladığı Soğuk Savaş yıllarının sona ermesi sonrasında Orta Doğu ihtilafına siyasi bir çözüm bulunması umutlarının yeşerdiği Madrid ve Oslo süreçleri⁸ döneminde bu toplumsal fay hatları daha görünür şekilde ortaya çıkmıştır. Camp David görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, İsrail'in Filistinlilere karşı orantısız ve etik dışı politikalarının bir sonucu olarak kısa denilecek bir süre sonrasında, 2000 yılında, İkinci İntifada'nın patlak vermesinden bu yana, bilhassa Filistinliler ile yaşanan gerilimler, İsrail'in güvenliğinin nasıl sağlanacağına dair fiktisel ayrışmalar, İsrail'de yaşanan azınlıklar ve devlet arasındaki ilişkilerin önemli belirleyenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail'in ilerleyen yıllarda ortaya koyduğu politikalar nedeniyle bu Siyonist uzlaşısının dışında kasten bırakılan toplumsal gruplar

⁴ United Nations, General Assembly Resolution 181(II), "Resolution Adopted on the Report of Ad Hoc Committee on the Palestinian Question," A/RES/181(II), 29/11/1947, erişim 2 Eylül, 2025, [https://docs.un.org/en/A/RES/181\(II\)](https://docs.un.org/en/A/RES/181(II)).

⁵ Angelika Timm, "Israel- Gesellschaft im Wandel," (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2003), 17.

⁶ Plana göre toprakların %45'i bir Filistin devleti oluşturulması için planlanırken, Kudüs çevresinde kalan yüzde 3'lük kısım uluslararası kontrol mekanizmalarına bırakılmıştır.

⁷ Avi Shlaim, The Iron Wall: Israel and the Arab World, (W. W. Norton & Company. 2000)

⁸ Naomi Shepherd, The Israeli-Palestinian Peace Process: Oslo and the Lessons of Failure, (Sussex Academic Press, 2000).

olmuştur. Dolayısıyla İsrail'de yaşamaya devam eden Yahudilerin (bu uzlaşının dışında kalan ultra-Ortodoks Yahudiler hariç) Siyonizme sıkı sıkıya bağlı oldukları ve İsrail'in Siyonist politikalarının güçlü taraftarları oldukları çıkarımını yapmak mümkündür.

Filistinli Araplar

İsrail, yaklaşık 1,2 milyon Arap kökenli nüfusun yaşadığı İngiltere mandası altındaki Filistin toprakları üzerinde kuruldu. Biraz geriye gidildiğinde, 1922 yılı nüfus kayıtlarına göre, bölgede bulunan Arapların nüfusun %78'ini, Yahudilerin, kalan diğer grupların ise azınlık nüfusu oluşturmakta olduğu görülmektedir.⁹ Britanya mandası altındaki Filistin topraklarında sayıca açık bir çoğunluğa sahip olan Arap nüfus, 1948'te gerçekleşen ilk Arap-İsrail Savaşı'nın ardından sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan köklü değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde süregelen çatışmalara ve kitlesel sürgünlere rağmen topraklarında kalmaya devam eden Filistinliler, bugün İsrail vatandaşı Arap nüfusun temelini oluşturmaktadır. Bugün İsrail nüfusunun yaklaşık %21'i Araplardan oluşmaktadır; bu da yaklaşık 2 milyon kişiye denk gelir. Bu kişilerin yaklaşık 1,9 milyonu İsrail vatandaşı iken geriye kalanlar çoğunlukla Doğu Kudüs'te yaşayan ve daimî ikamet statüsünde olan kişilerdir. Filistinli Araplar Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'teki Araplarla ve Ürdün, Lübnan, Suriye gibi ülkelerdeki Filistin diasporasıyla tarih, kültür ve aile bağlarını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Günümüzde 10 milyon civarında olan İsrail'in etnik-kültürel yapısı önemli ölçüde farklı dönemlerde gerçekleşen göç dalgalarının bir sonucudur. Kaynaklara göre, 1948'den bu yana yaklaşık 3,5 milyon kişi İsrail'e göç etmiştir.¹⁰ Bunların %47,6'sı Sovyet Yahudilerine kitlesel göç izni verilmesinden sonra 1990 yılından itibaren gelmiştir. CBS'ye göre bu rakam, önceki yıla göre yaklaşık 135.000 kişilik %1,4'lük bir artışı temsil etmektedir. Toplam nüfusun yaklaşık 7,7 milyonu (%77,6) Yahudi veya "diğer" kategorisinde kayıtlı bulunmaktadır. Diğer kategorisinde bulunan grup, Arap olmayan Hristiyanları ve etnik kökeni belirtilmemiş kişileri kapsamaktadır. Bu kişilerin çoğu, bir Yahudi büyükanne/büyükbaba veya İsrailli bir eş nedeniyle İsrail'de yaşama hakkına sahiptir. Yahudi ve diğer kategorisinde bulunanlar dışında nüfusun yaklaşık 2,1 milyonunun %20,9'unu Müslümanlar, %2 ile Hristiyanlar, %1,6 ile Dürziler ve %4 ile diğerleri (Çerkesler gibi) oluşturmaktadır. 2023 yılı sonu itibarıyla İsrail Merkez İstatistik Bürosu'na (CBS) göre, dünya Yahudi nüfusunun yaklaşık %45'i İsrail'de yaşıyor ve İsrailli Yahudilerin %80'i ülkede doğmuştur.¹¹

⁹ J. B. Barron, "1922 Census of Palestine," The Israeli Palestinian Conflict: An Interactive Database: Economic Cooperation Foundation, 23 October, 1922, erişim 23 Temmuz 2025, <https://ecf.org.il/issues/issue/1087#:~:text=The%20total%20population%20of%20Palestine,14%2C699%20Christians%20and%20495%20others.>

¹⁰ Yaron Druckman, "Since 1948, Israel has Welcomed More Than 3 Million New Immigrants," Ynet Global, 17 December, 2019, <https://www.ynetnews.com/article/Hyj3fNHAS>.

¹¹ Toi Staff, "Israel's Population Tops 10 Million for 1st Time, on Eve of 77th Independence Day," The Times of Israel, 29 April, 2025, <https://www.timesofisrael.com/israeli-population-tops-10-million-for-1st-time/>.

Ayrımcılığın Temel Sebepleri: “Yahudi Devleti” Kurgusu, Askeri Yönetim ve Süregelen İşgal

İsrail'in Bağımsızlık Bildirgesi, tüm vatandaşlarına "din, ırk veya cinsiyet farkı gözetmeksizin sosyal ve siyasal eşitlik" vaat etmiştir.¹² Ülkedeki diğer sakinler, “barışı korumaya ve tam vatandaşlık hakları ile devletin tüm kurumlarında temsil edilerek devletin inşasına katılmaya” davet edilmiştir.¹³ Buna rağmen İsrail'in bir Yahudi devleti olarak kurulması, doğası gereği Yahudi olmayanları (bu noktada en çok da Filistinli Arapları) daha az hakka sahip ikinci sınıf vatandaşlar konumuna düşürmektedir. Örneğin, 1950 tarihli Dönüş Yasası,¹⁴ tüm Yahudilere, çocuklarına, torunlarına ve eşlerine İsrail'e göç etme ve doğrudan vatandaşlık kazanma hakkı tanımaktadır. Filistinliler ve onların torunlarının ise 1948 yılından beri sürekli olarak yerlerinden edildikleri topraklara yasal olarak geri dönme hakkına sahip değildir.

İsrail vatandaşı Arapların 1966 yılına kadar askeri yönetim altında kalmaları, hareket özgürlükleri ve siyasal ifade olanaklarının ciddi şekilde kısıtlanması, devlet ve Arap toplumu arasında süregelen sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Yahudi İsrailliler tarafından sıklıkla Arap düşman devletlerin bir *uzantısı* olarak kuşkuyla karşılanmaları, toplumsal hayat ile bütünleşmelerini oldukça zorlaştırmıştır. İsrail vatandaşı Yahudi İsraillilerin büyük çoğunluğunun aksine, Arap vatandaşların İsrail Savunma Kuvvetleri'nde (IDF), yani ülkenin ordusunda, hizmet etmek zorunda olmamaları bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Öte yandan, orduya katılmamak sosyal ve ekonomik açıdan onlar için önemli dezavantajlar meydana getirebilmektedir. Örneğin birçok İsrailli, IDF aracılığıyla yurttaşlarıyla önemli ve kalıcı kişisel bağlar kurmakta; eğitim desteği, ev inşası ve arsa sahipliği gibi hususlarda devlet desteği alarak birçok maddi avantaj elde etmektedir.

1967 yılında gerçekleşen 6 Gün Savaşı sonrasında İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgal ve ilhak etmesi sonrasında bu bölgede yaşayan yüzbinlerce Arap'a İsrail vatandaşlığı teklif edilmiş fakat birçoğu tarafından bu teklif reddedilmiştir. Bugün Doğu Kudüs'te yaşayan Araplar hem İsrail hem de Filistin nüfus sayımlarına dahil edilmektedirler. 1967'de İsrail'in Doğu Kudüs'ü ilhak etmesinden sonra burada yaşayan Filistinlilere daimî ikamet statüsü verilmiştir. Daimî ikamet, vatandaşlığa göre daha zayıf bir statü olmakta olup bu ikamete sahip olanların oturum hakkı İsrail makamlarınca iptal edilebilmektedir.

¹² “Basic Laws,” The Knesset, erişim 3 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/BasicLaws.aspx>.

¹³ “The Declaration of the Establishment of the State of Israel,” Ministry of Foreign Affairs, 14 May, 1948, <https://www.gov.il/en/pages/declaration-of-establishment-state-of-israel>.

¹⁴ Sefer Ha-Chukkim No. 51 of the 21st Tammuz, 5710 (5th July, 1950), p. 159'den aktarım, “Law of Return, 5710-1950,” https://main.knesset.gov.il/EN/About/History/Documents/kns1_return_eng.pdf.

Temel Sorun Alanları: Yoksulluk, Eğitim-Gelir Adaletsizliği, Kamu Kaynaklarına Erişim, Siyasi Temsil

Vatandaşlık kavramı altında bir araya gelen azınlıkların öncelikli olarak temel haklar arasında yer alan beslenme, eğitim ve buna bağlı olarak gelişen gelir adaletsizliği, kamu kaynaklarına erişim, siyasi temsil konusunda sorunlar yaşadığı dikkat çekmektedir. İsrail Ulusal Sigorta Kurumu 2020 verileri, İsrail'deki Arap ailelerin %55,7'sinin yoksul olarak değerlendirildiğini, buna karşılık Yahudi ailelerde bu oranın %39,7 olduğunu göstermektedir.¹⁵ 2016 yılında Ulusal Sigorta Kurumu'nun (NII) yaptığı bir araştırma, Arap çocuklar arasında gıda güvencesizliği oranının %50,6 oranında olduğuna işaret etmektedir.¹⁶ İkinci olarak, eğitim alanında yaşanan eşitsizlikler ve buna bağlı olarak gelir adaletsizliği konusu dikkat çekmektedir. Eğitim sisteminde Arap okullarına ayrılan kaynakların yetersizliği ve müfredatın kimlikssel olarak ayrıştırıcı olması eleştirilmektedir. Yaşadıkları bölgelerdeki yetersiz finansman alan okullar, Arap vatandaşların eğitim seviyelerinin daha düşük olmasına, dolayısıyla ilerleyen süreçte istihdam olanaklarının ve kazanç kapasitelerinin İsraili Yahudilere kıyasla daha az olmasına yol açmaktadır. Eğitim konusunda yaşanan bu ayrım ilerleyen süreçte iş gücü piyasasına da etki etmekte, özellikle yüksek maaşlı ve kamu sektöründeki pozisyonlara erişimde ayrımcılık yaşandığı raporlanmaktadır. İş Bulma Kurumu'nun verilerine göre, 2020'nin başında Arapların istihdam oranı yalnızca %41,4 iken ultra-Ortodoks Yahudilerde bu oran %52,9 ve diğer Yahudi kesimlerde %66,5 olarak kaydedilmiştir.¹⁷ Diğer taraftan 2018 yılı Yahudi Ulus Devlet Yasası'nın dördüncü maddesi kapsamında Arapçanın resmi dil statüsünden çıkarılıp özel statü verilmesi, bölgede yaşayan Araplara eğitim dili olarak sadece İbranice'nin dayatılması anlamına gelmiştir.

Üçüncü olarak, kamu kaynaklarına erişim konusunda özellikle İsrail tarafından yasa dışı inşaat olarak tanımlanan yapılara karşı mahkemeye gitmeden hızlı müdahale edilmesini öngören Kamenitz Yasası, yaygın biçimde, inşaat ruhsatı almanın neredeyse imkânsız olduğu Arap topluluklarını hedef aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu nedenle Araplar yaptıkları inşaatlar nedeniyle hükümet tarafından para cezalarıyla veya yıkım tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Arap kesiminde yaygın olan bir diğer sorun ise kira yardımı hakkına erişimdir. Yardım almaya hak kazanan 180.000 İsrailiden sadece %3'ü Arap kasabalarında, %27,3'ü ise karma Yahudi-Arap şehirlerinde yaşamaktadır.¹⁸ Hükümet, 2021 yılında toplumsal

¹⁵ Jack Khoury vd., "Five-Year Plan for Israel's Arab Community: \$9 Billion Won't Bridge a Gap Decades in the Making," Haaretz, 28 October, 2021, <https://www.haaretz.com/israel-news/2021-10-28/ty-article/.premium/five-year-plan-for-israels-arab-community-9-billion-wont-bridge-the-gap/0000017f-e224-df7c-a5ff-e27e91760000>.

¹⁶ Daniel Dolev, "Bottom of the Food Chain: Hundreds of Thousands of Israeli Kids Go Hungry at School," Shomrim The Center for Media and Democracy, 20 October, 2022, <https://www.shomrim.news/eng/bottom-of-the-food-chain>.

¹⁷ Khoury vd., "Five-Year Plan for Israel's Arab Community: \$9 Billion Won't Bridge a Gap Decades in the Making."

¹⁸ Khoury vd., "Five-Year Plan for Israel's Arab Community: \$9 Billion Won't Bridge a Gap Decades in the Making."

gruplar arasındaki eşitsizlikleri gidermek amacıyla istihdam, sağlık hizmetleri ve konut alanlarında 9 milyar dolarlık beş yıllık bir planı onaylamıştır.¹⁹ Fakat planın çerçeve olarak yetersiz görülmesi²⁰ ve bu konuda hükümetin samimi ve istikrarlı bir politika ortaya koymaması, planın Arap vatandaşların hayatlarını kolaylaştıracak sonuçlar üretebileceğine dair hükümete olan güveni sarsmıştır.

Arap vatandaşların karşı karşıya kaldığı temel sorun alanlarından bir tanesi de siyasal katılım süreçleri konusunda gerçekleşmektedir. Filistinli vatandaşlar oy kullanma ve aday olma hakkına sahiptirler. İsrail Parlamentosu Knesset'te Arap partiler de bulunmaktadır. Ancak İsrail vatandaşı Araplar, tarihsel olarak İsrail seçimlerine güvensizlik duymuşlardır. Bu durum, Arap partilerin seçime katılım oranlarını sınırlamış ve 120 sandalyeli İsrail parlamentosu Knesset'te hiçbir zaman on beşten fazla sandalye elde edememelerine yol açmıştır. Başlangıçta Knesset'teki ana temsil güçleri Arap-Yahudi Komünist Partisi olmuştur. Bağımsız Arap partileri ise onlarca yıl boyunca destek kazanamamış, sık sık devleti tanımayı reddettikleri gerekçesiyle yasaklanmış veya kapatılmıştır. Hâlen Arap siyasi gücünü sınırlamaya yönelik çabalar sürmekte; örneğin sağcı milletvekilleri, Arap partilerinin seçimlere katılmasını engellemeye çalışmaktadır. Buna rağmen, Arap partileri şu anda Knesset'te on sandalye ile temsil edilmektedir. Bu durum İsrail'in Arap siyasetçileri marjinalleştirilmesi, koalisyon süreçlerinde dışlayıcı tutum sergilemesi, ulusal kimliğini "Yahudi devleti" temelinde tanımlaması ve Arap vatandaşların temsiliyetini ile siyasal etkilerini sınırlandırması tartışmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu konudaki en önemli örnek 23 Mart 2021 yılında yapılan seçim süreci olmuştur. 2021 ortasına kadar bağımsız Arap partileri hiçbir zaman bir koalisyon hükümetine davet edilmemiştir. Fakat bu durum 23 Mart seçimlerinde Birleşik Arap Listesi (Ra'am)'nin İsrail'de hükümet kurma sürecine dahil olarak koalisyonun bir parçası olması ile değişmiştir. Bu dönemde kurulan hükümetin oldukça farklı önceliklere sahip olması tek ortak noktalarının Binyamin Netanyahu'nun görevden ayrılması olduğuna işaret etmiştir. Bu katılım, başlangıçta Arap oylarının giderek gücünü artırdığı şeklinde yorumlansa da yeni hükümette Ra'am'dan hiçbir bakan yer almamıştır; bu, parti tarafından Arap topluluklarının yararına bazı reformlar karşılığında verilen bir taviz olarak yorumlanmıştır. İlerleyen süreçte Ra'am bloğu hükümetle Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimcilerle alakalı olağanüstü hâl yasanının uzatılması ile alakalı sorun yaşamıştır. Batı Şeria'da yaşayan yerleşimcilerin yasal anlamda statülerinin devam ettirilmesi konusu 5 senede bir İsrail meclisi Knesset'e geliyordu. Fakat Raam Partisinin yasanın uzatılmasını engellemesi hükümetin koalisyonu feshine kadar götürdü. Bu fesih sonrası 1 Kasım seçimlerinin yapılması sonrasında İsrail'de ülkenin bu zamana kadarki *en sağcı* hükümetinin tekrardan Netanyahu başbakanlığında göreve gelmiş olması Arap vatandaşlar arasındaki endişeleri artırmıştır. Netanyahu, kabinesine daha önce marjinal olarak görülen aşırı muhafazakâr siyasetçileri dahil etti. Bunlar

¹⁹ Aaron Boxerman, "Israel Okays \$9 Billion Plan to Fight Gaps between Jewish and Arab Citizens," The Times of Israel, 24 October, 2021, https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/israel-okays-9-million-plan-to-fight-gaps-between-jewish-and-arab-citizens/.

²⁰ Khoury vd., "Five-Year Plan for Israel's Arab Community: \$9 Billion Won't Bridge a Gap Decades in the Making."

arasında, daha önce Araplara karşı ırkçılığı teşvik etmekten ve bir terör örgütünü desteklemekten mahkûm edilmiş olan yeni Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben Gvir ve İsrail Maliye Bakanı Smotrich de vardı. 1 Kasım seçimlerinde Arap partileri arasından yalnızca Hadash-Ta'al ve Ra'am yeterli oyu alarak Knesset'e girebilmiş ve her biri beşer sandalye kazanmıştır. Fakat 23 Mart seçimlerinde ilk defa bir Arap partisi ile koalisyon hükümeti kurmanın İsrail siyasetinde "sistem tıkanıklığı" olarak değerlendirilmesi Arap partilerinin bundan sonraki süreçte koalisyonun bir parçası olması durumlarının daha da zor olacağı şeklinde düşünülebilir.

İsrail'in "Diğerleri": Dürziler ve Çerkesler

Britanya mandası yönetiminin Filistin'de başladığı dönemde Dürziler yaklaşık 7.000 kişilik nüfuslarıyla toplam nüfusun %1'inden daha azını oluşturuyordu. Günümüzde de 18 köyde yaşamaktadırlar; bunlardan 16'sı Celile'de, ikisi ise Karmel'dedir. Bu köylerin yarısından fazlasında Dürziler, nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.²¹ Dürziler Arapça konuşan, 150.000 civarında bir nüfusa sahip²² ayrı bir kültürel, sosyal ve dinî cemaattir. Aynı zamanda Hayfa civarında yaşayan Dürzilerin de olduğu bilinmektedir.²³ Çerkesler İsrail'in kuzeyindeki iki köyde toplanmış yaklaşık 5 bin kişiden oluşan Müslüman bir topluluktur. Çoğunlukla aşağı Celile'deki Kfar Kama ve Rehaniya adlı iki yerleşimde yaşamaktadırlar. Ülkedeki geniş Müslüman cemaatin ne Arap kökenini ne de kültürel geçmişini paylaşmaktadırlar. Dürziler gibi İsrail ordusunda görev yapan Çerkesler, yukarıda bahsedilen Filistinlilerin yaşadıkları aidiyet sorunlarını benzer oranda yaşamamaktadır. Ayrı bir etnik kimliği olan bu topluluk, İsrail'in ekonomik ve millî işlerine katılmaktadır.

İsrail vatandaşlığına sahip Dürziler ve Çerkesler, zorunlu askerlik hizmetine tabi olmaları nedeniyle yukarıda bahsedilen Filistinlilerin yaşadıkları aidiyet sorunlarını benzer oranda yaşamamaktadır. Ancak İsrail'in 2018 yılında çıkardığı Yahudi ulus devlet yasası, ülkedeki Dürzi Araplara ve Çerkeslere büyük bir darbe indirmiştir. Yasanın İsrail'i resmi olarak bir Yahudi devleti olarak ilan etmesi, azınlık durumunda yaşayan bu grupların, kendilerini fiilen "ikinci sınıf vatandaş" konumunda hissetmesine neden oldu. Bu gelişme sonrası protesto gösterilerinde bulunan Dürzi ve Çerkesler yasanın tamamen iptalini talep etse de hükümetin bu konuda geri adım

²¹ Tobias Lang, Die Drusen in Libanon und Israel: Geschichte, Konflikte und Loyalitäten einer religiösen Gemeinschaft in zwei Staaten, (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2013), 37.

²² Steffi Hentschke ve Majdal Shams, "Drusen in Israel: Ein Paradies in Angst," Die Zeit, 12 Mai, 2025, <https://www.zeit.de/politik/ausland/2025-05/drusen-golanhoehen-israel-syrien-konflikt-bevoelkerung-sicherheit>.

²³ Ralf Balke, "Wer Sind Eigentlich Die Drusen?," Jüdische Allgemeine, 18 Juli, 2025, <https://www.juedische-allgemeine.de/israel/wer-sind-eigentlich-die-drusen/>.

atmaması, ISK'da muvazzaf olan Amir Jmall²⁴ gibi²⁵ komutanların istifasına sebep vermiştir.

Golan'da yaşayan Dürziler daha farklı bir durum sergilemektedir. İsrail'in 1967'de işgal edip 1981'de ilhak ettiği Golan Tepeleri'ndeki köylerde yaşayan Dürziler, İsrail vatandaşlığı konusuna mesafeli yaklaşmış ve şimdiye dek büyük ölçüde reddetmişlerdir. Bu grup, Suriye krizinin başladığı 2011 yılına kadar özellikle eğitim amacıyla Suriye'ye gidebiliyordu. İsrail vatandaşlığına geçmeyen ancak daimî oturma hakkına sahip olan bu grup Laissez-passer (Geçiş Belgeleri) ile yurt dışına seyahat edebilmektedir.²⁶ Fakat savaşın başlaması sonrasında İsrail'in, stratejik açıdan büyük değer verdiği Golan Tepeleri'ndeki kontrolünü daha da sıkılaştırmak için bölgede bir dizi yerleşim yeri ve inşaat projesi (rüzgâr türbinleri) başlatması bölgede yaşayan Dürziler tarafından protesto edilmektedir. Protestocular ayrıca, çiftler ve evsizler için yeni konutların yapılmasına yönelik gerekli izinlerin onaylanmaması da dahil olmak üzere, İsrail'in arazi ve mülkiyet ihtiyaçlarına ilişkin çözüm taleplerini görmezden gelmesini eleştirmektedir. İsrail yönetimi her ne kadar Dürzilere karşı Araplar kadar sert politikalar uygulamasa da gerekli gördüğü durumlarda Dürzi gruplarla restleşmekten geri durmamaktadır.

Bölgede İsrail ve komşu ülkeler, özellikle Suriye, arasında yaşanan her sorun Golan civarında yaşayan Dürzilerin ve Çerkeslerin yoğun bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur. 8 Ekim'den bu yana, Hizbullah öncülüğündeki güçlerin İsrail'in kuzey sınırındaki yerleşimlere ve askeri mevzilere saldırılar düzenlemesi, Dürzi ve Çerkes yerleşimlerinin zarar görmesi nedeniyle İsrail'in bu kesimlerde yaşayan Dürzileri siyaseten etkilemeye çalıştığı görülmüştür.²⁷ İsrail eski İçişleri Bakanı Arbel, bu toplulukların hizmetine atıfta bulunarak Dürzi ve Çerkeslerin savaş çabalarına en çok katkı sağlayanlar arasında yer aldığı ve bu nedenle en ağır bedeller ödediklerini ifade etmiştir.²⁸ Fakat yönetimin bölgede yaşayan Çerkes ve Dürzilere karşı bu kadar da hassas olmadığı aşikardır.

İsrail'in benzer şekilde Esed rejiminin devrilmesi sonrasında Suriye hükümetinin Suriye'yi birleştirmesini engellemek ve Şam yönetimini zayıf tutmak için ülkede etnik

²⁴ Yaniv Kubovich, "Israeli Druze Commander Quits Army Over Nation-state Law in Open Letter to Netanyahu," Haaretz, 30 Jul, 2018, <https://www.haaretz.com/israel-news/2018-07-30/ty-article/.premium/israeli-druze-quits-idf-over-nation-state-law-in-letter-to-netanyahu/0000017f-e188-df7c-a5ff-e3fa3ff70000>.

²⁵ Mustafa Deveci, "Dürzi Askerler İrkçı Yasanın Ardından İsrail Ordusunu Terk Ediyor," Anadolu Ajansı, 2 Ağustos 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/durzi-askerler-irkci-yasanin-ardindan-israil-ordusunu-terk-ediyor/1220348>.

²⁶ Esat Fırat, "Golanlı Dürzi Araplar Ana Vatanlarına Bağlanmak İstiyor," Anadolu Ajansı, 11 Eylül 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/golanli-durzi-araplar-ana-vatanlarina-baglanmak-istiyor/906691#>.

²⁷ Amos Harel ve Yaniv Kubovich, "Hezbollah Has Harmed Israel's North With Far More Than Rockets, as Escalation Brews," Haaretz, 15 February, 2024, <https://www.haaretz.com/israel-news/2024-02-15/ty-article/.premium/hezbollah-has-harmed-the-north-with-far-more-than-rockets-as-escalation-brews/0000018d-a91c-d0cb-a5ef-bb3e0cf20000>.

²⁸ Toi Staff, "Not Only Equal in Battle: Druze, Circassians Launch Protests Against Discrimination," The Times of Israel, 30 June, 2024, <https://www.timesofisrael.com/not-only-equal-in-battle-druze-circassians-launch-protests-against-discrimination/>.

temelli federalizm ve otonom bölgelerin oluşturulması amacıyla Dürzileri enstrümantalize ettiği görülmektedir. Rejimin devrilmesi sonrasında İsrail'in Suriye'nin güneyindeki stratejisi, bölgeyi parçalı bir yapıda tutarak Şam yönetiminin otoritesini zayıflatmayı hedeflemek olmuştur. İsrail bu doğrultuda, Dürzi toplumu üzerinden Suriye'deki ayrışmayı derinleştirmeye, Şam yönetiminin meşruiyetini zedelemeye, Dürzi topluluğunu kendi etki alanına çekerek Süveyda'da özerk bir yapı oluşturulmasını teşvik etmeye çalışmıştır. Ancak Dürzi toplumu homojen bir yapıya sahip olmadığından, İsrail'in beklentilerinin aksine birçok Dürzi grubu merkezi yönetimle bağlarını koparmak istememesi, bu konudaki çabalarını zorlaştırmıştır.²⁹

Sonuç

İsrail'de yaşayan azınlıkların karşılaştığı temel sorunlar, ülkenin demokratik yapısı ile Yahudi ulusal kimliği arasında süregelen gerilimden kaynaklanan yapısal eşitsizlikler çerçevesinde şekillenmektedir. Arap vatandaşlar, Dürziler, Çerkesler, Hristiyanlar topluluklarının çoğunluğu vatandaşlık haklarına sahip olmalarına rağmen günlük yaşamda kurumsal ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilmektedir. Siyasi temsiliyetin sembolik düzeyde kalması, bu grupların karar alma süreçlerinde etkin bir rol üstlenmesini engellerken; güvenlik politikaları ekseninde şekillenen vatandaş-devlet ilişkileri de özellikle Arap toplumu ile devlet arasındaki güven krizini pekiştirmektedir. Bazı azınlıkların orduya hizmet etmesine rağmen toplumsal olarak yeterince kabul görmemesi, aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve kimlik çatışmalarını artırmaktadır. İsrail'in bir "Yahudi devleti" olarak kurgulanması, İsrailli tarihçi Moshe Zimmermann'ın ifadesi ile "ahlaki kaygılardan çok abartılı, takıntılı bir şekilde stratejik hesaplara ve güvenlik önceliklerine dayalı, riskten kaçınan ve çıkar odaklı bir güvenlik yaklaşımını"³⁰ tetiklemekte; bu durumda azınlıkların eşit yurttaşlık temelinde haklara erişiminin güçlendirilmesi konusunun gittikçe daha fazla göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Halihazırda zor gözükse de bu konuda olumlu adımlar atılması yalnızca bu grupların refahını değil, aynı zamanda İsrail toplumunun bütünlüğünü, iç barışını ve meşruiyetini destekleyecektir. Bu bağlamda, kapsayıcı politikalar geliştirilmesi ve çok kültürlülüğü önceleyen bir vatandaşlık anlayışının benimsenmesi, İsrail'in uzun vadeli istikrarı açısından kritik önemdedir.

²⁹ Ömer Özkızılcık, "İsrail'in Güney Suriye Stratejisi Başarılı Olabilir Mi?," Anadolu Ajansı, 12 Mart, 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/israilin-guney-suriye-stratejisi-basarili-olabilir-mi/3505989>.

³⁰ Moshe Zimmermann, Die Angst der Frieden: Das Israelische Dilemma, (Berlin: Aufbau, 2010).

RAPOR

BÖLÜM 4

İsrail Siyasi Yapısı: Kurumsal Çerçeve, İşleyiş ve Güncel Tartışmalar

Giriş

Türkiye’de İsrail siyasetini anlamaya yönelik tartışmalar çoğu zaman günlük siyasi krizler, yargı reformu, aşırı sağ partilerde yer alan bakanların radikal açıklamaları üzerinden ilerlemekte ve kurumsal olarak siyasi yapıyı anlamak ikinci planda kalabilmektedir. Oysa İsrail’in devlet olarak işleyişini ve siyasal sistemini anlamak; koalisyon hükümetlerini, iç siyasette yaşanan krizleri, kırılğan yapıyı ve alınan kararları anlamının temelini oluşturmaktadır.

Bu yazı, günlük siyasi tartışmalardan uzaklaşarak İsrail siyasetinin ana kurumlarını, işleyiş mekanizmalarını ve bu sistemin karşılaştığı zorlukları incelemeyi amaçlamaktadır. İlk bölümde anayasa yokluğunun yönetimi ve Temel Yasalar, ikinci bölümde İsrail’de yasama-yürütme-yargı organları, üçüncü bölümde seçim sistemi ve parti yapısı, dördüncü bölümde son dönem tartışmaları, beşinci bölümde ise genel değerlendirme yer almaktadır. Ayrıca kurumsal analiz, toplumsal/dini ve güvenlik merkezli dinamiklerle birlikte ele alınmaktadır.

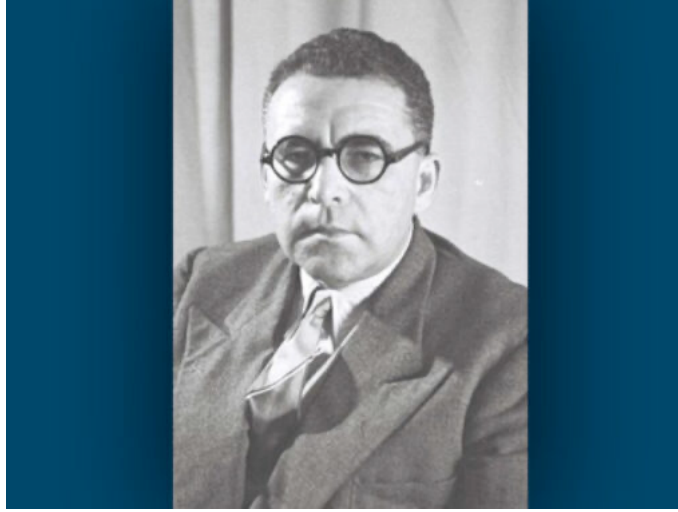
Anayasa Yokluğunun Yönetimi ve Temel Yasalar

İsrail, yasama, yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyen parlamenter bir etnik demokrasi olarak kabul edilmektedir. Kurumları arasında Cumhurbaşkanlığı, Knesset (İsrail Parlamentosu), Hükümet (Kabine), Yargı ve Devlet Denetçiliği yer almaktadır. İsrail’in siyasi yapısı İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan tanıma göre; yürütme organı olan hükümetin, yasama organı olan Knesset’in güvenine tabi olduğu ve yargının bağımsızlığının kanunla güvence altına alındığı denge ilkesine dayalıdır.¹ Ancak İsrail’i diğer parlamenter demokrasilerden ayıran temel özellik, tek ve bütüncül bir anayasa belgesine sahip olmamasıdır. İsrail’de anayasal düzen, farklı dönemlerde kabul edilen Temel Yasalar aracılığıyla inşa edilmiştir.

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail bağımsızlığını ilan etmiştir. İsrail Bağımsızlık Bildirgesi’nde “en geç 1 Ekim 1948’de” bir anayasa taslağı hazırlanması öngörülmüş olmasına rağmen Haziran 1950’de hâlâ resmi bir anayasanın onaylanması konusunda fikir birliği oluşmamıştır. Bu durumun en temel nedeni dini partilerin, özellikle de Yahudi yasalarına aykırı olarak görülebilecek sivil özgürlükler tanıyan Kutsal Kitap dışında bir anayasaya karşı çıkmaları olmuştur.

¹ “Political Structure and Elections,” מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website), 8 February, 2022, erişim 15 Eylül 2025, <https://www.gov.il/en/pages/political-structure-and-elections>.

Fotoğraf 1: Temel Yasa Önerisinde Bulunan Yizhar Harari, 1951

Kaynak: Center for Israel Education.²

Dönemin Başbakanı David Ben-Gurion da anayasaya karşı çıkanlardan biridir. Bunun nedeni, yeni bir devletin anayasa geliştirmek için yeterli zamanı olmadığını, ülkeyi dış tehditlerden koruyarak yeni Yahudi göçmenler getirmek, altyapıyı inşa etmek gibi görevlerinin olduğunu düşünmesidir.³ Knesset üyesi Yizhar Harari, bu çıkmazı aşmak için İsrail'in tek bir belge ile anayasa oluşturmak yerine Knesset tarafından onaylanacak bir dizi Temel Yasa'dan oluşması gerektiğini önermiştir. 13 Haziran 1950'de tarihe "Harari Kararı" (*Hachlatat Harari*) olarak geçen bu uzlaşya varılarak Temel Yasalar oluşturulmuştur. Bu nedenle İsrail'in bir anayasası yoktur ancak farklı dönemlerde çıkarılan Temel Yasalar anayasa işlevi görür.⁴ İsrail'in bugüne kadar kabul edilen Temel Yasaları şunlardır:

- Knesset (1958)
- İsrail Arazileri (1960)
- Devlet Başkanı (1964)
- Hükümet (2001)
- Devlet Ekonomisi (1975)
- Ordu (1976)
- Kudüs, İsrail'in Başkenti (1980)
- Yargı (1984)
- Devlet Denetçisi (1988)
- Meslek Özgürlüğü (1994)
- İnsan Onuru ve Özgürlüğü (1992)
- Referandum (2014)
- Devlet Bütçesi (2017–2018)

² "Harari Proposal Passes, Ending Prospects for an Israeli Constitution," Center for Israel Education, erişim 15 Eylül 2025, <https://israeled.org/harari-proposal-constitution/>.

³ "Harari Proposal Passes, Ending Prospects for an Israeli Constitution," Center for Israel Education.

⁴ Muammer Yılmaz, "İsrail'de Anayasacılık Hareketi ve İsrail Yüksek Mahkemesi," Bölge Araştırmaları Merkezi, erişim 16 Eylül 2025, https://www.bolgearastirmalari.com/_files/ugd/3ce997_72c0f68e1aa1481799c75d3cfe87bb86.pdf.

- İsrail-Yahudi Halkının Ulus Devleti (2018)⁵

Temel Yasalar, Knesset tarafından diğer yasalarla aynı şekilde kabul edilir. Temel Yasalar'a önem kazandıran, değiştirilmesi için özel çoğunluk gerektiren güçlendirilmiş hükümlerdir.

İsrail'de Yasama, Yürütme ve Yargı Organları

Yasama: İsrail Devleti'nin parlamentosu olan Knesset ise 120 sandalyeli üye sayısı ile yasama organı görevini görür. "Knesset" adı, tıpkı diğer siyasi terimlerde olduğu gibi Yahudi tarihi ile ilişkilendirilerek belirlenmiştir. MÖ 5. yüzyılda Ezra ve Nehemya tarafından Kudüs'te toplanılan temsili meclis olan Knesset HaGdola'dan (Büyük Meclis) ismini almıştır. Knesset binası, Batı Kudüs'te yer almaktadır.

Fotoğraf 2: Knesset Binası

Kaynak: Government of Israel Official Website.

Genel seçimlerin ardından yeni Knesset çalışmaya başlar ve seçimler, meclisi belirler. Cumhurbaşkanı ilk oturumu açar ve Knesset üyeleri bağlılık yemini eder. Knesset başkanı ve yardımcılarını seçilir. Knesset, genel kurul oturumları ve komiteleri aracılığıyla yürütür. Meclisin 12 daimî komitesi ve belirli dönemlerde kurulan özel

⁵ "Basic Laws," The Knesset, 30 September, 2025, erişim 16 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/en/activity/pages/basiclaws.aspx>.

komiteleri vardır. Özel komiteler yalnızca kendilerini atayan Knesset dönemi boyunca görev yapar. Özel komitelerin daimî komitelerden farkı, süresinin sınırlı olmasıdır.⁶

Fotoğraf 3: Knesset Binası İçİ

Kaynak: Anadolu Ajansı.⁷

Knesset üyeleri dört yıllığına seçilir. Ancak meclis kendini feshedebilir veya başbakanın talebi üzerine cumhurbaşkanı tarafından erken seçim kararı alınabilir. Yeni bir Knesset seçilene kadar, görevdeki meclis tüm yetkilerini kullanmaya devam eder.

Yürütme: Cumhurbaşkanı, devletin başı olarak partiler üstü konumda bulunan ve devletin birliğini temsil eden makamdır. Modern İbranice’de “başkan” anlamına gelen *nasi* kelimesi, Kutsal Kitap’ta Yaratılış 23:6 pasajında İbrahim için kullanılmış, İkinci Mabed dönemindeyse Yahudi halkının en yüksek dini ve yargı organı olan Sanhedrin’in başkanının unvanı olmuştur.

Cumhurbaşkanının görevleri törensel ve semboliktir. Bu görevler kanunla belirlenmiştir. Resmi sorumlulukları arasında yeni seçilen Knesset’in ilk toplantısını açmak, büyükelçilerin güven mektuplarını kabul etmek, Knesset tarafından onaylanan yasaları imzalamak bulunur. Hakimleri, İsrail Merkez Bankası başkanını, yurtdışındaki diplomatik temsilcileri atar. Adalet bakanı tavsiyesiyle mahkumları affetmek veya cezalarını hafifletmek de cumhurbaşkanı yetkileri arasındadır.⁸

⁶ “Political Structure and Elections,” מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website), 8 February, 2022, erişim 16 Eylül 2025, <https://www.gov.il/en/pages/political-structure-and-elections>.

⁷ Betül Yılmaz, “Israeli Knesset Backs Non-Binding Motion to Annex Occupied West Bank,” Anadolu Ajansı, 23 Temmuz 2025, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/-israeli-knesset-backs-non-binding-motion-to-annex-occupied-west-bank/3639912>.

⁸ “The Institution of the Presidency,” Office of the President, erişim 16 Eylül 2025, <https://www.president.gov.il/en/institution/>.

Bunun yanında resmi olmayan bazı görevler de üstlenmektedir. Vatandaşlardan gelen dilekçeleri değerlendirmek, sivil toplum kuruluşlarına ve sosyal projelere destek vermek, kamu yararı gözetilen faaliyetleri teşvik etmek de bu görevler arasındadır. Cumhurbaşkanı, kişisel itibarı ve devlete sağladığı katkılar temelinde aday gösterilen isimler arasından Knesset üyelerinin çoğunluğunun oyu ile seçilir. Görev süresi yedi yıl olup bu süre sonunda yeniden adaylık söz konusu değildir.⁹

Fotoğraf 4: İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog'un Yemin Töreni

Kaynak: President of the State of Israel Official Website.¹⁰

Başbakanlık ise İsrail siyasi sisteminin gerçek yürütme merkezidir. Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen ve Knesset'in güvenoyunu alan başbakan, kabinenin başkanı olarak politika önceliklerini belirler, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlar ve hem iç politikada hem de dış ilişkilerde ülkenin en yetkili siyasi aktörü konumundadır. Başbakanlık, yalnızca kabinenin günlük çalışmalarını yürütmekle kalmaz, aynı zamanda ulusal güvenlik, istihbarat koordinasyonu, diplomasi, ekonomik strateji, kamu hizmetlerinin geliştirilmesi gibi konularda da merkezi bir rol oynar.¹¹ İsrail'in güvenlik merkezli siyaset yapısı içinde Başbakan, İsrail Ordusu Genelkurmayı, Şin Bet ve MOSSAD ile doğrudan etkileşim hâlinde olup Güvenlik Kabinesine başkanlık eder.

⁹ "Constitution for Israel," The Knesset, erişim 16 Eylül 2025, <https://knesset.gov.il/constitution/ConstMGovt.htm>.

¹⁰ Office of the President, "President Isaac Herzog's Inaugural Address as the Eleventh President of the State of Israel," 7 July, 2021, <https://www.president.gov.il/en/%D7%A0%D7%90%D7%95%D7%9D-%D7%94%D7%94%D7%A9%D7%91%D7%A2%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%90-%D7%99%D7%A6%D7%97%D7%A7-%D7%94%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%92-%D7%9C%D7%9B%D7%94%D7%95%D7%A0%D7%AA-2/>.

¹¹ "About the Prime Minister's Office," מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website), erişim 17 Eylül 2025, https://www.gov.il/en/pages/about_pm_office.

Hükümet, devletin yürütme organıdır. İçişleri ve dışişlerinin yanı sıra güvenlik meselelerini de yönetir. Knesset gibi hükümet de dört yıl görev yapar anca başbakanın ölümü, istifası yahut görevden alınmasıyla süresi kısılabılır. Bu durumda Knesset üyesi de olan hükümet üyelerinden birisi geçici başbakan olarak atanır. Güvensizlik oyu durumunda ise hükümet ve başbakan, yeni bir hükümet kurulana kadar görevde kalır.

Fotoğraf 5: Binyamin Netanyahu Başkanlığındaki 34. İsrail Devleti Hükümeti (14 Mayıs 2015)

Kaynak: Government of Israel Official Website.¹²

İsrail’de hükümetin kurulması, cumhurbaşkanının hükümet kurma görevini bir Knesset üyesine vermesiyle olur. Görevi devralan üye, 28 gün içinde bakanlar listesini ve hükümet yönergesini Knesset onayına sunmak zorundadır. Onaylandıktan sonra bakanlar görevlerini yapmakla ve Knesset’e hesap vermekle sorumludur. Tüm bakanların İsrail vatandaşı ve mukim olması zorunludur fakat Knesset üyesi olma zorunlulukları yoktur. Bakanlar, başbakan ve hükümet onayıyla Knesset üyesi olmak şartıyla kendi bakanlıklarına yardımcı bakanlar atayabilir.¹³

Hükümet, kendi çalışma ve karar alma usullerini belirleyerek genelde haftada bir toplanır. İhtiyaç hâlinde ek toplantılar ve bakanlık komiteleriyle de görüşmeler

¹² Prime Minister’s Office, “34th Government of the State of Israel Headed by Benjamin Netanyahu (May 14, 2015),” 1 January, 2023, <https://www.gov.il/en/pages/gov34>.

¹³ 29 Aralık 2022’de oluşan 37. Hükümet ve 25. Knesset hakkında detaylı bilgi: <https://main.knesset.gov.il/en/mk/government/pages/governments.aspx?govId=37>.

yapabilir. Bugüne kadar tüm hükümetler, hiçbir partinin tek başına yeterli çoğunluğu sağlayamaması nedeniyle koalisyonlara dayanmıştır.

İsrail parlamenter yapısının önemli kurumlarından birisi de kamu kurumlarının denetimini yapmak için devlet denetçiliğidir. Devlet denetçisi, kamu yönetimini hukuka uygunluk, düzenlilik, ekonomiklik, verimlilik, etkililik ve ahlaki bütünlük açısından denetleyerek dış denetim yapar. Kamu hesap verebilirliğini de güvence altına almak adına raporlar hazırlar. İsrail, 1949'da devlet denetçiliği yasasını yürürlüğe koymuştur. 1971'den bu yana denetçi aynı zamanda ombudsman olarak görev yapar ve denetime tabi kurumlara ilişkin her türlü şikâyet için başvuru adresi olarak görülür.

Fotoğraf 6: Başbakan Netanyahu Hükümet Toplantısında

Kaynak: Government of Israel Official Website.¹⁴

Devlet denetçisi Knesset tarafından gizli oyla yedi seneliğine seçilir. Denetçi, hükümetten bağımsız olarak yalnızca Knesset'e sorumludur ve denetim kapsamındaki tüm kurumların hesaplarına, dosyalarına, personeline sınırsız erişim hakkına sahiptir. Çalışmalarını, Knesset'in Devlet Denetim İşleri Komitesi ile eşgüdüm içinde yürütür.

¹⁴ Ministry of Foreign Affairs, "PM Netanyahu's Remarks at the Start of the Government Meeting," 17 April, 2024, <https://www.gov.il/en/pages/pm-netanyahu-s-remarks-at-the-start-of-the-government-meeting-17-apr-2024>.

İsrail’de devlet denetiminin kapsamı, dünyadaki en geniş uygulamalardan birisidir. Tüm bakanlıklar ve devlet kurumlar, savunma teşkilatının birimleri, yerel yönetimler, devlet şirketleri ve kamu işletmeleri denetime tabidir. Knesset’te temsil edilen siyasi partilerin mali işleri de denetlenir. Usulsüzlük tespitinde parasal yaptırımlar uygulanır.¹⁵

Fotoğraf 7: İsrail Devlet Denetçiliği ve Ombudsman Ofisi

Kaynak: Ynet.¹⁶

Yargı: İsrail’in hukuk düzeni; Osmanlı, İngiliz mandası ve İsrail dönemi olmak üzere üç temel tarihsel katmanın izlerini taşımaktadır. Bu üç katman, günümüzde de farklı ölçülerde etkisini sürdürmektedir. Yaklaşık dört yüzyıl boyunca bölgeyi yöneten Osmanlı idaresinin en önemli hukuk kaynağı olan Mecelle’den, günümüzde hâlâ İsrail’de Delil Hukuku’na geçerliliğini koruyan maddelerin bulunduğu ifade edilir. İngiliz mandası döneminde ise İngiliz hukuku devreye girmiş; bu etki günümüzde de mahkeme içtihatlarında görülmektedir.¹⁷

Yargı organı, devlet adına yasaları yorumlar ve uygular. İsrail yargı sistemi üç kademeli bir mahkeme sisteminden oluşur: Yüksek Mahkeme, bölge mahkemeleri ve sulh mahkemeleri. Ayrıca aile mahkemeleri, çocuk mahkemeleri, iş mahkemeleri ve diğerleri de vardır. İsrail ayrıca Haham mahkemeleri, şeriat mahkemeleri ve Dürzi mahkemeleri sistemini de sürdürmektedir.¹⁸

¹⁵ “The Auditor’s Duties and Powers,” Mevaker, erişim 17 Eylül 2025, <https://www.mevaker.gov.il/state-audit/roles-work>.

¹⁶ Ofir Yonatan, “Office of the State Comptroller and Ombudsman in Jerusalem,” Ynet, 26 November, 2024, <https://www.ynet.co.il/economy/article/s1rvxbmm1g>.

¹⁷ Michal Tamir, “Overview of Legal Research in Israel,” NYU Law Globalex, November/December, 2019, erişim 17 Eylül 2025, <https://www.nyulawglobal.org/globalex/israel1.html>.

¹⁸ “Three Branches of Government,” The Knesset, erişim 17 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/branchesofgovernment.aspx>.

İsrail’de yargının bağımsızlığı, 1984 tarihli Temel Yasa: Yargı ile güvence altına alınmıştır. Hakimler, cumhurbaşkanı tarafından 9 üyeli Yargı Atama Komitesinin önerisi üzerine atanır. Atanan yargıçlar, 70 yaş olan zorunlu emeklilik yaşına kadar ömür boyu görev yaparlar. Evlilik, boşanma, nafaka, evlat edinme gibi kişisel konularda ise yetki ilgili dini cemaatin yargı organına aittir. Yahudiler, Müslümanlar, Dürziler ve 9 tanınmış Hristiyan cemaat kendi dini mahkemelerinde yargılanırlar.

Fotoğraf 8: İsrail Yüksek Mahkemesi

Kaynak: Maariv.¹⁹

Kudüs’teki Yüksek Mahkeme ise ülke çapında yetkilidir ve alt mahkemelerin kararları için en yüksek temyiz makamıdır. Yasama yetkisi tamamen Knesset’in elinde olsa da Yüksek Mahkeme de Yüksek Adalet Divanı sıfatıyla bazen yasal düzenlemelerde değişiklik ihtiyacına dikkati çekerek bir yasanın devletin Temel Yasaları’na uygun olup olmadığını belirleyebilir.²⁰

Seçim Sistemi ve Parti Yapısı: İsrail’de seçim sistemi, esas olarak Temel Yasa: Knesset (1958) ve Knesset Seçim Yasası (1969) üzerine kuruludur. Bu düzenlemelere göre seçimlere yalnızca, birlikte katılmaya karar veren bir veya birden fazla partinin sunduğu aday listeleri ile girilebilir. Ayrıca 1992 tarihli Partiler Kanunu, kayıt altına alınacak partilere önemli sınırlamalar getirir. Buna göre, İsrail’in Yahudi ve demokratik bir devlet olarak varlığını reddeden, ırkçılığa teşvik eden ya da düşman bir devletin

¹⁹ Yossi Zamir Flash, “The Supreme Court,” Maariv, 26 July, 2023, <https://www.maariv.co.il/news/law/article-1025460>.

²⁰ “About the Supreme Court,” The State of Israel, the Judiciary Supreme Court, erişim 17 Eylül 2025, <https://supreme.court.gov.il/Pages/Overview.aspx>.

veya terör örgütünün İsrail'e karşı yürüttüğü silahlı mücadeleyi destekleyen amaç veya faaliyetlere sahip partilerin kaydı yasaktır. Aynı zamanda, yasa dışı faaliyetlere kılıf oluşturacağına dair makul gerekçeler bulunan bir partinin de kaydedilmesi engellenir.²¹

Knesset seçimleri genel, ülke çapında, doğrudan, eşit, gizli ve nispi bir sistem olarak tanımlanır. Genel ilke uyarınca her İsrail vatandaşı 18 yaşından itibaren oy kullanma, 21 yaşından itibaren aday olma hakkına sahiptir. Ancak cumhurbaşkanı, başhaham, devlet denetçisi, yargıçlar, dini mahkeme hakimleri, İsrail Savunma Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı, görevde ücretli olarak bulunan hahamlar ve diğer dinlere mensup din adamları, ayrıca kanunla belirlenecek derecede üst düzey kamu görevlileri, subaylar, polisler, cezaevi görevlileri ve kanunla kurulan kurumların üst düzey çalışanları, görevlerinden adaylık listelerinin sunulmasından önce ayrılmadıkları sürece aday olamazlar. Kanun daha erken bir tarih öngörmüşse bu tarih esas alınır.²²

Ülke çapı ilkesi, İsrail'in tek bir seçim bölgesi sayılmasını öngörürken doğrudanlık ilkesi seçmenlerin herhangi bir aracı olmaksızın oylarını doğrudan parti listelerine vermesi anlamına gelir. Eşitlik ilkesi her oyun aynı değere sahip olmasını güvence altına alır, gizlilik ilkesi ise seçmenlerin baskıdan uzak şekilde oy kullanabilmesini sağlar. Nispilik ilkesi sayesinde ise seçim barajını aşan tüm listeler, aldıkları oy oranına göre Knesset'te temsil edilir.²³

Temel Yasa, seçimlerin kural olarak dört yılda bir yapılmasını öngörse de Knesset veya başbakan erken seçim çağrısı yapabilir. Örneğin bütçenin onaylanmaması erken seçimin en önemli nedenlerinden biridir. Bununla birlikte, bazı durumlarda bir başbakan dört yıldan daha uzun süre görev yapabilir. Bir Knesset'in süresi kısaldığında, bir sonraki Knesset'in süresinin uzatılması bu duruma örnek teşkil eder.²⁴

Seçim kampanyalarının masrafları kamu fonlarından karşılanır. Her partiye, bir önceki Knesset'teki sandalye sayısına göre ödenek verilir. Yeni partilere de seçilen üye başına benzer ödenek sağlanır. Tüm harcamalar devlet denetçisi tarafından incelenir. Seçim günü resmî tatil kabul edilir. Seçmenlerin oylarını kullanabilmesi için ücretsiz ulaşım sağlanır. Askeri personel ve yurtdışında görevli İsraillilerin oy kullanabilmesi için özel düzenlemeler yapılır.²⁵

²¹ "Electoral System in Israel," The Knesset, erişim 17 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/en/about/lexicon/pages/electoralsystem.aspx>.

²² "Constitution for Israel," The Knesset, erişim 17 Eylül 2025, https://knesset.gov.il/constitution/ConstP2_eng.htm.

²³ "The Electoral System in Israel," GOV, erişim 17 Eylül 2025, <https://www.gov.il/apps/elections/elections-knesset-15/heb/lexicon/esystem.html>.

²⁴ "Electoral System in Israel," The Knesset.

²⁵ "Political Structure and Elections," מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website), erişim 18 Eylül 2025, <https://www.gov.il/en/pages/political-structure-and-elections>.

İsrail’de büyük partilerde milletvekili adayları genellikle önseçimlerle belirlenir ancak son şekil parti merkezinde verilir. Bu süreç görünüşte demokratik olsa da adayların listelerdeki sıralamasında parti başkanına yakınlıkları veya parti içi fraksiyonlardaki konumları belirleyici olur. Seçmen yalnızca parti listesine oy verdiği için adayın kişisel kimliği değil, listedeki yeri ve partinin bölgedeki gücü seçim sonucunu tayin eder. Bu nedenle adaylar kendi bölgeleri dışında da gösterilip seçilebilmektedir. Sistemin en büyük eksikliği, seçmen ile seçilen arasında doğrudan bağ bulunmamasıdır. Anglo-Amerikan sisteminde olduğu gibi seçmen vekilini denetleyemez. İsrail’de vekil, seçmenden çok parti liderine ve parti bürokrasisine karşı sorumludur. Dolayısıyla Knesset’in işleyişinde seçmen etkisi sınırlı, parti disiplini ise son derece güçlüdür.²⁶

Tablo 1: Siyasi Partiler ve Knesset’teki Koltuk Sayıları

Siyasi grup	Toplam
Likud	32
Yesh Atid	24
Dini Siyonizm	14
Ulusal Birlik	12
Şas	11
Birleşik Tevrat Yahudiliği (Yahadut Hatorah)	7
Yisrael Beyteinu	6
Birleşik Arap Listesi	5
Hadash-Ta'al	5
İşçi Partisi	4

Kaynak: Parline Data.²⁷

Sandalye dağılımı, geçerli oyların seçim barajını geçen partiler arasında orantılı şekilde paylaştırılmasıyla yapılır. Geçerli oylar 120’ye bölünerek bir milletvekili çıkarmak için gereken oy miktarı hesaplanır. Partilerin bu sayıya ulaşamayan artan oyları ise seçimden önce yapılan anlaşmalar çerçevesinde başka partilere aktarılır. Anlaşma olmadığı durumlarda artık oylar, milletvekili başına en yüksek oy desteğine sahip partiye eklenir. Bu yöntem, onu ortaya atan milletvekilleri Yohanan Bader ve Avraham Ofer’in isimlerinden dolayı **Bader-Ofer yöntemi** olarak bilinir.²⁸

1969 tarihli Knesset Seçimleri Yasası’na göre, her yeni Knesset’in açılışından itibaren 60 gün içinde bir **Merkez Seçim Komitesi** kurulur. Bu komite, bir sonraki Knesset

²⁶ Selin M. Bölme, “İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu,” SETA, 17 Aralık 2012, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.setav.org/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu>.

²⁷ “Parties of Coalitions Winning Seats,” IPU Parline, erişim 18 Eylül 2025, <https://data.ipu.org/parliament/IL/IL-LC01/election/IL-LC01-E20221101/>.

²⁸ Knesset Koltuklarının Dağılımı Bader-Ofer Yöntemi hakkında detaylı bilgi: Knesset, “Seats,” Knesset Lexicon, erişim 18 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/EN/About/Lexicon/Pages/seats.aspx>.

göreve başlayana kadar görev yapar. Komite hem Knesset seçimlerini hem de görev süresi içinde yapılan yerel seçimleri denetler.²⁹

Tablo 2: Yirmi Beşinci Knesset Seçimleri

Elections for 25th Knesset (1 November 2022)

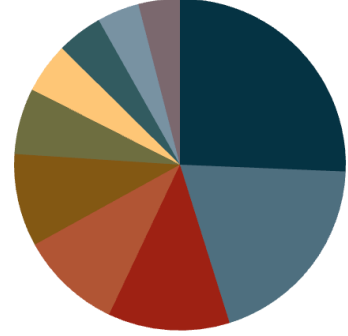
Number of registered voters 6,788,804

Valid votes 4,764,742

Electoral threshold 3.25

Votes per seat 36,227

Name of list	Number of valid votes	Votes in percentages	Number of seats
Likud	1,115,336	23.41	32
Yesh Atid	847,435	17.79	24
Religious Zionism	516,470	10.84	14
National Unity Party	432,482	9.08	12
Shas	392,964	8.25	11
United Torah Judaism	280,194	5.88	7
Yisrael Beiteinu	213,687	4.48	6
United Arab List (Ra'am)	194,047	4.07	5
Hadash-Ta'al	178,735	3.75	5
Labor	175,992	3.69	4

Kaynak: Knesset Official Website.³⁰

İsrail’de 1 Kasım 2022’de yapılan son seçimde, 6 milyon 780 binden fazla seçmen oy kullanmış, katılım oranı yüzde 70,6 olarak belirlenmiştir. Yüksek bir seçime katılım oranı olduğu görülmektedir.³¹

İsrail siyaseti, geniş parti yelpazesi ve istikrarsız koalisyon hükümetleriyle dikkati çeker. Bu istikrarsızlığı nedeni, mevcut düşük baraj (%3,25) ve küçük partilere orantısız etki sağlayan nispi temsil sistemidir.³² Düşük baraj nedeniyle çok sayıda parti meclise girer ve koalisyonlar kaçınılmaz hâle gelir. Bu durumu, İsrail’deki ideolojik ve dini bölünmelerin siyasi yansıması olarak görmek mümkündür. İsrail’de sık sık yapılan seçimler ve hükümetlerin kısa ömürlü olması, önemli bir sorun olarak

²⁹ “The Central Elections Committee,” מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website), erişim 18 Eylül 2025, <https://www.gov.il/en/departments/units/25-election-committee/govil-landing-page>.

³⁰ “Elections for 25th Knesset (1 November 2022),” The Knesset, 15 November, 2022, <https://main.knesset.gov.il/en/about/history/pages/knessethistory.aspx?kns=25>.

³¹ Central Elections Committee for the 25th Knesset, “The True Results of the Elections for the 25th Knesset,” Votes25, 1 November, 2022, erişim 18 Eylül 2025, <https://votes25.bechirot.gov.il/>.

³² Mücahit Aydemir, “İsraililer Belirsizliğin Gölgesinde 3,5 Yılda 5. Kez Sandığa Gidiyor,” Anadolu Ajansı, 30 Ekim 2022, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilliler-belirsizligin-golgesinde-3-5-yilda-5kez-sandiga-gidiyor/2724752>.

görülür. Özellikle aşırı sağcı partiler, sıklıkla Netanyahu'yu koalisyonu bozmakla tehdit etmektedir. Bu durum, kırılgan bir siyasi yapı doğurmaktadır.

Son Dönem Tartışmaları

2018 Yahudi Ulus Devleti Yasası: İsrail'in On Dördüncü Temel Yasası olan Yahudi Ulus Devleti Yasası, 19 Temmuz 2018'de Yirminci Knesset tarafından kabul edilmiştir. Yasa, İsrail'i "Yahudi halkının tarihi anavatanı" ve "Yahudi halkının ulus devleti" olarak tanımlar. Yasa'nın en tartışmalı maddelerinden biri, kendi kaderini tayin hakkını yalnızca Yahudi halkına özgü kılmasıdır. Bu hüküm, İsrail'in Arap vatandaşlarına eşit statü tanıyabileceği veya iki uluslu bir devlete dönüşebileceği ihtimalini ortadan kaldırmıştır.³³

Yasa ayrıca, devletin sembollerini, resmi dili ve Kudüs'ün "tam ve birleşik başkent" statüsünü düzenlemektedir. İbranice tek resmi dil olarak tanımlanırken Arapça "özel statü" diline indirilmiştir. Bunun yanı sıra, **Yahudi yerleşimlerinin kurulması "ulusal bir değer" olarak tanımlanmış ve devletin bu yerleşimleri teşvik etmesi öngörülmüştür.** Bu hüküm, uluslararası hukuka aykırı yerleşim politikalarını meşrulaştırma çabası olarak görülmüştür.³⁴

Fotoğraf 9: 2018'deki Oylama Gününde İsrail'in Yahudi Ulus Devleti Yasası'nı Protesto Eden Filistinli Knesset Üyeleri

Kaynak: Adalah Special Report.³⁵

³³ "Basic Law: Israel as the Nation State of the Jewish People," The Knesset, 19 July, 2018, erişim 18 Eylül 2025, <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/documents/BasicLawsPDF/BasicLawNationState.pdf>.

³⁴ Farah Najjar, "'Apartheid, Formalised': Palestinians to Fight Jewish State Law," Al Jazeera, 31 July, 2018, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.aljazeera.com/news/2018/7/31/apartheid-formalised-palestinians-to-fight-jewish-state-law>.

³⁵ "Palestinian Members of Knesset Protesting Israel's Jewish Nation-State Law on the Day of Voting in 2018. (Screengrab: Knesset Channel)," Adalah, 20 December, 2020, <https://www.adalah.org/en/content/view/9569>.

Bu yasa, İsrail nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturan Filistinliler açısından açık bir ayrımcılık anlamına gelmiş ve apartheid düzeninin kurumsallaşması olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Dürzi toplumu da “ikinci sınıf vatandaş” konumuna düşürüldüklerini belirterek protestolar düzenlemiştir.³⁶

2023 Yargı Reformu: 2023 Ocak ayında Adalet Bakanı Yariv Levin ve Knesset Anayasa, Hukuk ve Adalet Komitesi Başkanı Simcha Rothman tarafından gündeme getirilen “yargı reformu” paketi, İsrail siyasetinde son yılların en hararetli tartışması hâline geldi. Reform, Yüksek Mahkeme’nin bağımsızlığını sınırlandırmayı ve hükümetin yargı üzerindeki kontrolünü artırmayı hedefliyordu. Pakete göre Yüksek Mahkeme’nin iptal ettiği yasalar, Knesset’te salt çoğunlukla yeniden kabul edilebilecekti; Yargıç Atama Komitesi’nin yapısı değiştirilecek, çoğunluk hükümet ve Meclis kontrolüne geçecekti. Ayrıca, kamu kurumlarındaki hukuk müşavirlerinin bağımsızlığı zayıflatılacaktı. Bu düzenlemeler, hem Başbakan Netanyahu’nun devam eden yolsuzluk davaları açısından kişisel bir güvence hem de aşırı sağcı partilerin işgal politikalarını kolaylaştıracak bir mekanizma olarak değerlendirildi.³⁷

Reforma karşı İsrail tarihinin en büyük protesto dalgalarından biri başladı. Tel Aviv, Hayfa ve Batı Kudüs başta olmak üzere ülke çapında yüz binlerce kişi sokaklara döküldü. Protestolar yaklaşık 36 hafta boyunca aralıksız sürdü.

1 Ocak 2024’te İsrail Yüksek Mahkemesi, tarihe geçen bir kararla reformu iptal etti. 7’ye karşı 8 oyla alınan kararda, düzenlemenin “demokratik İsrail devletinin temel karakterine ciddi ve benzeri görülmemiş zarar verdiği” vurgulandı. Böylece mahkeme, ilk kez Knesset tarafından kabul edilen bir Temel Yasa’yı iptal etmiş oldu. Karar, “makullük doktrini” etrafında şekillense de özü itibarıyla İsrail’de anayasal yargının sınırlarını yeniden tanımladı.³⁸ Bu gelişme, İsrail’de yasama, yürütme ve yargı arasındaki gerilimi keskinleştirdi. Reformun iptali muhalefet ve protestocular açısından büyük bir zafer olarak görülürken Netanyahu hükümeti ile yargı arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirdi.

Sonuç Yerine

İsrail’de iç ve dış siyasette sıkça görülen uzlaş yokluğu ve siyasal mekanizmanın hareket kabiliyetini yitirmesi, özellikle seçim sistemi ve koalisyon dinamikleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. 1948’den beri ülke siyasi hayatının vazgeçilmezleri arasında yer alan koalisyon hükümetleri, dini ve aşırı sağ partilerin sandıkta elde

³⁶ “Israel’s Jewish Nation-State Law,” Adalah, 20 December, 2020, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.adalah.org/en/content/view/9569>.

³⁷ Selim Han Yeniçun, “3 Soruda - İsrail’in Tartışmalı Yargı Reformları,” Anadolu Ajansı, 25 Ocak 2023, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-israil-in-tartismali-yargi-reformlari/2796551>.

³⁸ “In a Historic Decision for Israeli Democracy, the Supreme Court Preserves the Reasonableness Doctrine,” IRAC, erişim 18 Eylül 2025, https://www.irac.org/reasonableness_high-court-decision-update.

ettikleri oy oranlarının ötesinde nüfuz kazanmasına yol açmış ve siyasal istikrarsızlığı kurumsallaştırmıştır.

Fotoğraf 10: Ultra Ortodoks Yahudiler, İsrail'deki Zorunlu Askerlik Hizmetini Protesto Etti

Kaynak: Anadolu Ajansı.³⁹

Bunun yanı sıra, Ultra-Ortodoks (Haredi) grupların eğitim, istihdam ve askerlik muafiyeti talepleri ile seküler grupların eşit yükümlülük beklentileri çatışmaktadır. Bütçe tahsisleri, yerel hizmetler ve müfredat tartışmaları koalisyon pazarlıklarının sert başlıklarını oluşturmaktadır. Parti sistemi yalnızca sağ-merkez-sol ekseninde değil, aynı zamanda seküler-dindar, Yahudi-Arap, milliyetçi-liberal eksenlerinde çok katmanlıdır. Tek seçim çevresi ve düşük seçim barajı, azınlıkların parlamentoya girmesini kolaylaştırırsa da parçalanmış koalisyonlar ve sık seçimler üretmiştir.

Son yıllarda aşırı sağ partilerin yükselişi, Netanyahu'nun yolsuzluk davaları, azınlıklara eşit muamelede bulunmama, Filistin topraklarının yasa dışı işgali ve Gazze'de işlenen soykırıma yönelik tepkiler, İsrail siyasal sisteminin temel tehditleri olarak öne çıkmaktadır. 2023'te gündeme gelen ve 2024'te iptal edilen yargı reformu girişimi ise devletin yasama-yürütme-yargı dengesinin ne kadar kırılgan olduğunu ortaya koymuş ve yüz binlerce kişinin katıldığı protestolarla toplumun demokratik reflekslerini harekete geçirmiştir.

³⁹ Esat Fırat, "Ultra Ortodoks Yahudiler, İsrail'deki Zorunlu Askerlik Hizmetini Protesto Etti," Anadolu Ajansı, 27 Haziran 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ultra-ortodoks-yahudiler-israildeki-zorunlu-askerlik-hizmetini-protesto-etti/3260257>.

Yargı, anayasal düzeni temin eden bağımsız bir aktör olarak tasarlanmış olsa da özellikle Filistinlilere karşı ayrımcılık içeren kararlarda işlevini tarafsız bir şekilde yerine getirmemektedir. Dolayısıyla İsrail’de “hukukun üstünlüğü” kavramı, tüm vatandaşlara eşit uygulanan bir ilke olmaktan ziyade, çoğu zaman Yahudi kimliğiyle tanımlanan bir ayrıcalığa indirgenmektedir.

Fotoğraf 11: Netanyahu, Yolsuzluk Suçlamalarıyla Yargılandığı Davada İfade Vermek Üzere Tel Aviv Bölge Mahkemesi’nde (16 Aralık 2024)

Kaynak: The Times of Israel.⁴⁰

Uluslararası Af Örgütü tarafından 2023 yılında yayımlanan raporda, İsrail yargısının, özellikle Yüksek Mahkeme’nin, yalnızca vatandaşlarının haklarını koruyan bir kurum olmadığı; aynı zamanda işgal altındaki topraklarda Filistinlilere yönelik ayrımcı uygulamaların sürdürülmesinde merkezi bir rol oynadığı belirtilmiştir. Yüksek Mahkeme’nin yıllar boyunca İsrail hükümeti ve ordusunun insan hakları ihlallerine zemin hazırlayan çok sayıda karara imza attığına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda binlerce Filistinli evinin yıkılmasına ve köylerin boşaltılmasına izin verilmiştir.

Raporda, İsrail’in Filistinlilere yönelik baskı ve tahakküm sistemlerini sürdürmek için savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar da dahil olmak üzere sistematik ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği ortaya konmuş; İsrail yargısının ise bu uluslararası

⁴⁰ Yossi Zeliger, “Prime Minister Benjamin Netanyahu Arrives at the Tel Aviv District Court to Give Testimony in his Trial on Corruption Charges,” The Times of Israel, 16 December, 2024, <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-tells-court-he-got-special-hostility-from-walla-not-special-treatment/>.

hukuk kapsamındaki suçlara yasallık görüntüsü kazandırdığı ve apartheid sistemini destekleyip güçlendirdiği belirtilmiştir.⁴¹

⁴¹ “Defending the rule of law, enforcing apartheid: the double life of Israel’s judiciary,” Amnesty International, 13 September, 2023, erişim 18 Eylül 2025, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/defending-the-rule-of-law-enforcing-apartheid-the-double-life-of-israels-judiciary/>.

RAPOR

BÖLÜM 5

İsrail’de Eğitim Sistemi*

İsrail’de eğitim sistemi, İsrail Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve devlet bütçesiyle finanse edilmektedir (ücretsizdir). Eğitim politikalarının temelini 1949 yılında kabul edilen, 1969 ve 2009 yıllarında güncelleştirilen Zorunlu Eğitim Yasası oluşturmaktadır. Bu yasal çerçeveye göre 3 ila 17 yaşları arasındaki tüm çocukların - okul öncesinden lise düzeyine kadar- eğitime katılmaları zorunludur. Eğitim sürecinin işleyişi 1953 tarihli Devlet Eğitim Yasası’nda ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır. Buna göre; İsrail’deki okul haftası 6 gün sürmektedir. Cuma günleri *Şabat* hazırlıkları nedeniyle yarım gündür. Yıl boyunca *Pesah* (Hamursuz), *Sukkot* (Çardaklar), *Hanuka* gibi dinî bayramlar ve diğer resmî günler sırasında okullar tatil edilmektedir. Eğitim-öğretim yılı 1 Eylül’de başlamakta ve 30 Haziran’da sona ermektedir. Bu eğitim takvimi hem devlet hem devlet-dinî okulları için geçerlidir.

Okul Öncesi Eğitim (Anaokulu)

3 ila 6 yaş aralığındaki çocuklara yönelik olup çocukların temel bilişsel, sosyal ve yaratıcılık becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu eğitim sürecinde yıl boyunca düzenlenen çeşitli etkinlik ve kutlamalarla çocuklarda Yahudi kimliği ve geleneklerine dair farkındalığın erken yaşta gelişimi hedeflenmektedir. Okul öncesi kurumlar yalnızca devlet tarafından değil, yerel yönetimler (belediyeler), kadın örgütleri ya da özel şirketler tarafından da işletilebilmektedir. Ayrıca özel ihtiyaca sahip çocuklar, yeni göçmen ailelerin çocukları gibi belirli durumlarda özel destek programları da mevcuttur. Okul öncesi eğitime kayıt yaptırmak isteyen ailelerden talep edilen temel belgeler: Ebeveynlerin İsrail kimlik kartı (Te’udat Zehut) ile çocuğa ait doğum belgesidir (Te’udat Oleh).

İlköğretim

6 ila 12 yaş aralığındaki çocukların eğitimini kapsamakta olup 1. sınıftan 6. sınıfa kadar olmak üzere toplam 6 yıl sürmektedir. İlkokul müfredatında yer alan temel zorunlu dersler şunlardır:

- Tanah (Yahudi kutsal metinleri)
- İbranice
- Matematik
- Tarih (Yahudi ve Dünya tarihi)
- Coğrafya
- Fen Bilimleri
- İngilizce
- Beden Eğitimi
- Sanat ve Müzik

* Bu bölümde kullanılan veriler, İsrail Eğitim Bakanlığı, İsrail Göç ve Entegrasyon Bakanlığı, Arap Eğitimi Takip Komitesi, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü ve çeşitli araştırma merkezlerinin (TAUB Merkezi, İsrail Merkezi İstatistik Bürosu vb.) raporları esas alınarak hazırlanmıştır.

Bunların yanı sıra her okulun eğitim komitesi müfredata uygun olarak ek dersler/programlar belirleyebilmektedir. Ayrıca okul içi ve dışı etkinlikler, sosyal faaliyetler ve kültürel programlar eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte, aktif biçimde uygulanmaktadır. İlkokula kayıt için gerekli belgeler şunlardır: Ebeveynlerin İsrail kimlik kartı (Te'udat Zehut), çocuğun doğum belgesi (Te'udat Oleh), eğer çocuk İsrail dışında doğmuşsa göç öncesinde kayıtlı olduğu eğitim kurumlarından alınmış resmî belgeler. Yeni göçmen öğrenciler geldikleri ülkedeki sınıf düzeylerine karşılık gelen eş değer sınıfa yerleştirilirler. Bu öğrenciler çoğu durumda ilk yıl İbranice eğitimi (haftada en az 6 saat) ve Yahudilik çalışmaları gibi derslerle eğitime entegre edilirler. Ders saatlerinin yoğunluğu “göç tarihi, eğitim seviyesi, öğrencinin geldiği menşe ülke, okulda kayıtlı göçmen öğrenci sayısı” gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Ortaöğretim

12 ila 18 yaş aralığındaki çocukların eğitimini kapsamakta olup iki aşamadan oluşmaktadır:

- Ortaokul (7.–9. sınıflar) – 3 yıl
- Lise (10.–12. sınıflar) – 3 yıl

Toplamda 6 yıllık bir eğitim sürecini kapsamaktadır. Ortaokul döneminde öğrenciler ağırlıklı olarak genel kültür ve temel akademik derslerle eğitilir. Bu dönemde zorunlu dersler şunlardır:

- Tanah (Yahudi kutsal metinleri)
- İbranice
- Matematik
- Tarih (Yahudi ve Dünya Tarihi)
- Yurttaşlık Bilgisi
- Coğrafya
- Fen Bilimleri
- İngilizce
- Beden Eğitimi
- Sanat ve Müzik

Lise döneminde öğrenciler gelecekteki akademik veya mesleki yönelimlerine göre branşlaşmış eğitim programlarına yönlendirilmektedir. Öğrenciler Genel Liseler, Fen Liseleri, Meslek Liseleri, Tarım ve Sanat Okulları, Askerî Okullar, Yeşiva (erkekler için dinî lise), Ulpana (kızlar için dinî lise) okul türlerinden birini seçebilmektedir. Lise eğitimi sonunda öğrenciler yükseköğretime geçişte temel koşul olan *Bagrut Sınavı*'na (Te'udat Bagrut) girmektedir. Sınavda başarılı olanların elde ettiği Bagrut sertifikası yalnızca üniversiteye giriş için değil, bazı işverenler tarafından işe alım şartı olarak da talep edilmektedir. İsrail'de lise mezuniyetinin ardından öğrenciler cinsiyete göre farklı sürelerde -erkekler 3 yıl; kadınlar 2 yıl- zorunlu askerlik hizmeti yapmakla yükümlüdür. Askerlik süreci İsrail'de ana eğitim sistemiyle bütünleşmiş bir yapı arz

etmekte olup, genç bireylerin eğitim ve kimlik gelişiminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Etnik ve Dinî Topluluklara Göre İsrail’de Eğitim

İsrail *Yahudi, Arap, Dürzî, Sâmîrî, Necef Arapları (Bedevîler), Çerkes, Falaşa/Beta Israel (Etiyopyalılar), Bahâî* gibi farklı etnik-dinî topluluklardan oluşan kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu toplumsal çeşitlilik eğitim sistemine doğrudan yansımaktadır; eğitim politikaları ve müfredat bu çokkültürlü yapıyı dikkate alacak şekilde belirlenmektedir. Bu topluluklardan Bahâîler İsrail’de resmi olarak tanınan dinî bir topluluk olmalarına rağmen herhangi bir özel ya da devlet okuluna sahip değildirler. İsrail’de yaklaşık 4 bin kişilik nüfusuyla ayrı bir etnik kimlik olarak tanınan Çerkeslerin de kendilerine ait bağımsız okul yapıları yoktur ancak yaşadıkları yerlerdeki devlet okulları aracılığıyla kültürel kimliklerini yaşatabilecekleri müfredat düzenlemeleri yapılmaktadır. Örneğin Çerkeslerin yoğun yaşadığı yerleşim birimlerinden olan Kfar Kama (Aşağı Celile bölgesi) ve Rehaniya (Yukarı Celile bölgesi) bölgelerindeki ilköğretim ve ortaokul seviyesindeki devlet okullarında, eğitim dili olarak İbranice ve Arapçanın yanında, Çerkes dili olan Adigece de öğretilmektedir. Yine temel derslerle birlikte Çerkes kültürünün öğrenildiği Çerkes tarihi, geleneksel Çerkes müziği ve dansı, Çerkes kültüre ait toplumsal değerler gibi ek dersler de verilmektedir.

İsrail’in eğitimde sürdürdüğü okul kademeleri yukarıda aktarıldığı gibi okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim (ortaokul + lise) şeklinde olmakla birlikte, bünyesindeki etnik-dinî kimliklere göre şu şekilde ayrılmaktadır;

- Devlet Okulları (Mamlachti)
- Devlet-Dinî Okulları (Mamlachti Dati)
- Ultra-Ortodoks (Haredi) Okulları
- Arap Okulları
- Dürzî Okulları
- Karma Okullar
- Uluslararası Özel (Yabancı) Okullar
- Entegre Okul ve Merkezleri
- Diğer Okullar
- Devlet Okulları (Mamlachti)

Yahudi nüfusun büyük çoğunluğu tarafından tercih edilen, laik müfredatla eğitim veren devlet okullarıdır. Bu okullar dinî eğitimin sınırlı tutulduğu ve daha çok seküler içeriğe odaklanan bir yapı sergilemektedir Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen zorunlu temel müfredat dersleri ve seçmeli dersler şu şekildedir:

Zorunlu Temel Dersler: Tanah (Yahudi kutsal metinleri), İbranice, Edebiyat/Yahudi Felsefesi, Tarih, Vatandaşlık Bilgisi, Matematik, İngilizce.

Zorunlu Genişletilmiş Dersler: Mimarlık, Sanat, Biyoloji, Kimya, Tasarım, Elektronik ve Bilgisayar, Fransızca, Grafik, İbranice Edebiyatı, Tarih, Matematik, Müzik, Tora (Tevrat), Sosyal Bilimler.

Ek Seçmeli Dersler: Öğrenciler bireysel ilgi alanlarına ve akademik yeteneklerine uygun olarak ek seçmeli dersler seçme hakkına sahiptir.

Devlet-Dinî Okulları (Mamlachti Dati)

Laik müfredat ile geleneksel Yahudi din eğitimi (Talmud-Tora) içeriğini bir arada sunan kurumlardır. Müfredat yapısında Tanah (Yahudi kutsal metinleri), Talmud (Rabbânî yorum), İbranice, Yahudi Felsefesi, Matematik, İngilizce, Edebiyat, Tarih, Vatandaşlık Bilgisi gibi temel derslerin verilmesi zorunlu olmakla birlikte din dersleri öğretim saatlerinin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Günlük dualar okul gününün bir parçasıdır ve çoğu devlet-dinî okulun bünyesinde öğrencilerin ibadet ve dua yapabilmesi için bir sinagog yer almaktadır. Din eğitimi yalnızca teorik değil, pratik yaşam alışkanlıklarını da kapsayan bir yapıya sahiptir. Öğrencilerden okulun dinî ve sosyal normlarına uygun davranış ve kılık kıyafet kurallarına uymaları beklenmektedir. Genellikle erkek-kız sınıfları ayrı ayrıdır. Bu tür okullar daha çok modern Ortodoks Yahudi aileler tarafından tercih edilmektedir.

Ultra-Ortodoks (Haredi) Okulları

Talmud-Tora merkezli dinî bir müfredatla (Ma'ayan HaTorah, Yeşiva) eğitim veren okullardır. Bazı okullarda Fen, Matematik gibi dersler de vardır ancak ders saati oldukça sınırlıdır. Öğrenciler Talmud (Rabbânî yorum), Tora (Tevrat), Halaha (Yahudi dinî hukuku) ve diğer kutsal metinler üzerinden eğitim alır. Kız ve erkek öğrenciler büyük oranda ayrı sınıflarda veya farklı binalarda eğitim görmektedir. Eğitim İbrani takvimine göre düzenlenmektedir. Veriler, bu okullardan mezun öğrencilerin yükseköğretime geçiş oranlarının oldukça düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

Bağımsız okullar kapsamında yer alan ve İsrail'in tam sorumluluğu altında olmayan (düşük düzeyde denetim) Haredi eğitim sistemi pek çok açıdan eleştirilmektedir. İsrail'de 1948 tarihli temel sistem dinî olmamasına rağmen Haredi okullarında dinî merkeze alınması veya askerlikten muaf tutulmaları gibi birtakım hususlar tartışmaların odak noktasıdır. Mart 2024'te İsrail Yüksek Mahkemesi askerlik muafiyetinin anayasal eşitlik ilkesine aykırı olduğuna hükmetmiştir. Haredi topluluğunun büyük bölümü Siyonizm'i ve askerliği dinî gerekçelerle reddetse de topluluk içinde Siyonist düşünceye yakın duran bazı gruplar (Dinî Siyonistler) askerlik hizmetini kabul etmektedir. Bu anlayışla 1999 yılında *Nahal Haredi* taburu kurulmuştur. 2024 yılında ise benzer zihniyetteki Yahudileri bünyesinde toplayan *Haşmonay Tugay* (Hativat HaHashmonaim) kurulmuş, Gazze'de görev almıştır.

Arap Okulları

Etnik bakımdan Arap olan halka (Müslüman, Hristiyan, Ermeni vb.) İsrail'in ikinci resmi dili olan Arapça dilinde eğitim veren okullardır. İsrail Eğitim Bakanlığı aracılığıyla

yönetilen merkezi bir sisteme sahiptirler. Dinî fark etmeksizin Arap kökenli öğrenciler aynı okula gidebilmekle birlikte, dinî inançlarına göre ayrı ayrı okullara da sahip olabilmektedir. Müfredat okul türüne göre değişmektedir. Örneğin Arap Müslüman okullarında müfredat, Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmektedir ancak dersler genel olarak İslam dinî, İslam tarihi ağırlıklıdır. İbranice ve Yahudilik de müfredata dahildir. Kendi tarihlerini ve kimliklerini yansıtan derslerin azlığı Arap nüfusun İsrail eğitim sistemine yönelik eleştirilerindendir. Hristiyan Arap öğrencilerin önemli bir yüzdesi Arapça eğitim veren kilise okulları veya özel okullara gitmektedir. Kudüs Ermeni Okulu en bilinenidir.

2024 verileri İsrail'deki Arap eğitim sistemindeki çocukların sayısını; okul öncesinde 117 bin 300, 1 ila 12. sınıflarda 450 bin, yükseköğretimde 58 bin olarak açıklamaktadır.¹ Arap eğitim sisteminde başarı düzeylerine bakıldığında dine göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Hristiyan Araplar istatistiksel olarak Arap gruplar arasında en yüksek başarıya sahip olan topluluktur. Örneğin 2013 yılında Hristiyanların başarı oranı %72,3, Dürzîlerin %72,2, Müslümanların %58,4'tür. En düşük oran %55,5 ile çoğu Müslüman olan Negev Bedevilerine aittir. Üniversite giriş koşullarını karşılayan bagrut sertifikası almaya hak kazanan öğrencilerin başarı durum sıralaması da hemen hemen benzerdir. En düşük oran Negev Bedevilerine aittir; eksilerdedir. Arap toplumundaki eğitim seviyesi yıllara oranla kıyaslandığında, 1948'den günümüze önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Örneğin, yüksek öğrenimdeki Arap öğrenci sayısı 1990'larda 101 bin iken 2011 eğitim yılında 197 bine çıkmıştır. Bagrut sertifikası alma oranı da önemli ölçüde artmıştır; 1995'te %49 olan oran, 2016'da %63'e yükselmiştir.

Arap öğrencilerin durumu Yahudi öğrencilerle karşılaştırıldığında, Arap öğrencilerin bagrut başarı oranının Yahudi öğrencilere kıyasla %20–25 oranında geride olduğu fark edilmektedir. 2020'de Yahudi öğrencilerin %82'si bagrut sertifikası alırken Arap öğrencilerin sadece %69'u bagrut sertifikası almıştır. Yine Arap lise öğrencileri arasında okulu terk etme oranı, Yahudi liselerine göre daha yüksek bir orandadır.² Tüm bunlar çocuklarını İbrani eğitim sistemindeki okullara göndermeyi tercih eden Arap ebeveynlerin sayısında artışa neden olmaktadır.³

Dürzî Okulları

Arap etnik kökene ait olmakla birlikte kendine özgü toplumsal ve dinî yapısıyla farklılaşan Dürzî topluluğu, diğer Arap gruplardan bağımsız bir eğitim sistemine sahiptir. Bu sistem İsrail Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Dürzî

¹ Geneviève Nadeau, Sameh Elkhatab-Ayoub ve Sharaf Hassan, "Report on Infringements to the Rights to Education for the Palestinian Minority in Israel," The Follow Up Committee on Arab Education (FUCAE), October, 2024, https://arab-education.org/uploads/releases_pdf/239345452202502170114382091747143.pdf.

² Nadeau, Elkhatab-Ayoub ve Hassan, "Report on Infringements to the Rights to Education for the Palestinian Minority in Israel."

³ Nachum Blass, "Achievements and Gaps: The Status of the Israeli Education System," Taub Center for Social Policy Studies in Israel, February, 2020, <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/achievementsangapseng-1.pdf>.

Eğitim Dairesi tarafından yürütülmektedir. Dürzî okullarının eğitim dili Arapça ve İbranice'dir. Eğitim programları hem Dürzî kimliğini güçlendirmeyi hem de İsrail vatandaşlığı ile uyumlu bir aidiyet hissi oluşturmayı amaçlayan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında yapılan reformla birlikte müfredatta Dürzî kimliğine özgü tarih ve kültürel değerlere daha fazla yer ayrılmıştır.

Dürzî öğrenciler lise sonrası askerlik hizmetine yüksek oranda katılım gösteren bir topluluk olarak öne çıkmaktadır. Bu durum toplumun devletle olan entegrasyonunun güçlü bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Üniversiteye giriş için gerekli olan bagrut sertifikası edinimi Dürzî öğrenciler arasında oldukça yaygındır. Hatta bagrut başarı oranı Yahudi ve Arap öğrencilere göre oldukça yüksektir. Örneğin 2020-21 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Dürzî öğrencilerinin %92,3'ü bagrut sertifikası almaya hak kazanmıştır.⁴ Düşük performans gösteren veya öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler için "Yeholot" gibi çeşitli destek programları mevcuttur.

Karma Okullar

İsrail'de toplumsal uyumu ve kültürel anlayışı desteklemek amacıyla geliştirilen iki dilli (Arapça ve İbranice) karma okullar, hem Arap-İsraili hem de Yahudi çocuklara yönelik faaliyet göstermektedir. Bu okulların müfredatları kültürlerarası duyarlılık temelinde tasarlanmıştır. Bu yaklaşımla öğrencilerin eşitlikçi, barışa dayalı bir anlayışla yetişmelerinde model olması amaçlanmaktadır. Yad b'Yad (El Ele) Okulları, Neve Shalom – Wahat al-Salam İlkokulu bu model çerçevesinde faaliyet gösteren okullardandır.

Uluslararası Özel (Yabancı) Okullar

Çoğunlukla yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen eğitim kurumlarıdır. Özellikle diplomat ailelerinin, yabancı iş insanlarının ya da uluslararası kuruluş çalışanlarının çocukları için tercih edilen seçenektir. Farklı bir müfredata sahiptirler. Yabancı bir ülkenin müfredatı da işlenebilmektedir. Bu okullar İsrail Eğitim Bakanlığı'nın genel denetimine tabi olmakla birlikte daha esnek bir düzenleme ve denetime sahiptir. Kudüs Fransız Lisesi (Lycée Français de Jérusalem), Alman Okulu (Deutsche Schule Jerusalem) bu okul türlerinden bazılarıdır.

Entegre Okul ve Merkezleri

İsrail'e dış göçle gelen bireylerin eğitim sistemine ve topluma uyum süreçleri Eğitim Bakanlığı, Göç ve Entegrasyon Bakanlığı, Entegrasyon Komitesi iş birliğiyle koordine edilmektedir. Bu süreç hem dil edinimini hem de toplumsal adaptasyonu hedefleyen çok katmanlı bir yaklaşımla yürütülmektedir. Yeni göçmenler İsrail'e varışlarının ardından öncelikle entegrasyon merkezlerine yerleştirilmekte ve burada kendilerine İsrail toplumunun birincil dili olan İbranice, Ortodoks Yahudi geleneği, dinî pratikler

⁴ Nachum Blass, "Light and Shadow in the Israeli Education System," Taub Center for Social Policy Studies in Israel, December, 2023, <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2023/12/Education-ENG-2023-2.pdf>.

ve toplumsal normlar öğretilmektedir. Göçmen çocukların gelişimleri için *Yael, Peleh* gibi çeşitli yardımcı programlar da vardır. Göçmen öğrenciler üniversite eğitimine başlamadan önce genellikle iki hazırlık programlarına yönlendirilir: Bagrut belgesine eşdeğer bir lise diplomasına sahip olmayanlar için bir yıl süren İbranice, Yahudi çalışmaları, İsrail tarihi gibi derslerin sunulduğu akademik hazırlık programı *mechina*; mechina'dan muaf öğrenciler için *Taka*.

Okulda/merkezde yeni göçmen sayısı ne kadar fazla ise Eğitim Bakanlığı gerekli gördüğü dersten o kadar fazla ders saati ayırmaktadır. Bazı öğrenciler eğitim masrafları için Eğitim Bakanlığı'ndan yardım fonu alabilmektedir. Fonların seviyesi eğitim aşamasına, öğrencilerin İsrail'de ikamet ettikleri süreye ve geldikleri ülkeye bağlıdır. Öte yandan Eğitim Bakanlığı, Göç ve Entegrasyon Bakanlığı, Ortak Dağıtım Komitesi, Toplum Merkezleri Derneği, diğer kurum ve kuruluşlar göçmen çocukların okul sistemine ve genel olarak topluma entegre olmalarına yardımcı olmak için özel projeler yürütmektedir. Bu tür entegre okul ve merkezlerden son dönemde en çok yararlanan göçmen topluluk Falaşa (Beta Israel) olarak bilinen Afrikalı grup üyeleridir.

Diğer Okullar

İsrail eğitim adına pek çok alternatif sunmaktadır. Bunlardan biri, çoğunluğu Eğitim Bakanlığı'na bağlı Kırsal Eğitim ve Gençlik Aliyahı İdaresi'nin himayesinde olan yatılı okullardır. Bu okulların temel amacı öğrencilerin öğrenme sürecini kolaylaştırmak, sosyal ve ulusal değerlerin edinimini sağlamaktır. Hem eğitim hem de terapötik olmak üzere çeşitli yatılı okul türleri vardır. Bunun yanında dinî eğitim merkezli yeşiva lise yatılı okulları ile kızlar için *ulpanas* yeşiva lise yatılı okulları da mevcuttur. Bu tür okullarda günlük program oldukça uzundur ve çok çeşitli konularda saatlerce Tora (Tevrat) çalışması içermektedir. Öğrencilerin inanç dünyası çeşitli etkinlikler aracılığıyla şekillendirilmektedir.⁵ Yine risk altında olduğu düşünülen gençler için Korunaklı Yatılı Okullar (maonot chusot) da bulunmaktadır.

Eğitimde bir diğer alternatif “gençlik köyleri”dir (Kfar No'ar). Tıpkı yatılı okullar gibi hem devlet hem devlet-dinî gençlik köyleri vardır. Yukarıda bahsi geçen entegre merkezlerine destek amaçlı köyler de bulunmaktadır. Çoğunluğu erkek-kız karma yapıda olan bu köylerde öğrenciler çeşitli sosyal-kültürel aktivitelerden faydalanmakta, akademik becerilerini geliştirmektedir. İsrail'de halihazırda 46 gençlik köyü mevcut olup bu köylerde altı yıllık (7. sınıftan 12. sınıfa kadar) veya dört yıllık (9. sınıftan 12. sınıfa kadar) programa sahip 58 ortaokul bulunmaktadır.⁶ Gençlik köylerindeki “tarım çiftlikleri” ise İsrail'in ehemmiyet verdiği temel eğitim politikalarındandır. Bu çiftliklerde öğrencilere ileri tarım teknolojileri öğretilmektedir. İsrail'in Filistin'de açtığı ilk okul olan *Mikve Israel* (1870) de bir tarım okulu idi. Merkezden uzak olan tüm bu köy okullarını Kırsal Eğitim ve Gençlik Aliyahı İdaresi

⁵ המינהל לחינוך התיישבותי פנימייתי ועליית הנוער (Yerleşim Yeri Eğitimi ve Gençlik Göçü İdaresi/The Administration of Rural Education and Youth Aliyah), erişim Eylül 2025, <https://www.gov.il/en/departments/mchp/govil-landing-page>.

⁶ İsrail Eğitim Bakanlığı, Kırsal Eğitim.

denetlenmektedir. Kurum, Golan Tepeleri'nden Elyat'a kadar ülke genelindeki okullardan sorumludur.

Çeşitli yerel okullar, gençlik hareketleri veya özel kuruluşlar tarafından organize edilen yaz kampları da pek çok eğitimin bir arada verildiği önemli faaliyetlerdendir. Yeşiva liseleri dahil çeşitli kuruluşlar kamp aktivitelerini dinî öğretimle birleştirerek Tevrat kampları sunmaktadır. “Diğer Okullar” başlığı altında burada açıklanan tüm faaliyet ve etkinlikler kültürel uyum, dil ve adaptasyonu da içeren kapsamlı eğitim-öğretim aktiviteleridir.

Temel Eşitsizlikler Üzerine

1948 sonrası Arap toplumuna yönelik eğitim politikalarında İsrail, Arapları asimile etmek mi yoksa Arap eğitime denetim ve kontrole tabi ayrı bir statü vermek mi konusunda ikilemde kalmış, sonunda İbrani eğitiminin yanında ayrı bir statü verilmesinde karar kılmıştır (kontrolcü yaklaşım). Arap okullarının eğitim dili Arapça olarak belirlenmiş ve böylece İsrail'in ikinci resmî dili statüsüne sahip olmuştur. Bununla birlikte, 1953'te çıkarılan Devlet Eğitim Yasası eğitim sistemini “Yahudi temelli temel değerler üzerine inşa edilir” şekilde hazırlamış ve temel eğitimin amacını İsrail Yahudi kültürünün değerlerine, İsrail halkına ve Yahudi Devleti'ne sadakat olarak belirterek Araplara atfı yapmamıştır. 2000 yılında yapılan bir değişiklikle “Arap nüfusunun ve diğer grupların dilini, kültürünü, tarihini ve mirasını tanıma” ifadesi yasal metne eklenmiştir.

Son on yılda İsrail hükümeti Arap vatandaşlara yönelik eğitim politikalarında birtakım iyileştirme girişimlerine yönelmiştir. Bu kapsamda çeşitli kalkınma programları hayata geçirilmiş, eğitim için bütçeler tahsis edilmiştir. Özellikle 2016 yılına kadar geçen süreçte eğitime yönelik toplam bütçe %86 oranında artırılmıştır⁷. Aralık 2015'te onaylanan ve 2016–2020 dönemini kapsayan “Arap Toplumu İçin Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planı” ile 9,5 ila 15 milyar şekel (NIS) tutarındaki kaynakla Arap toplumunun eğitim, altyapı ve ekonomik kalkınmasının desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu planın Arap eğitim sistemine ve öğrencilerin akademik performansına olumlu yansımaları olmuştur ancak tüm bu gelişmelere rağmen eğitim fırsatları açısından Arap ve Yahudi öğrenciler arasındaki yapısal farklılıklar sona ermemiştir.

İsrail'de 2024 yılı itibarıyla ilköğretimden yükseköğretime kadar öğrenci başına düşen yıllık ortalama eğitim harcaması 11.111 ABD dolarıdır.⁸ Arap eğitim sisteminin altyapı ve bütçesi ise İbrani eğitime nazaran oldukça düşüktür. Örneğin 2022 yılı itibarıyla bir lise öğrencisi için devlet okullarında yıllık harcama dinî eğitimde yaklaşık olarak 44 bin şekel, seküler eğitimde 37 bin şekel iken Arap okullarında 31 bin şekel

⁷ Nachum Blass ve Yossi Shavit, “Israel's Education System in Recent Years: An Overview,” Taub Center For Social Policy Studies in Israel, December, 2017, <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/educationinrecentyears99.pdf>.

⁸ “Israel Overview of the Education System (EAG 2024),” Education GPS the World of Education at Your Fingertips OECD, erişim Eylül 2025, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=ISR&threshold=10&topic=EO>.

seviyesindedir.⁹ Bu durum hem altyapı yatırımlarında hem de öğretim kalitesinde nicel ve nitel eşitsizliklere yol açmaktadır. İsrail Eğitim Bakanlığı ve Merkezi İstatistik Bürosu tarafından sağlanan veriler, devlet-dinî eğitim kurumlarının sistem genelinde öncelikli bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenci başına düşen kamu harcaması, sınıf mevcudu, okul başına düşen öğretmen sayısı gibi değişkenler, devlet-dinî eğitim yapısının hem finansal hem pedagojik anlamda daha avantajlı konumlandığını göstermektedir.¹⁰

Öğrenci sayılarındaki artış oranları ve ders saatlerine ilişkin dağılımda ciddi dengesizlikler ve eşitsizlikler göze çarpmaktadır. Örneğin 2011–2016 yılları arasında ilkokullardaki sınıf sayısının artışı belirlemek için yürütülen istatistiksel değerlendirmelere göre; devlet ve devlet-dinî okullarında sınıf sayısı görece sabit kalırken Haredi topluluğuna ait okullarda sınıf sayısında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Buna karşılık Arap ve Dürzî topluluklarına ait okullarda sınıf sayılarında azalma eğilimi gözlemlenmiştir.¹¹ Aynı eğilim, 2000–2018 yılları arasındaki uzun dönem verilerinde de belirgindir; İsrail genelinde öğrenci sayısı bu dönemde %44 oranında artmasına rağmen bu artış etnik gruplar arasında homojen dağılmamış, Arap, Dürzî ve Bedevi topluluklardaki büyüme oranı görece daha düşük kalmıştır.¹² Söz konusu bulgular devlet politikalarının demografik değişimlerle eş zamanlı hareket etmediğini ve kaynak tahsisinde belirli toplulukların önceliklendirildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim demografik ve yapısal değişimler, devlet ve devlet-dinî okul sayısının artırılması ve eğitim bütçesinin önemli bir bölümünün bu okullara yönlendirilmesi ile paralel seyretmiştir.

Müfredatta ideolojik bir denetim göze çarpmaktadır. İsrail Eğitim Bakanlığı tarafından sunulan Arap müfredatında Filistinli Arap öğrencilerin yerli kimliğine, tarihsel geçmişine, kültürel mirasına dair bilgiler büyük ölçüde sınırlandırılmakta ya da sansüre uğramaktadır. Araştırmalar, ana müfredatın Filistinli öğrencilerin tarih ve halklarına ilişkin temel bilgileri yeterli düzeyde aktarmadığını göstermektedir.¹³ Ayrıca ders kitaplarında haritaların büyük çoğunluğunda Filistin topraklarının görünür kılınmadığı, coğrafi gerçekliğin sistematik biçimde dışlandığı tespit edilmiştir. Örneğin bir araştırmaya göre İsrail’de kullanılan ders kitaplarının yaklaşık %76’sında Filistin toprakları işaretlenmemekte, sınır bilgisi sunulmamaktadır. Yine müfredat yapısı Arap öğrencilerin İbranice öğrenmeye ve Yahudi tarihini incelemeye önemli ölçüde zaman ayırmasını zorunlu kılarak İbrani (Yahudi) öğrencilerin Arap tarihi, dili ve kültürü

⁹ Gavriel Fiske, “Study Finds Narrowing Gap in State Spending on Jewish and Arab High School Students,” The Times of Israel, 4 April, 2024, <https://www.timesofisrael.com/study-finds-narrowing-gap-in-state-spending-on-jewish-and-arab-high-school-students/>.

¹⁰ Nachum Blass, “The Education System in Israel 2020-2024: A Conservative System in a Dynamic Reality,” Taub Center for Social Policy Studies in Israel, December, 2024, <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2025/01/Education-2024-ENG-3.pdf>.

¹¹ Blass ve Shavit, “Israel’s Education System in Recent Years: An Overview.”

¹² Nachum Blass, “The Israeli Education System: An Overview,” Taub Center for Social Policy Studies in Israel, December, 2018, <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/educationintro2018en.pdf>.

¹³ Ismael Abu-Saad, “Present Absentees: the Arab School Curriculum in Israel as a Tool for de-Educating Indigenous Palestinians,” Jurnal of Holy Land and Palestine Studies, (2008): 17-43.

hakkında derinlikli bilgi edinmesine olanak tanımamaktadır.¹⁴ İbrani eğitim sisteminde Yahudi kimliğinin İsrail tarihi ve Siyonist ideolojinin merkezde konumlandırıldığı, buna karşılık Filistinli Arap kimliğinin sistematik olarak görmezden gelindiği ya da dışlandığı anlaşılmaktadır. Filistinli eğitimciler tarafından önerilen daha dengeli, çokkültürlü ve kimlik temsiline duyarlı müfredat tasarımları çoğu zaman “Siyonist ideolojiye karşı bir tehdit” algısıyla reddedilmekte ya da sınırlandırılmaktadır.¹⁵

İbrani eğitim sisteminde okutulan 124 ders kitabına ilişkin gerçekleştirilen bir analiz, Arap kimliğine ilişkin olumsuz ve dışlayıcı temsillere işaret etmekle birlikte, Araplara yönelik önyargılı, meşruiyet zedeleyici ve düşmanca imgelerin kurumsallaştığını ortaya koymaktadır. Zira ilkökul ve ortaokul coğrafya kitaplarında Araplar çoğunlukla “ilkel”, “Yahudilere kıyasla aşağı konumda”, “şiddet eğilimli”, “hain”, “saldırgan” ve “Yahudilere düşman” gibi ifadelerle tanımlanmıştır. İlkokul tarih kitaplarında Araplara neredeyse hiç atıf yapılmamış, tarihsel görünürlükleri sistematik biçimde yok sayılmıştır. Lise tarih kitaplarında Arap-Yahudi çatışmasına ilişkin anlatılar Arapları “uzlaşmaz” ve “sorun çıkaran taraf” olarak sunarken; İsrail’i meşruiyetini savunan bir dille betimlemiştir. Katliam, savaş suçu gibi çatışma tarihinin kritik konularına ise kitaplarda yer verilmemiştir.¹⁶

Sonuç olarak, İsrail eğitim sisteminin etnik ve ulusal kimlik temelli ayrışmaların güçlü biçimde hissedildiği bir yapıya sahip olduğu anlaşılmakta ve İsrail’de çözülmemiş ilişkiye sahip iki ulus olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Arap vatandaşların eğitimi yalnızca pedagojik bir alan değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel bir mücadele sahası olarak da öne çıkmaktadır. Günümüzde İsrail’de bağımsız bir Arap Eğitim Bakanlığı bulunmamaktadır. Bunun yerine İsrail vatandaşı Arap, Dürzî, Çerkes, Bedevi öğrencilerin eğitimiyle ilgilenen ve yerel Arap belediyelerinin eğitim birimleriyle koordineli çalışan İsrail Eğitim Bakanlığı’na bağlı Arap Eğitim Dairesi mevcuttur.

Değerlendirme

İsrail’de eğitim sistemi vatandaşların etnik kökeni, dinî ve mezhepsel aidiyetlerine göre farklılaşmış bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda eğitim kurumları; “laik ve dindar Yahudiler (İbrani eğitimi)” ile “Arap öğrenciler (Arap eğitimi)” için ayrı örgütlenmiş durumdadır. Yahudi öğrenciler kendi içinde devlet, devlet-dinî ve ultra-Ortodoks (Haredi) okullarına yönelirken; Arap öğrenciler hem etnik (Arap, Dürzî, Çerkes) hem de dinî (Müslüman, Hristiyan, Ermeni, Anglikan vb.) aidiyetlerine göre ayrılmış okul türlerine devam etmektedirler. Bu ayrılmış yapıya rağmen Yahudi ve Arap öğrencilerin birlikte eğitim aldığı karma okullar da mevcuttur. Arap etnik gruba ait

¹⁴ Nadeau, Elkhatib-Ayoub ve Hassan, “Report on Infringements to the Rights to Education for the Palestinian Minority in Israel.”

¹⁵ Abu-Saad, “Present Absentees: the Arab School Curriculum in Israel as a Tool for de-Educating Indigenous Palestinians.”

¹⁶ J. Correspondent, “Reports on Palestinian Kids Hatred Grossly Exaggerated,” The Jewish News of Northern California, 6 February, 2004, <https://jweekly.com/2004/02/06/reports-on-palestinian-kids-hatred-grossly-exaggerated/>.

olmakla birlikte müfredat açısından ayrışan Dürzî topluluğu ayrı bir eğitim sistemine sahiptir. Bu durum Dürzîleri Arap olmalarına rağmen Araplardan yapısal olarak ayrıştırmakta ve onları ayrı bir azınlık kategorisine yerleştirmektedir.

İsrail'deki eğitim sistemi hukuki olarak tüm vatandaşları kapsayıcı bir çerçevede tanımlansa da pratikte sistemin yönetimi ve uygulama süreçleri büyük ölçüde Yahudi çoğunluğun kontrolündedir. Eğitim sisteminin temel değerleri ve hedefleri Yahudi kimliği, Yahudi tarihi ve kültürü ekseninde şekillenmektedir. Bu durum eğitimde eşitsizliklere neden olmaktadır. Filistinli Araplar dâhil Yahudi olmayan tüm vatandaşları ikinci planda tanımlayan İsrail'in 2018 tarihli Ulus Devlet Yasası, eğitimdeki yapısal ayrışmayı ve kimlik temelli eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir.

RAPOR

BÖLÜM 6

İsrail'in Askeri Gücü

Giriş

Son iki yıldır Gazze'yi yerle bir eden ve sakinlerini enkazın altında bırakarak katleden İsrail, geçen zamanda civar ülkelere de saldırarak onları İsrail'e karşı koyamaz hale getirmiştir. Şüphesiz ki bu saldırganlığın temelinde İsrail'in askeri gücü yatmaktadır. Silahlarının tamamına yakını Amerika'dan ve ücretsiz olarak alan Yahudi devleti, aynı zamanda nükleer silahlara da sahip olarak caydırıcı olmayı başarabilmiştir.

Bu analiz İsrail'in söz konusu askeri gücünü ele almaktadır. Analiz, İsrail'in savunma sanayisi hakkında genel bilgiler vermenin yanı sıra İsrail ordusunun hava, deniz ve kara kuvvetlerinin gücü, savunma harcamaları, istihbarat ve dışarıdan aldığı desteği rakamlar vererek incelemektedir. Analiz ayrıca, İsrail'i askeri bağlamda tanımayı ve bu konuda yapılacak çıkarımlar için veri temin etmeyi amaçlamaktadır. Analizde geçen veriler en güvenilir açık kaynaklardan elde edilmiştir.

İsrail Devletinin Kısa Geçmişi

Filistin'i vaat edilmiş topraklar olarak görüp 19. yüzyılın sonlarından itibaren Kudüs civarına yerleşen Yahudi toplulukları, 1897'de kurdukları Dünya Siyonist Kongresi ile birlikte Yahudiler için bir ülke kurmak maksadıyla resmen çalışmalara başladılar. Osmanlı ve Alman İmparatorluklarından bekledikleri desteği bulamayan Siyonist hareketin önde gelenleri çareyi İngiliz İmparatorluğunu ikna etmekte buldular ve sonuç olarak İngilizler 1917'deki Balfour Deklarasyonu ile bir Yahudi devletinin kurulmasına onay verdiler.

Filistin'i Osmanlılardan alıp orada bir manda yönetimi kuran İngilizler Arap ve Yahudi toplumlarını tek yönetim altında tutmak istese de başarılı olamadı. Yahudilerin kurdukları çeteler bir yandan katliam yaparken diğer yandan Avrupa'daki Yahudi sermaye sahipleri bağımsız bir İsrail devletinin kurulması için mücadele ettiler. Sonuçta, 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail ve Filistin adında iki devlet kuruldu. Ancak şahit olunduğu üzere İsrail devleti geçen 77 yılda zulüm, katliam ve işgallerle Filistin devletinin topraklarını azar azar topraklarına kattı ve an itibarıyla kalan topraklar üzerinde bir soykırım gerçekleştiriyor.

İsrail Savunma Sanayinin Tarihsel Gelişimi

Bu noktaya gelinmesinde şüphesiz ki İsrail askeri gücünün rolü büyüktür. İsrail kurulmadan önce 1920'lerde kurulan *Haganah* (Savunma) isimli çete sonradan İsrail Silahlı Kuvvetleri olacaktı. Mezkûr çete 1948 yılında en az 30 bin savaşçıya sahipti - ki bu sayı savaş sonuna kadar 100 bine kadar çıktı-. Çete savaş sırasında kaçak yollardan Alman, İngiliz ve Sovyet yapımı kullanılmış silahların yanı sıra Çekoslovakya'dan gelişmiş silahlar satın aldı. İyi örgütlenme ve gelişmiş silahlarla savaşan İsrail, dağınık bir halde hareket eden ve silahça daha zayıf olan Arap ordularını yenmeyi başarmıştı.

İsrail kurulduktan sonra da silahlanma son sürat devam etmiştir. Önceleri ithal silahlarla başlayan silahlanma, yerli üretimle devam etmiştir. 1954'te Uzi marka otomatik tüfekle başlayan yerileşme serüveni, 1970'lerde küçük ebatlı deniz botları, Kfir savaş uçağı (Fransa'dan teknoloji alınmasıyla üretilmiştir) ve meşhur Merkava tanklarının üretilmesiyle devam etmiştir. 1980'lerde olgunluğa erişen savunma sanayinde çok sayıda devlet, yarı-devlet ve özel firma faaliyet gösterdi ve daha o dönemde 1,5 milyar dolarlık silah ihracatı (o dönemdeki sanayi ihracatının %65'ine denk gelir) yapmaya başladılar. Özellikle Rafael ve Israel Aerospace Industries (İsrail Havacılık ve Uzay Sanayi) gibi devlet firmaları, Tadiran ve Soltam gibi özel firmalar hemen her türlü silahları üretebilecek seviyeye gelmişlerdi. Öyle ki kendi yerli jetleri olan *Lavi* isimli savaş uçağını da üretmeyi düşünmüş ve fakat maliyet yüzünden vazgeçmişlerdi.

Günümüzde yüzlerce savunma şirketi olan İsrail'in üç firması (Elbit Systems, Israel Aerospace Industries ve Rafael) SIPRI'nin en büyük 100 savunma şirketinde bulunmaktadır. İsrailli tüm firmalar 2024'te 15,89 milyar dolarlık ihracat yaparak dünya sıralamasında sekizinci olmuşlar ve dünya silah ihracatından %4 pay almışlardır.¹ Bu rakam geçen yıl 7,83 milyar dolar ihracat yapan ve 11. sırada olan Türkiye'nin iki katından fazladır. Satılan silahlar arasında piyade tüfeğinden SİHA'lara kadar birçok gelişmiş silah bulunmaktadır. Özellikle İsrail üretimi füzeler, Harop gibi kamikaze dronelar ve Heron marka SİHA'lar alanında bilinen silahlar olmuşlardır.

İsrail'in Nükleer Silahları

İsrail hemen hemen her türlü gelişmiş silahı üretebilecek kapasiteye sahiptir. Üretilmeyen silahları ise *know how*'u olmadıkları için değil (ki sıkıştıkları zaman çalmaktan çekinmiyorlar), doğrudan satın alma cazip olduğu için dışarıdan tedarik ediyorlar. Ürettikleri birçok silah çeşidi içinde özellikle nükleer silahlar üzerinde durmak gerekiyor.

İsrail, her ne kadar resmi olarak atom bombalarına sahip olduğunu beyan etmese de inkâr da etmemektedir. Gerek tesislerde çalışanların itirafları gerek politikacıların bazı beyanlarında başka ülkeleri nükleer silahlarla tehdit etmesi, bu ülkenin bir nükleer güç olduğunu herkesin bildiği bir sırda dönüştürüyor.² İddialara göre İsrail'in envanterinde yüzlerce atom bombası bulunuyor.

İlk nükleer silahın 1966 veya 1967'de üretildiği tahmin ediliyor. 1950'lerin sonunda Dimona reaktörünü açan İsrailliler özellikle Fransızlarla iş birliği yaparak dışarıdan getirdikleri uranyumu zenginleştirdiler. Çalışmalara Fransızların yanı sıra İngilizler ve Norveçliler de yardım ettiler. Ayrıca Amerika'dan nükleer yakıt alındığı da iddia edildi. Sonuç olarak İsrail'in 1960'ların ortalarından itibaren atom bombası üretecek

¹ "Global Arms Exports in 2024 and for the Period 2021-2024," VPK News, 18 March, 2025, https://vpk.name/en/987775_global-arms-exports-in-2024-and-for-the-period-2021-2024.html.

² Dan Williams, "Netanyahu Suspends Israeli Minister over Gaza Nuclear Comment," Reuters, 5 November, 2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/netanyahu-disciplines-israeli-minister-who-voiced-openness-hypothetical-nuclear-2023-11-05/>.

kapasiteye geldiği tahmin ediliyor. Dimona nükleer reaktöründe çalışan ve sonradan İsrail'in nükleer sırlarını açıkladığı için yıllarca hapis yatan Mordechai Vanunu'ya göre İsrail'in 1980'lerde 100 ile 200 arasında atom bombası vardı. Bu rakamın şu anda 400 kadar olduğu tahmin ediliyor.

Günümüzde İsrail'in en büyük caydırıcı silahları atom bombalarıdır. Filistin davasını savunan birçok Arap ülkesi İsrail'in nükleer silahları yüzünden bu ülkeyle savaşmaktan çekinmektedir. İsrail ise nükleer güç olmanın verdiği rahatlıkla katliamlara ve işgale devam etmektedir.

İsrail Ordusunun Silah Envanteri

İsrail Orta Doğu'da küçük bir ülke olmasına rağmen askeri bağlamda belki de en güçlü devlettir. Özellikle nükleer silahların varlığı diğer ülkelerle olan dengeyi İsrail lehine bozmaktadır. Ayrıca hava kuvvetlerinde tartışmasız olarak bölge ülkelerinden üstündür. Ülkenin demir kubbe isimli hava savunma sistemleriyle korunması, 170 bini aktif ve 465 bini yedeklerden oluşan profesyonel ordusu ve MOSSAD gibi bir istihbarat örgütüne sahip olması en dikkat çekici avantajlarıdır. Global Firepower web sitesine göre İsrail, dünyanın en güçlü 15. ordusuna sahiptir ve İsrail devleti bu ordu için yılda 25 milyar dolar (GSMH'nin %5'i) harcamaktadır.³

Silah bağlamında ise gerek yerli gerek ithal silahlar büyük avantajlar sunmaktadır. Peki İsrail ordusunda hangi silahlar var? Silahları kara, deniz ve hava kuvvetleri bağlamında inceleyelim.

Kara Kuvvetleri

İsrail'in çok sayıda tank ile paletli ve tekerlekli zırhlı aracı bulunmaktadır. Birçok kaynakta farklı numaralar verilse de en güvenilir kaynağın Global Firepower olduğunu değerlendirerek söz konusu sitedeki rakamları doğru kabul etmeyi uygun görüyoruz. Buna göre İsrail ordusunda **bin 370 adet tank** bulunmaktadır. Bunların 1040 adedi savaşa hazır durumdadır. Tankların çoğu yerli üretim Merkava tanklarıdır. Topçu unsurlara baktığımızda **523 adet kendinden tahripli ve çekili topa/obüse** sahip olduğu görülmektedir. Bahsi geçen top sistemlerinden kullanılabilir olanların sayısı 419'dur. Diğer yandan İsrail Kara Kuvvetlerinde **183 adet çoklu roket atım sistemi** bulunmakta olup 146 adedi savaşa kullanılabilir durumdadır. Bahsedilen araçların dışında ordunun kullanımında olan toplam **36 bin adet araç** bulunmakta fakat bunların 7 bin adedi kullanıma hazır değildir.

Deniz Kuvvetleri

İsrail Deniz Kuvvetlerinde toplam **62 adet savaş aracı** olduğu görülmektedir. Bunların **7 adedi korvet, 5 adedi denizaltı ve 46 adedi deniz karakol gemisidir**. İsrail'e ait

³ "2025 Israel Military Strength," Global Fire Power (GFP), erişim 5 Eylül 2025, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=israel.

uçak gemisi, fırkateyn ve destroyer bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ülkenin deniz kuvvetleri bağlamında çok güçlü olmadığı söylenebilir.

Hava Kuvvetleri

Eğer İsrail'in savaşta en güvendiği silahlar atom bombaları ise bir diğeri de savaş uçaklarıdır. İsrail Hava Kuvvetleri tamamı Amerikan üretimi olan gelişmiş savaş jetleri ve bu jetlere takılan mühimmatlara sahiptir. Günümüz itibarıyla İsrail'e ait **240 adet savaş uçağı** olup bunların 192 adedi kullanıma hazırdır.⁴ Uçak tiplerine baktığımızda 66 adet F15 (25 adet de siparişleri var), 174 adet F16 ve 45 adet F-35 (30 adet de siparişleri var) bulunduğunu görüyoruz.

İsrail'in ayrıca 2 adedi Boeing 707 ve 2 adedi Gulfstream 550 olmak üzere toplam **4 adet erken uyarı uçağı** bulunmaktadır. Ayrıca 13 adet Super King Air ve 4 adet Gulfstream G550 olmak üzere **17 adet keşif uçağı** vardır. Diğer yandan mevcutta **14 adet tanker uçağı** varken 8 adet de siparişi bulunmaktadır. Bunun yanında **13 adet askeri kargo uçağı**, **48 adet saldırı helikopteri**, **75 adet genel maksat helikopteri** ve **159 eğitim uçağı** bulunmaktadır. Hava Kuvvetlerine ait ne kadar SİHA olduğu bilinmemekle birlikte üretici bir ülke olması nedeniyle istediği kadar SİHA üretebileceği düşünülebilir.

İsrail'in hava savunma sistemi Demir Kubbe de Hava Kuvvetlerine bağlı Hava Savunma Komutanlığı çatısı altında çalışmaktadır. Füze, roket ve topçu mühimmatını 4 ile 70 km arasındaki bir mesafede vurmaya amaçlayan kubbeye ait **10 batarya** bulunmakta ve bu sayının 15'e çıkarılması planlanmaktadır. Bir bataryanın maliyetinin 50 milyon dolar olduğu bilinmektedir. Amerika'nın Demir Kubbe'ye toplamda 2,6 milyar dolar destek verdiği açık kaynaklarda yazmaktadır.

Son olarak İsrail Hava Kuvvetlerine ait **dokuz adet hava üssü** olduğunu (Hatzerim, Nevatim, Ramon, Palmachim, Tel Nof, Ramat David, Sde Dov, Hatzor, Ovda) belirtelim.

İnsan Gücü

İsrail 9,4 milyonluk bir nüfusa sahip olup bazı radikal dini gruplar hariç sağlığı askerliğe elverişli hemen herkes askerlik yapmak zorundadır. 18 yaşına gelen erkekler 32 ay, kadınlarsa 24 ay askerlik yaparlar. Her yıl 131 bin kişi 18 yaşına geldiği için asker adayı olmaktadır. Yaklaşık 4 milyon İsrailli askerliğe elverişli olup bunların 3,3 milyonu silah altına alınabilecek durumdadır. 2025 yılı itibarıyla 170 bini aktif, 465 bini yedek olmak üzere toplam 670 bin askeri bulunmaktadır. Kuvvet dağılımına baktığımızda; 526.bini Kara Kuvvetlerinde, 89 bini Hava Kuvvetlerinde ve 19 bin 500'ü Deniz Kuvvetlerinde görev yapmaktadır.

⁴ "2025 World Air Forces," Flight Global, erişim 5 Eylül 2025, <https://www.flightglobal.com/download?ac=106507>.

İstihbarat

İsrail'in kendi güvenliği için en çok önem verdiği müesseselerden biri istihbarat örgütü MOSSAD'dır. Askeri istihbarat örgütü *Aman* ve iç istihbarat örgütü *Shin Bet* de İsrail'in güvenliği için önemli olsa da hiçbiri MOSSAD kadar etkili değildir. 7 bin personele ve yaklaşık 3 milyar dolar bütçeye sahip olan MOSSAD, bugüne kadar birçok suikastlar gerçekleştirmiş (bkz. en son İsmail Haniye'nin Tahran'da öldürülmesi), siber saldırılar yapmış (bkz. Stuxnet), düşman unsurlarını daha büyük operasyonlar öncesi zayıflatacak operasyonlar (bkz. Hizbullah telsizlerine patlayıcı yerleştirilmesi) veya yabancı politikacıları şantajla güdümüne almıştır (bkz. Epstein belgeleri). Denilebilir ki İsrail'in güvenliği savaşın olmadığı dönemlerde MOSSAD tarafından dizayn ve temin edilmektedir. Çok az ülkede bir istihbarat örgütü bu kadar etkili olabilmiştir.

İsrail'e Dış Destekler

İsrail ordusu başta ABD olmak üzere birçok batılı ülkeden askeri destek almaktadır. Ancak Amerika'nın desteği hibe şeklinde olduğu için diğerlerinden farklıdır. Amerikalı düşünce kuruluşu Council on Foreign Relations'a (CFR) göre ABD, İsrail'e kurulduğu günden günümüze kadar 310 milyar dolarlık maddi destekte bulundu.⁵ ABD dünyada hiçbir ülkeye bu kadar destekte bulunmamıştır. An itibarıyla Washington yönetimi İsrail ordusuna her yıl 3,8 milyar dolarlık hibe yapmakta olup bu para çoğu Amerikan silahı ve bir kısmı İsrail üretimi silahların satın alınması için kullanılmaktadır. Bu rakam İsrail'in savunma harcamasının %15'ine denk gelmekte olup her yıl mezkûr parayla 47 adet F-35 alınabilir.

Silah satışında diğer ülkeler için kongre onayı gerekirken ABD başkanları İsrail için şahsi yetkilerini kullanarak silah satış sürecini muhtemel bir engellemeye takılmadan bitirirler. ABD ayrıca olağanüstü durumlarda hızlıca İsrail'in imdadına yetişmektedir. Örneğin 7 Ekim 2023'ten bu yana İsrail'e 18 milyar dolarlık yardım yapılmıştır. Ayrıca İsrail'e çok sayıda mühimmat ve istihbarat desteği verilerek soykırıma ortak olunmuştur.

ABD'nin yanı sıra İngiltere, Almanya ve Fransa da silah satışlarıyla İsrail'e destek vermektedir. İngiltere'nin ayrıca istihbarat desteği verdiği bilinmektedir. Son olarak Yahudi diasporasının genel olarak İsrail'e ve özelde İsrail ordusuna destek verdiği bilinen bir gerçektir. Diğer ülkelerde yaşayan Yahudilerin her yıl yaklaşık 25 milyar dolar maddi yardımda bulunduğu tahmin ediliyor. Ayrıca birçok Yahudi savaş zamanlarında İsrail ordusuna katılarak savaşmaktadırlar. Dolayısıyla Yahudi diasporası İsrail'e hem insan hem de para kaynağı vazifesi görmektedir.

⁵ Jonathan Masters ve Will Mellow, "U.S. Aid to Israel in Four Charts," Council on Foreign Relations (CFR), 13 November, 2024, <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>.

İsrail ve Bölge Ülkeleri Karşılaştırması

Global Firepower sitesi ülkelerin askeri gücünün yanı sıra bu güçleri birbirleriyle karşılaştırma hizmeti de sunuyor. Sitede İsrail'i bölgenin en güçlü dört ülkesi olan Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran ile karşılaştırdığımız zaman sadece Suudi Arabistan'ın hava gücünde İsrail'den daha fazla uçağa sahip olduğu görülüyor. Ancak İsrail'in elinde beşinci nesil F-35 uçaklarının olduğunu ve bu uçakların Suudi Arabistan'a satılmasının çok zor olduğunu vurgulamak lazım. Kara, deniz ve insan gücü gibi diğer unsurlar karşılaştırıldığında ise İsrail'in en zayıf ülke olduğu görülüyor. Fakat İsrail ordusunun profesyonelliği, görece üstün olduğu hava gücünün diğer faktörlere göre daha belirleyici oluşu, gelişmiş mühimmata erişim, yerli üretim ve de nükleer silahları İsrail ordusunu en tehlikeli ordu yapıyor. Türk ordusuyla bir kıyas yapıldığında İsrail'in hava üstünlüğünün hava savunma sistemleriyle engellenebileceği, Türk Hava Kuvvetlerine yeni savaş uçağı alımının dengeyi sağlayacağı, KAAN savaş uçağının üretime geçmesi halinde ise havada da dengenin Türkiye lehine değişeceği söylenebilir. Ancak İsrail'in envanterindeki atom bombalarının genel çerçevede dengeyi İsrail lehine değiştirdiğini söylemek gerekiyor. Ayrıca İsrail'e verilen sınırsız Amerikan desteğinin de sorun olacağını eklemek gerekiyor.

Sonuç

Bu çalışmada İsrail'in askeri gücü detaylı, savunma sanayisi ise özet bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmaya göre İsrail kurulduğu günden bu yana mevcut topraklarını korumak ve işgallerle genişletmek için savunma sanayisine ve ordusuna büyük yatırımlar yapmıştır. Önceleri ithalat ile başlayan silahlanma, daha sonra yerli üretimle devam etmiş ve konvansiyonel silahlara ek olarak nükleer silahlar da üretilerek caydırıcılık artırılmıştır.

İsrail şu anda GSMH'sinin %5,2'sini savunmaya harcamakta, SİHA ve füze üretiminde dünyada en ön sıralarda, en çok silah ihraç eden sekizinci ülke konumunda ve oldukça etkili bir istihbarat örgütüne sahiptir. Ayrıca ordunun kullanımında olan silahların sayısı ve kalitesi pek az orduda bulunmaktadır.

Bu gerçek İsrail ordusunu günümüz itibarıyla bölgenin belki de en güçlü ordusu yapmaktadır. Hava üstünlüğü, atom bombası envanteri, profesyonel ordu, Demir Kubbe sistemi, son teknoloji ölümcül mühimmatlar, istihbarat ve ABD'nin askeri, maddi ve diplomatik desteği bu ülkeyi askeri bağlamda güçlü kılmaktadır.

İsrail'in önümüzdeki dönemde daha da silahlanması beklenebilir. Söz konusu silahlanmanın gerek Arap dünyasının gerek dünya kamuoyunun sessiz kalması nedeniyle daha fazla katliamla sonuçlanması olasıdır. Bölgede İsrail'in askeri gücüyle baş edebilecek ülkeler olsa bile bu ülkeyle çatışmayı göze alamayacakları tahmin edilmektedir. Sonuç olarak, küçük bir devletin büyük askeri yatırımlarla bölgeyi kontrol etmeye devam edeceği ve potansiyel düşmanlarını elimine etmek için saldırgan tutumuna devam edeceği söylenebilir.

RAPOR

BÖLÜM 7

İsrail-Küresel Finans İlişkisi: Çok Katmanlı Ortaklık

Giriş

Küresel siyasetteki değişimler uluslararası ilişkiler alanındaki analiz düzeylerini de değiştirdi. Soğuk Savaş döneminde Kenneth Waltz'ın önerdiği güvenlik merkezli üç seviyeli analiz modelleri, mevcut araştırmaların büyük bir çoğunluğu için gerekli epistemolojik ve ontolojik temeli sunarken bazı konularda güvenlikten ziyade ekonomi merkezli analizler ön plana çıkmaya başladı. Bu değişimin görülmesinde sermaye hareketliliğinin önündeki sınırların kalkması ve entegre finansal piyasaların gelişmesi etkili oldu. Bu süreçte, bazı aktörlerin etkinlikleri sınırlansa da millî güç unsurları bakımından görece arka planda olan aktörler için ise yeni hareket sahaları açıldı. Bu bağlamda, İsrail söz konusu yeni sahalardan en çok faydalanan ülkeler arasında yer alır. Gerek demografik yapısı gerek silahlı kuvvetlerinin teşkilatlanması bakımından Orta Doğu'da bu denli etkili olamayacak bir devlet, elinde bulundurduğu finansal güç ve küresel ekonomi ağları ile yakın irtibatı sayesinde sahada daha fazla alan kazanabilir. Bu yazıda, İsrail'in askerî üstünlüklerinden ziyade elinde tuttuğu ekonomi gücü, bu gücün çerçevesini ve küresel finansal sistemde İsrail ile büyük kuruluşlar arasındaki ilişkiler analiz edilecektir. Yazının ilk bölümünde İsrail ekonomisinin yapısı tartışılarak ekonomik örgütlenmesinden kaynaklı yapısal üstünlükler tespit edilmeye çalışılacak. Akabinde, İsrail ile G20 ülkeleri arasındaki ticari, ekonomik ve finansal bağlar ortaya konmaya çalışılacak. Son bölümde ise ülkelerden ziyade çok uluslu ve ulusötesi şirketler ile İsrail arasındaki ilişkiler ağı resmedilmeye gayret edilecek. Söz konusu ağ, açık kaynak bilgilerden elde edilen veriler çerçevesinde grafiklerle gösterilecek.

İsrail'in Ekonomik Modeli ve Örgütsel Avantajları

İsrail ekonomisi, kuruluşundan bu yana geçirdiği dönüşüm sürecinde kendine özgü bir yapı geliştirdi ve bu yapıdan kaynaklanan önemli rekabet avantajları elde etti. 1948 yılında kurulan genç devletin ekonomik örgütlenmesi, coğrafi koşullar, güvenlik gereksinimleri ve demografik yapısının zorladığı koşullar altında şekillendi. Bu bağlamda İsrail ekonomisinin yapısal özelliklerini ve bu özelliklerden kaynaklanan örgütsel avantajları analiz etmek, modern ekonomik sistemlerin gelişim dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Ekonomik Yapının Temel Karakteristiği

İsrail ekonomisi, karma ekonomi modeli çerçevesinde devlet müdahalesi ile serbest piyasa mekanizmalarının dengeli bir şekilde bir araya geldiği hibrit bir yapı sergiledi.

¹ Bu sistem, özellikle teknoloji sektöründe devletin aktif rolü ile piyasa dinamiklerinin yaratıcı bir sentezini ortaya koydu. Ekonominin temel ayaklarını oluşturan sektörler arasında yüksek teknoloji, savunma sanayii, tarım, turizm ve finansal hizmetler öne çıkar.² Ülkenin ekonomik örgütlenmesinde dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, inovasyon ekosisteminin devlet politikaları ile desteklenmesidir. İsrail hükûmeti, sistematik olarak AR-GE yatırımlarını teşvik etmiş ve bu alana GSYH'nin yaklaşık %5,6'sı oranında kaynak ayırmıştır.³ Bu oran, dünya ortalamasının üç katından fazlasını temsil eder ve İsrail'i küresel inovasyon endeksinde sürekli olarak üst sıralarda konumlandırır. İsrail ekonomisinin örgütsel avantajları, birbirleriyle etkileşim hâlinde olan çok boyutlu faktörlerden kaynaklanır.⁴ Bunlardan ilki, ülkenin demografik yapısından kaynaklanan beşerî sermaye avantajıdır. Yüksek eğitim seviyesine sahip nüfus, özellikle mühendislik ve fen bilimleri alanlarında uzmanlaşmış işgücü havuzu oluşturur. Bu durum, teknoloji transferi ve inovasyon süreçlerinde kritik bir rol oynar. İkinci önemli avantaj, zorunlu askerlik sisteminin ekonomik örgütlenmeye sağladığı katkıdır. İsrail Savunma Kuvvetleri bünyesindeki teknoloji birimlerinde edinilen deneyim, sivil sektörde girişimcilik kültürünün gelişmesine önemli katkı sağlar.⁵

Finansal Sistemin Hegemonik Rolü ve Küresel Entegrasyon

İsrail ekonomisinin en belirgin örgütsel avantajı, girişimcilik ekosistemini destekleyen sofistike finansal yapısıdır. Risk sermayesi sektörü, özellikle son on yılda dramatik bir gelişim göstermiş ve 2025 itibarıyla toplam yönetim altındaki varlıklar 71 milyar dolara ulaşmıştır.⁶ Bu rakam, kişi başına düşen risk sermayesi yatırımları açısından İsrail'i ABD'den sonra ikinci sıraya yerleştirir ve ülkenin finansal sisteminin küresel rekabetteki üstünlüğünü ortaya koyar.⁷

Finansal sistemin etkinliği, çok katmanlı ve entegre bir yapıda organize edilmiştir. İlk katman, erken aşama yatırımlarını destekleyen melek yatırımcılar ve tohum sermayesi (seed) fonlarından oluşur. Bu aşamada, 2023 yılında ortalama yatırım büyüklüğü 2,5 milyon dolar seviyesine ulaşmış ve seed fonlarının sayısı 150'yi aşmıştır. İkinci katman, büyüme aşamasındaki şirketleri destekleyen kurumsal risk sermayesi fonlarını içerir. Bu kategoride faaliyet gösteren 380 aktif fon, ortalama 50 milyon

¹ Doron Avramov, Efrat Dressler ve Lior Metzker, "Reforms and Their Effects: Developments in the Israeli Capital Market, 1995-1997," The Israeli Economy 1995-2017 içinde, ed. Avi Ben-Bassat, Reuben Gronau ve Asaf Zussman, (Cambridge University Press, 2021), 205-237.

² "Israel Economic Snapshot," Organisation for Economic Co-operation and Development OECD, April, 2025, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/economic-surveys/israel-economic-snapshot.html>.

³ "OECD Economic Surveys: Israel 2025," Organisation for Economic Co-operation and Development OECD, April, 2025, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/04/oecd-economic-surveys-israel-2025_18e45b04/d6dd02bc-en.pdf.

⁴ "Global Innovation Index 2025: Innovation at a Crossroads," World Intellectual Organization, 2025, <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2025/assets/80937/global-innovation-index-2025-en.pdf>.

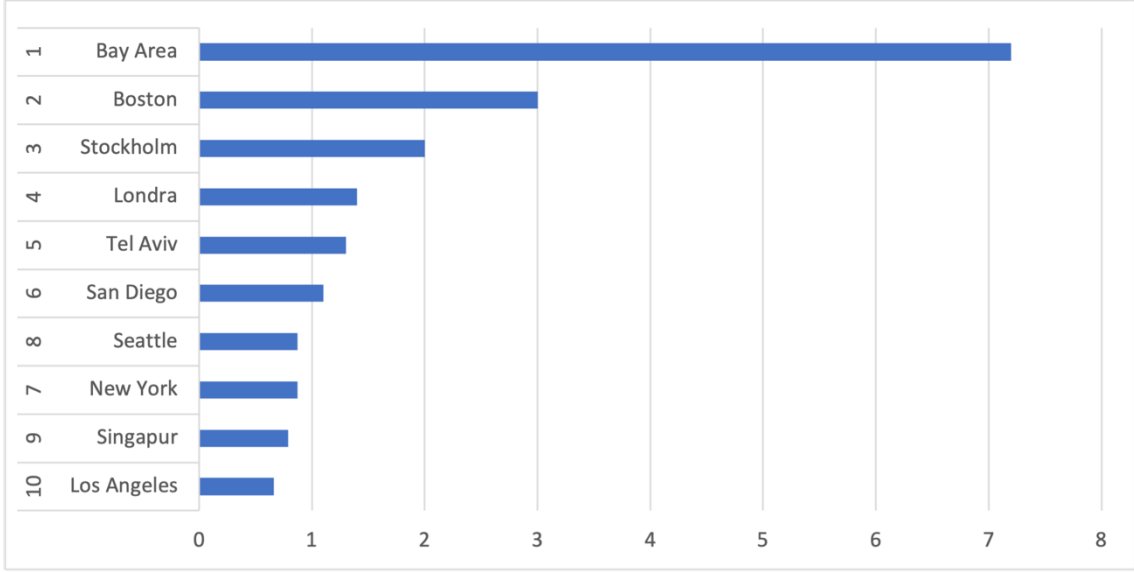
⁵ "The Dynamic Landspace of Israel's Defense Tech Ecosystem," Startup Nation Central, 31 July, 2024, <https://startupnationcentral.org/hub/blog/israels-defense-tech-ecosystem/>.

⁶ The Media Line Staff, "Israeli Tech Records \$71B in M&As in 2025 Despite Fewer Funding Rounds," The Jerusalem Post, 1 October, 2025, <https://www.jpost.com/business-and-innovation/article-869163>.

⁷ "Ivc-Gny-Kpmg Investors Report 2024," Israel Innovation Authority, erişim 14 Haziran 2025, https://kpmg.co.il/media/yeem2kic/ivc-gny-kpmg_investors_report_2024_final.pdf.

dolarlık yatırım kapasitesiyle çalışır. Üçüncü katman ise, uluslararası sermaye piyasalarına erişimi sağlayan yatırım bankacılığı ve halka arz süreçlerini kapsar.

Grafik 1: Milyon Kişi Başına Venture Capital (VC) Yatırımı-2023

Kaynak: Dealroom.

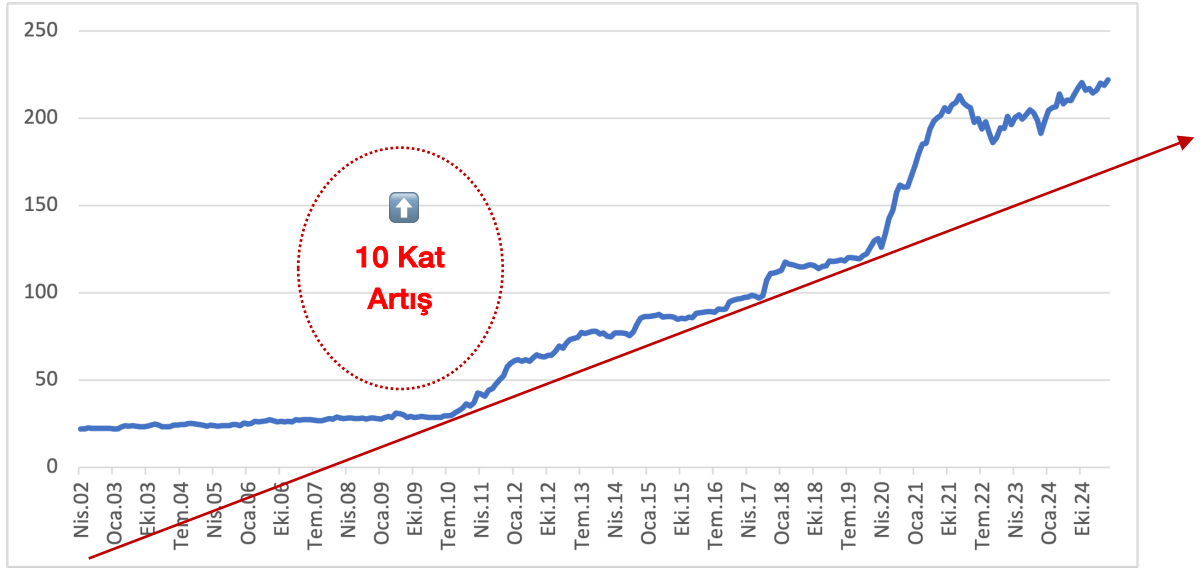
İsrail'in gelişmiş sermaye piyasaları ve Tel Aviv Menkul Kıymetler Borsası'nın (TASE) uluslararası standartlara uygunluğu, şirketlerin çok aşamalı finansman seçeneklerine erişimini sağlar. TASE'nin piyasa değeri 200 milyar doları aşmış ve günlük işlem hacmi 500 milyon dolar seviyesinde seyretmektedir.⁸ Özellikle dual-listing uygulamaları⁹ sayesinde, İsrailli teknoloji şirketlerinin %67'si NASDAQ'da işlem görmektedir. Bu oran, ABD dışındaki herhangi bir ülke için en yüksek orandır. Bu durum, İsrailli şirketlerin küresel likiditeye erişimini kolaylaştırırken aynı zamanda uluslararası yatırımcıların İsrail pazarına olan güvenini de artırır.

Finansal sistemin küresel entegrasyonu, makroekonomik istikrar açısından da kritik avantajlar sağlar. İsrail Merkez Bankası'nın 222 milyar dolarlık döviz rezervi ve proaktif para politikaları, finansal sistemin şoklara karşı direncini artırmış ve yabancı yatırımcıların güvenini pekiştirmiştir. Bu durum, özellikle jeopolitik risklerin yüksek olduğu bölgesel koşullarda kritik bir avantaj sağlar ve ülkenin finansal sistemini bölgesel istikrarsızlıklardan izole eder. Finansal teknoloji alanında da öncü olan İsrail, blockchain, dijital ödemeler ve regtech¹⁰ alanlarında 200'den fazla aktif fintech şirketiyle küresel fintech pazarının %8'ini kontrol eder.

⁸ "Annual Report 2023," Israel Securities Authority, 7 April, 2024, https://www.new.isa.gov.il/en/images/Fittings/isa-be/asset_library_pic/al_lobby/al_lobby-649135bbde875/ANNUALREPORT2023.pdf.

⁹ Dual listing; iki borsada hisse listeleyen iki ayrı tüzel kişiliğe sahip şirket tarafından yapılır. Bu durum genellikle farklı borsalarda hisseleri listelenen iki şirket bir araya geldiğinde yapılır.

¹⁰ Regulatory Technology (Regtech), finans, bankacılık, sigorta gibi düzenlemeye tabi sektörlerde, şirketlerin yasal düzenlemelere uyum süreçlerini daha hızlı, daha doğru ve daha düşük maliyetle yerine getirmesi için geliştirilen teknoloji tabanlı çözümleri ifade eder.

Grafik 2: İsrail Merkez Bankası Döviz Rezervleri, Nisan 2002-Ekim 2024, Milyar Dolar

Kaynak: İsrail Merkez Bankası.

Dışa Açılma Zorunluluğunun Finansal Dinamikleri

Yaklaşık 9,5 milyon nüfuslu İsrail'in iç pazarının küçüklüğü, ülke ekonomisinin en temel yapısal karakteristiğini oluşturur ve şirketleri kuruluş aşamasından itibaren küresel piyasaları hedeflemek zorunda bırakılır. Bu zorunluluk, yalnızca bir kısıt değil, aynı zamanda İsrail ekonomisinin en güçlü rekabet avantajlarından birini teşkil eder. Dışa açılma zorunluluğu finansal sistemin yapılanmasında belirleyici rol oynamış ve risk sermayesi fonlarının yatırım stratejilerini küresel ölçekte şekillendirmelerini sağlamıştır. İsrailli teknoloji şirketlerinin %85'inin gelirlerinin yarıdan fazlasını ihracattan elde etmesi, bu zorunluluğun somut bir göstergesidir.¹¹ Bu oran, küresel teknoloji ekonomisinde benzersiz bir yapıyı temsil eder ve İsrail'i dünya çapında en ihracat odaklı teknoloji ekosistemlerinden biri hâline getirir. Finansal sistem, bu yapıya uygun olarak gelişmiş, döviz riskini yönetme konusunda uzmanlaşmış, çok para birimli finansman araçları geliştirmiş ve uluslararası muhasebe standartlarına tam uyum sağlamıştır.

Dışa açılma zorunluluğu, şirketlerin ölçeklenebilir iş modelleri geliştirmesini ve küresel rekabet koşullarına erken adapte olmasını sağladı. “Born Global” fenomeninin İsrail'de yaygınlaşması, finansal sistemin de küresel perspektifle çalışmasını zorunlu kılmış ve teknoloji şirketlerinin kurulduktan sonraki ilk 3-5 yıl içinde uluslararası piyasalara açılma oranının %78'e çıkmasını sağlamıştır.¹² Bu hızlı uluslararasılaşma süreci, finansal kurumların erken aşamalardan itibaren uluslararası finansman kaynaklarına erişim sağlama konusunda uzmanlaşmasını gerektirdi. Küçük iç pazar, aynı zamanda şirketleri sürekli inovasyon yapmaya ve global

¹¹ “February 2025 in Israeli Tech Funding: \$550 Million in 13 Deals,” CTECH, 2 March, 2025, <https://www.calcalistech.com/ctechnews/article/mwc67qz2d>.

¹² Steven Fraiberg, “Start-Up Nation: Studying Transnational Entrepreneurial Practices in Israel's Start-Up Ecosystem,” Journal of Business and Technical Communication, 31, 3 (7 April, 2017), <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1050651917695541>.

standartlarda ürün geliştirmeye zorlar. Bu dinamik, İsrail'in siber güvenlik, yapay zekâ ve fintech alanlarında dünya pazarının %15-20'sini kontrol etmesini sağlamış ve ülkeyi küresel değer zincirlerinde kritik konumlara yerleştirmiştir.¹³ Dışa açılma zorunluluğunun yarattığı sürekli rekabet baskısı, finansal sistemin de uluslararası standartlarda hizmet sunmasını ve küresel likidite kaynaklarına entegre olmasını gerektirdi.

İsrail'in Finansal Nüfuzu ve G20 Ülkeleri ile İlişkileri

İsrail toprak büyüklüğü ve demografik olarak küçük bir ülke olarak nitelendirilebilse de finans sektöründeki güçlü konumu ve geliştirdiği uluslararası ağlar sayesinde dış politikada önemli çıktılar elde edebilir. İsrail'in materyal kapasitesinin farkında olarak giriştiği bu stratejik yaklaşım, ülkenin G20 ülkeleri ile kurduğu ilişkilerde de temel strateji hâline geldi. Bu strateji sayesinde İsrail, uluslararası hukuka uygun olmayan dış politika girişimlerinde merkezî hükûmetlerin tepkilerini, finans dünyasının desteğini arkasına alarak bertaraf eder. Bu stratejik avantaj İsrail'e bölge politikalarında “kafasına buyruk” hareket edebilmesine zemin hazırlar.

Nitekim, ABD'nin önde gelen akademisyenlerinden John Mearsheimer ve Stephan Walt'ın akademik çalışmalarında da İsrail'in finansal gücü ve nüfuz kapasitesine sıkça yer verilir. İkilinin kaleme aldığı “*The Israel Lobby and the U.S. Foreign Policy*” adlı eserde güçlü bir pro-İsrail siyasi lobinin varlığını ve bu lobinin dış politikayı ABD'nin çıkarlarına aykırı şekilde etkilediğini bir belgesel niteliğinde ortaya konulur.

ABD ile Finansal Entegrasyonun Yansımaları

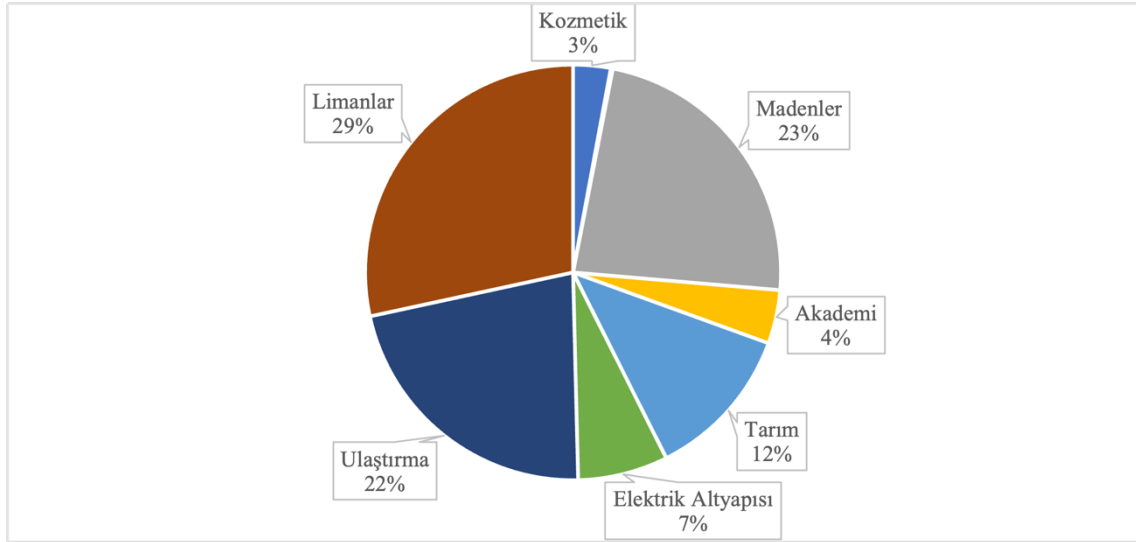
İsrail-ABD ilişkileri 1960'lardan itibaren yapılaşmaya başlamış ve kökü derinlere kadar uzanan stratejik bir ortaklığa dönüşmüştür. Bu ilişkinin temelinde, İsrail'in finans sektörünün ABD finansal piyasalarına derin entegrasyonu yatar. 1985 yılında ihdas edilen ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması'nın ABD'nin ilk serbest ticaret anlaşması olması, bu finansal-politik entegrasyonun kurumsal temelini oluşturdu. Central Intelligence Agency eski üst düzey yetkilisi Michael Scheuer'in NPR'a verdiği demeçte, İsrail'in ABD'de kamuoyu etkileme konusunda yabancı bir hükûmet tarafından yürütülen en başarılı kampanyalardan birini gerçekleştirdiği vurgulanır.¹⁴ Bu etkileme kampanyasının önemli bir ayağını finansal araçlar ve ekonomik bağımlılıklar oluşturur. ABD-İsrail Kamu İşleri Komitesi'nin (AIPAC) 1975 sonrasında nispeten zayıf, düşük bütçeli bir operasyondan büyük ve güçlü bir organizasyona dönüştürülmesi, İsrail'in finansal kaynaklarını sistematik olarak dış politika hedefleri doğrultusunda mobilize etme kapasitesini gösterir. Thomas A. Dine'in 1980-93 yılları arasındaki liderliğinde AIPAC'ın güçlenmesi, finansal kaynakların politik etki

¹³ Erik Roth, “The Committed Innovator: What has made Israel an Innovation Hub?,” McKinsey & Company, 28 November, 2022, <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-committed-innovator-what-has-made-israel-an-innovation-hub>.

¹⁴ Deborah Amos, “Paper on Israel Lobby Sparks Heated Debate,” NPR, 21 April, 2006, <https://www.npr.org/2006/04/21/5353855/paper-on-israel-lobby-sparks-heated-debate>.

yaratmadaki rolünü somutlaştırır.¹⁵ İsrail'in Stratejik İşler Bakanlığı'nın ABD'de İsrail'in dış politikadaki hamlelerine ilişkin güçlü bir kamuoyu oluşturulmasına ilişkin savunuculuk eğitimi ve İsrail karşıtı boykot yasalarını teşvik etmek için doğrudan finansman sağladığı belgelerle ortaya kondu.¹⁶ Bu finansman, özellikle Yabancı Ajanlar Kayıt Yasası (FARA) denetiminden kaçınmak için özel araçlar kurularak gerçekleştirildi.

Grafik 3: Teknoloji Yatırımları Hariç İsrail'deki Çin Yatırımları, 2007-2020, Milyon ABD

Kaynak: Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü – INSS.

ABD'de İsrail bu derece kollarırken ve ABD'nin dış ticaret politikasında CAATSA¹⁷ olarak adlandırılan hasım olarak belirlenen ülkelere karşı yaptırımlar acımasızca uygulanırken özellikle Trump hükûmetinin tarife savaşları olarak nitelendirilen gümrük vergisi politikasından İsrail, ABD ile 2024'teki mal ticaretinde 7,4 milyar dolar fazla verse de muaf tutulmuştur.¹⁸ Zira, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti, ABD'nin doğrudan rakipler olarak belirlediği ülkelerken İsrail, Çin ile uzun soluklu stratejik adımlar konusunda ortak hareket edebilir. ABD başta İtalya olmak üzere AB içerisinde ve diğer müttefikleri arasında Çin ile stratejik iş birlikleri içerisine giren ülkeleri hedef tahtasına oturturken konu İsrail olunca ulaştırma ve liman alanındaki yatırım ilişkisini görmezden geldi.

¹⁵ Thomas A. Dine, "The Revolution in U.S.-Israel Relations," *Journal of Palestine Studies*, 15, 4 (Summer, 1986), 134-143, <https://www.palestine-studies.org/sites/default/files/attachments/jps-articles/2536618.pdf>.

¹⁶ Yosua Saut Marulitua Gultom ve Hafidz Zaula Miftah, "The Role of the Jewish Lobby Toward US Foreign Policy Making on the 2023 Israel-Palestine War (Case of AIPAC)," *Hasanuddin Journal of Strategic and International Studies (HJSIS)*, 2, 2 (2024): 38-49, <https://journal.unhas.ac.id/index.php/hjsis/article/view/34405/11654>.

¹⁷ ABD'nin Hasımlarına Yaptırımlarla Karşılık Verilmesi Yasası (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act – CAATSA), ABD hükûmetine yönelik yabancı ülkelerin algılanan saldırganlıklarına karşı koymak amacıyla 2 Ağustos 2017 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu yasanın amacı, ABD şirketlerinin bu yasa kapsamında yaptırım uygulanan kuruluşlarla iş yapmasını engellemektir.

¹⁸ "Israel," Office of the United States Trade Representative, <https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/middle-eastnorth-africa/israel>.

İsrail'in finans sektörünü bir silah olarak kullanması sadece ABD ile sınırlı kalmadı. İsrail'in finans sektöründeki nüfuzu, G20 ülkeleri ile olan ilişkilerde çok boyutlu bir diplomasi aracı olarak kullanılır. Ülkenin gelişmiş fintech ekosistemi, risk sermayesi (Venture Capital – VC) ağları ve uluslararası bankacılık bağlantıları, politik hedeflere ulaşmada stratejik avantaj sağlar.

Özellikle Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde, İsrail'in AB ülkelerine yönelik %28,8'lik ihracat payı ve %34,2'lik ithalat bağımlılığı, ekonomik bağımlılık yaratarak dış politika manevra alanını genişletir. Bu ekonomik entegrasyon, AB'nin İsrail politikalarına yönelik eleştirilerini sınırlayıcı bir etki yaratır. İsrail-AB fintech ortaklıkları, sadece ticari değil aynı zamanda stratejik bir boyut taşır. İsrail'in derin veri bilimi konusundaki itibarı, Citibank'tan Barclays'e kadar Avrupa merkezli finans kurumlarının "startup nation" İsrail'de inovasyon laboratuvarları ve daha büyük miktarda veriyi (big data) daha hızlı şekilde işleyerek özel sektörde verimliliği artırma amacıyla hızlandırıcılar kurmasına zemin hazırladı.¹⁹ Bu kurumsal varlık, Avrupa finans sektörünün İsrail teknolojilerine olan bağımlılığını artırdı. Fintech Junction gibi önemli etkinlikler, İsrail'deki fintech girişimcileri ve yatırımcıları, Avrupa ve Orta Doğu'dan bankalar, finans kurumları ve hükûmet kuruluşlarıyla bir araya getirdi.²⁰ Bu networking platformları, İsrail'in Avrupa finans ekosistemindeki entegrasyonunu derinleştirirken aynı zamanda politik ilişkilerde de yumuşatıcı etki yaratır.

İngiltere ile olan özel ilişki, 2015 yılından itibaren UK Israel Tech Hub'ın 15 seçilmiş İsrailli startup'ı Londra'ya getirmesi ve Haim Shani ile Avi Zeevi gibi önde gelen girişimcilerin liderliğinde iş birliği delegasyonlarının düzenlenmesiyle somutlaştı.²¹ Bu iş birlikleri, Brexit sonrası İngiltere'nin fintech alanında küresel rekabet gücünü koruma stratejisinin bir parçası hâline geldi. Pandemi döneminde artan inovasyon ihtiyacı, Birleşik Krallık-İsrail ortaklıklarının finans teknolojisi sektörünü dönüştürmedeki rolünü güçlendirdi.²² Bu durum, AB'nin İsrail politikalarına yönelik eleştirilerini sınırlayıcı bir etki yaratır ve İsrail'in Avrupa'daki diplomatik manevra alanını genişletir.

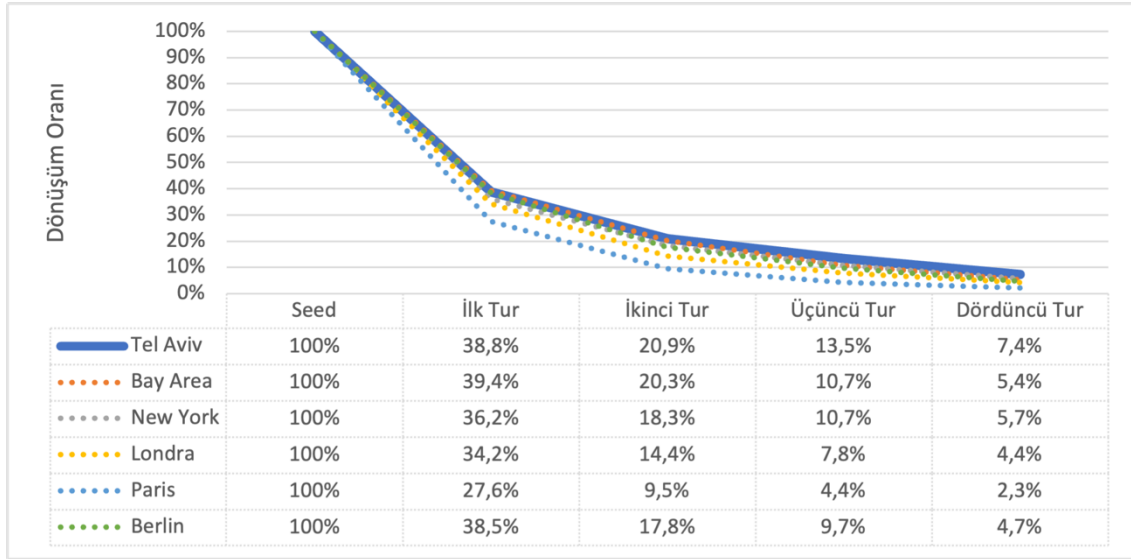
İsrail'in nüfuzunu artıran bir diğer önemli faktör ise sektördeki kuralları belirlemesi ile ilişkilidir. Küreselleşme ile risk sermayesi ve doğrudan yatırım piyasalarının temellerinin atıldığı 2000'li yılların başlangıcında İsrail en çok düzenlemeyi yapan ülkeler arasında yer aldı.

¹⁹ Abigail Klein Leichman, "18 Israeli Firms Rocking Financial Technology," ISRAEL21c, 27 February, 2017, <https://israel21c.org/18-israeli-firms-rocking-financial-technology/>.

²⁰ "Fintech Junction 2026," Lynx, June, 2026, <https://events.lynx.co/fintech-junction/>.

²¹ British Embassy Tel Aviv, "Israel's Exciting Fintech Startups to Pursue Business Collaboration in the UK," GOV UK, 10 February, 2015, <https://www.gov.uk/government/news/israels-exciting-fintech-startups-to-pursue-business-collaboration-in-the-uk>.

²² Candice Krieger, "How UK-Israel Collaborations are Transforming Fintech," Jewish News, 19 February, 2021, <https://www.jewishnews.co.uk/how-uk-israel-collaborations-are-transforming-fintech/>.

Grafik 4: Girişimlerin Yatırım Turlarında Başarılı Olma Oranı, 2010-2021

Kaynak: Dealroom.

Tel Aviv'in, küresel ölçekte en fazla risk sermayesi çeken merkezlerden biri olması dikkat çekicidir. Ancak bundan daha önemlisi, bu şehirdeki girişimlerin yatırım turları arasında ilerleyebilme oranlarının yüksek olmasıdır. Gelişmiş ve büyük ekonomilerde, yerleşik risk sermayesi kültürü sayesinde girişimlerin yatırımcı desteği bulması ve ayakta kalması beklenen bir durumdur. Buna karşılık, İsrail ekonomisinin görece küçük ölçeği göz önüne alındığında Tel Aviv'in bu kadar güçlü bir performans sergilemesi özellikle kayda değerdir. Bu durum da akıllara İsrail'in küresel varlık yönetimi şirketleri ve çok uluslu şirketlerle kurduğu ilişkiler yumağının incelenmesi gereken bir mesele olduğu konusunu getirir.

Çok Uluslu Şirketler ve İsrail Lobisi

İsrail'in küresel finans sistemindeki nüfuzu, çok uluslu şirketler ve ulusötesi finansal kurumlarla kurduğu çok katmanlı ilişki ağları üzerinden sistematik olarak genişletilir. Bu ağ yapısı, geleneksel devlet-devlet diplomasisinin ötesinde kurumsal düzeyde etki yaratma kapasitesi sağlar ve ekonomik entegrasyonu politik nüfuza dönüştürür. İsrail'de 500'ün üzerinde çok uluslu şirketin AR-GE merkezi bulunması, bu entegrasyonun derinliğinin somut bir göstergesidir.²³ Bu merkezler, sadece inovasyon üsleri değil, aynı zamanda çok uluslu şirketlerin karar alma süreçlerinde İsrail lehine eğilim yaratan stratejik varlıklar olarak işlev görür.

Küresel varlık yönetimi sektöründe, BlackRock, Vanguard ve State Street gibi trilyonlarca dolar yöneten devlerin İsrail teknoloji sektörüne yönelik yatırımları, finansal lobiciliğin en etkili araçlarından birini oluşturur. Bu kurumların yönetim kurullarında ve üst düzey yönetiminde yer alan kişilerin İsrail ile olan yakın ilişkileri, yatırım kararlarının politik boyutunu güçlendirir. BlackRock CEO'su Larry Fink'in İsrail

²³ "About Israel Innovation Authority," רשות החדשנות (Israel Innovation Authority), erişim 12 Haziran 2025, <https://innovationisrael.org.il/en/the-israel-innovation-authority/>.

Başbakanı ile düzenli stratejik görüşmeleri ve şirketin İsrail'deki varlığını güçlendirme konusundaki kararlılığı, finansal kurumların politik karar alma süreçlerine doğrudan etkisini örnekler.²⁴ Bu durum, ekonomik çıkarların politik pozisyonları şekillendirmesinde kritik rol oynar ve kurumsal düzeyde pro-İsrail lobiciliğin zeminini hazırlar.

Teknoloji sektöründeki entegrasyon daha da dikkat çekicidir. Dünyanın önde gelen çip üreticisi Intel'in İsrail'deki 25 milyar dolarlık yeni yatırımı, şirketin küresel üretim kapasitesinin %25'ini İsrail'e bağımlı hâle getirdi.²⁵ Microsoft'un Tel Aviv'de hâlihazırda mühendislik kapasiteli geliştirme merkezleri bulunurken bu merkezlerin sayısını iki katına çıkarması da şirketin kritik teknoloji geliştirme süreçlerinde İsrail'e olan bağımlılığını artırır.²⁶ Bu yapısal bağımlılık, teknoloji devlerinin İsrail aleyhine politik tutum sergilemesini zorlaştırır ve dolaylı olarak lobicilik faaliyetlerini destekler. Amazon'un İsrail'deki veri merkezi yatırımı 7,2 milyar dolara çıkaracağı gerçeği²⁷ ve IBM'in Watson platformunun İsrail'de geliştirilmesi, teknoloji altyapısının İsrail'e olan entegrasyonunu derinleştirir.²⁸

Google'ın Project Nimbus kapsamında İsrail hükûmetiyle imzaladığı 1,2 milyar dolarlık bulut hizmetleri anlaşması, bu entegrasyonun en tartışmalı boyutunu somutlaştırır.²⁹ Anlaşma, sadece ticari değil, aynı zamanda İsrail'in savunma ve istihbarat kapasitelerini güçlendiren stratejik bir ortaklığı temsil eder. Bu durum, çok uluslu teknoloji şirketlerinin İsrail'in politik hedefleriyle ne denli entegre hâle geldiğini gösterir.

Finansal teknoloji sektöründe, JPMorgan Chase'in Tel Aviv Innovation Lab'ı³⁰ ve Goldman Sachs'ın Marcus platformu için İsrailli girişimlerle kurduğu ortaklıklar, Wall Street'in İsrail fintech ekosistemindeki varlığını güçlendirir.³¹ Bu kurumsal bağlar, çok uluslu bankaların İsrail aleyhine politik pozisyon alma maliyetini artırırken aynı

²⁴ Michael Hiltzik, "How CEOs are Threading the Needle in Talking About Israel and Gaza," Los Angeles Times, 1 November, 2023, <https://www.latimes.com/business/story/2023-11-01/ceos-are-speaking-out-about-israel-and-hamas-but-it-may-get-tougher-from-now-on>.

²⁵ Steven Scheer, "Israel Grants Intel \$3.2 Billion for New \$25 Billion Chip Plant," Reuters, 26 December, 2023, <https://www.reuters.com/technology/intel-get-32-billion-government-grant-new-25-billion-israel-chip-plant-2023-12-26/>.

²⁶ Ricky Ben-David, "Microsoft to Open 5 New Sites in Israel, Double R&D Workforce," The Times of Israel, 6 October, 2021, <https://www.timesofisrael.com/microsoft-to-open-5-new-sites-in-israel-double-rd-workforce/>.

²⁷ "AWS Launches Infrastructure Region in Israel," Amazon, 1 August, 2023, <https://press.aboutamazon.com/2023/8/aws-launches-infrastructure-region-in-israel>.

²⁸ David Shamah, "Artificially Intelligent Watson Gets Israeli Boost as it Studies Medicine," The Times of Israel, 7 June, 2015, <https://www.timesofisrael.com/artificially-intelligent-watson-gets-israeli-boost-as-it-studies-medicine/>.

²⁹ Billy Perrigo, "Exclusive: Google Workers Revolt Over \$1.2 Billion Contract with Israel," Time, 10 April, 2024, <https://time.com/6964364/exclusive-no-tech-for-apartheid-google-workers-protest-project-nimbus-1-2-billion-contract-with-israel/>.

³⁰ James Spiro, "JP Morgan Affirms Commitment to Israel through Expanded Local Tech Center," CTECH, 22 January, 2024, <https://www.calcalistech.com/ctechnews/article/hk4lupsfa>.

³¹ Jim Marous, "Marcus by Goldman Sachs: The Future of CX + Fintech in Banking?," The Financial Brand, 8 April, 2018, <https://thefinancialbrand.com/news/fintech-banking/marcus-goldman-sachs-fintech-platform-banking-lending-strategy-71955>.

zamanda İsrail lehine yumuşak güç projeksiyonu sağlar. Visa ve Mastercard'ın İsrail'deki inovasyon merkezleri, küresel ödeme sistemlerinde İsrail teknolojilerinin entegrasyonunu derinleştirir ve finansal altyapı düzeyinde stratejik bağımlılık yaratır.³² Payoneer³³ ve Paypal³⁴ gibi platformların İsrail merkezli operasyonları, küresel fintech ekosisteminde İsrail'in kontrol ettiği alanları genişletir. Bu entegrasyon, çok uluslu şirketlerin İsrail ile olan ilişkilerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik bir boyut kazandığını gösterir.

Sonuç

İsrail'in küresel finans sistemindeki konumu, geleneksel devlet gücünün ötesinde, ekonomik ve finansal entegrasyon yoluyla şekillenen çok katmanlı bir nüfuz ağına dayanır. Ülkenin sınırlı coğrafi büyüklüğü ve demografik kapasitesine rağmen, geliştirdiği inovasyon odaklı ekonomik model, derinleşmiş finansal piyasaları ve çok uluslu şirketlerle kurduğu stratejik ortaklıklar sayesinde küresel ölçekte etkin bir aktör hâline geldiği görülür.

İsrail ekonomisinin temel dinamiği, iç pazarın küçüklüğünün yarattığı "dışa açılma zorunluluğu" ile şekillendi. Bu durum, İsrail şirketlerini erken aşamadan itibaren küresel rekabete adapte olmaya zorladı ve ülkeyi teknoloji, fintech ve savunma sanayii gibi stratejik sektörlerde öncü bir konuma taşıdı. Özellikle risk sermayesi ekosisteminin gelişmişliği, Tel Aviv Menkul Kıymetler Borsası'nın (TASE) küresel entegrasyonu ve yüksek AR-GE yatırımları, İsrail'in finansal sisteminin dayanıklılığını ve küresel etkisini artırdı.

G20 ülkeleriyle olan ilişkiler, İsrail'in finansal nüfuzunun en belirgin yansımalarından birini oluşturdu. ABD ile derinleşen stratejik ortaklık, Avrupa Birliği ülkeleriyle ticari bağımlılık ilişkileri ve Çin gibi aktörlerle kurulan pragmatik iş birlikleri, İsrail'in uluslararası arenada manevra kabiliyetini genişletti. AIPAC gibi lobi gruplarının etkinliği, çok uluslu şirketlerin İsrail'e yönelik yatırımları ve teknoloji transferleri, ekonomik çıkarların politik sonuçlar doğurmasını sağlar.

Çok uluslu şirketlerle kurulan ilişkiler ağı ise İsrail'in küresel finansal sistemdeki konumunu daha da güçlendirir. BlackRock, Google, Intel ve JPMorgan gibi devlerin İsrail'deki yatırımları ve AR-GE merkezleri, bu şirketlerin İsrail ile olan bağımlılık ilişkilerini derinleştirir ve dolaylı olarak ülkenin politik hedeflerine hizmet eder.

³² "Move Your Fintech Forward," VISA, <https://corporate.visa.com/en/audiences/fintech.html>.

³³ Sebastian Shehadi ve Novara Media, "Palestine/Israel: Criticism Against Wise and Pyoneer for Freezing the Accounts of Palestinians in Gaza in Disproportionate Adherence to Regulations; Incl. Co. Comment," Business & Human Rights Resource Centre, 3 January, 2024, <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/palestineisrael-criticism-against-wise-and-payoneer-for-freezing-the-accounts-of-palestinians-in-gaza-in-disproportionate-adherence-to-regulations-incl-co-comment/>.

³⁴ Chris McGreal, "US Congress Members Demand that PayPal End Ban on Palestinian Business," The Guardian, 24 May, 2023, <https://www.theguardian.com/technology/2023/may/24/paypal-palestine-ban-us-congress->.

RAPOR

BÖLÜM 8

İslam'ın Uluslararası Konsolide Edici Gücünün Vaka Analizi: İsrail ve Aksa Tufanı

7 Ekim Aksa Tufanı Harekâtı'ndan itibaren yaşanan gelişmeler gerek Orta Doğu ekonomi politliğini gerek küresel ekonomi politliği temelden sarsmıştır. Artan güvenlik krizleri, jeopolitik riskler, nükleer tehlike ve üçüncü dünya savaşının ayak sesleri 7 Ekim sonrasında dünyanın nasıl şekillendiğini anlamayı zorunlu hâle getirmiştir. Uluslararası kurumların yüksek düzeyde işlevsizleşmesi, İsrail'in başka ülkelerin sınırlarında yaptığı istihbarat operasyonları, İran'ın beklenenin üzerinde tahrip oluşturabilen füze kabiliyeti, Suriye'de gerçekleşen 8 Aralık Devrimi ve Baas rejiminin yıkılması gibi gelişmeler Orta Doğu siyasetini daha karmaşık ve tehlikeli hâle getirmekle beraber, bu gelişmelerin hızı anlamlandırılması yarını da zorlaştırmaktadır.

Orta Doğu siyasetinin merkezinde yer alan Müslümanların geleceği ve tercihleri de bu karmaşıklığın en önemli ve merkezi konularından birisidir. Bu sebeple Müslümanların tercihleri üzerinde rol oynayan faktörler derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir. 17.07.2024 tarihinde Türkiye Araştırmaları Vakfı tarafından yayınlanan “Uluslararası İlişkilerde Birleştirici Bir Söylem Olarak İslam” başlıklı analizde İslam'ın Müslüman devletler arasında konsolide edici bir söylem olma ihtimali teorik bir yaklaşımla incelenmişti. Bu analizimizde İslam'ın konsolide edici bir söylem olamamasının sebebinin, İslami normlar ile uluslararası siyaset arasındaki negatif korelasyon olduğu sonucuna varmıştık. Bu negatif korelasyonun, İslami normların uluslararası siyasette kullanılmasının muhtemel kayıplar sebebiyle demotive ettiğini söylemiştik. Bu minvalde 7 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirilen Aksa Tufanı Harekâtı sonrasında bölgemizdeki gelişmelerin değerlendirilmesinde İslami normlar ve uluslararası siyaset arasında oluşmuş bu negatif yönlü ilişkinin durumu yol gösterici olabilir.

Dolayısıyla, bu analizimiz 17.07.2024 tarihli teorik analizimizin bir 7 Ekim Aksa Tufanı sonrasına yönelik bir vaka incelemesi minvalinde olacaktır. Bu vaka incelemesi, 7 Ekim sonrasındaki Abraham Anlaşmaları'nı ve Müslüman nüfuslu ülkelerin politikalarını bu negatif korelasyon bağlamında değerlendirecektir. Bunun için öncelikle 7 Ekim Aksa Tufanı Harekâtı'nın tarihsel bağlamı ve 20. yüzyıldan 21. yüzyıla değişimin kodları irdelenecek; sonra 7 Ekim akabinde Orta Doğu ekonomi politliğinde İsrail karşıtlığının yerine ABD muhataplarının aldığı sav değerlendirilecek ve son olarak bu sav doğrultusunda İslam'ın Abraham Anlaşmaları'nın konsolide edecek gücü karşılaştırılacaktır. Sonuç olarak, İslam'ın konsolide edici gücünün görece artış içerisinde olduğu hipotezi savunulacaktır.

7 Ekim Aksa Tufanı'nın Tarihsel Bağlamı

Orta Doğu ekonomi politliği 20. yüzyıl boyunca kan ve gözyaşı coğrafyası olmak ile nitelendirilebilir. Osmanlı yönetiminin tarih sahnesinden çekilmesiyle beraber ortaya çıkan ulus devletlerden müteşekkil Orta Doğu coğrafyası farklı zamanlarda cereyan eden etnik mezhepsel ideolojik çatışmaların sahnesi hâline dönüşmüştür. Bu

çatışmaların yanında fakirlik ve gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek düzeyli olduğu bir sistem bölgenin geleceğini şekillendirmiştir. Bir yandan bu çatışmaların, fakirliğin ve adaletsizliklerin temelinde yatan sebeplerin ne olduğu sorusu, diğer yandan bu problemin çözüm yolları zihinleri her zaman meşgul etmiştir. Bu hususlarda çözüm yolları aranırken en temel saik doğal olarak maksimum kazanç minimum maliyettir. Bu noktadan bakıldığında çatışmaları, fakirliği ve adaletsizlikleri körükleyen her türlü sebep kazancı azaltan maliyeti ise artıran bir faktör olarak görülmüştür. Tam bu noktada İsrail'in varlığının kabulü ya da reddi konusu Müslüman devletler arasında bir ayrışma sebebi hâline gelmektedir. Zira İsrail'in varlığının reddi 6 Gün Savaşları'nda ve Filistin'in günümüze kadar gelen işgali sürecinde gerek uluslararası gerek bölgesel olsun, çeşitli sebeplerle maliyet artıran bir faktör olarak görülmeye başlanmıştır. Zira İsrail'in varlığını reddeden ve bu noktada ideolojik veya dini sebepler üzerinden Orta Doğu ülkeleri arasında koalisyon kuran Mısır Cumhurbaşkanı Nasır ve Suudi Arabistan kralı Faysal başarısızlığa uğramıştır. O günden itibaren gerek 1979 Camp David Anlaşması gerek 1993 Oslo Görüşmeleri sonrası Orta Doğu'da temel mesele, İsrail ile Arap devletleri arasında bir normalleşmenin vuku bulması olmuştur. Dolayısıyla 20. yüzyıl İsrail karşıtı tüm söylemlerin Orta Doğu'da maliyet artırıcı bir faktör olarak görülmesi ile sonuçlanmıştır denilebilir.

20. yüzyılın bu mirası üzerine şekillenen 21. yüzyıl Orta Doğu ekonomi politiği ise özellikle 2005 İsrail-Hizbullah Savaşı'ndan sonraki süreçte, bir yandan İsrail-Arap normalleşmesi, diğer yandan İsrail'in gücünün sınırlarının testi minvalindeki gelişmelere sahne olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, hem İsrail karşıtlığının maliyet artırıcı olduğu kabulü devam etmekte hem de yeni testlere tabi olmaktadır. 2005 İsrail-Hizbullah Savaşı, İsrail'in kara gücünün düşünüldüğü düzeyde olmadığını göstermiştir. 2009 Mavi Marmara filosu uluslararası kamuoyunda İsrail karşıtlığının varlığını ve kapsamını ortaya koymuştur. Aradan geçen uzun bir zaman sonrasında 7 Ekim 2023'te gerçekleşen Aksa Tufanı Harekâtı da İsrail'in Filistin'e karşı dahi mutlak bir üstünlüğünün olmadığını gözler önüne sermiştir. Bu zincirin son halkası olarak Haziran 2025'teki İran-İsrail savaşı ise İsrail hava savunması efsanesinin çöküşünü getirmiştir. 2010 ila 2020 yılları arasındaki Kudüs'ün başkent ilan edilmesi, Gazze ablukasının sıklaştırılması, Batı Şeria'nın Filistin güçlerinden alınması gibi İsrail'in etkisini artırdığı olaylara tanıklık edilse de bunlar İsrail karşıtlığının maliyet arttırıcılığını gösteren unsurlar olmaktan uzaktır. Sonuç olarak geline nokta ABD desteği olmaksızın İsrail'in bölgedeki varlığını sürdürebilmesinin rasyonel olarak mümkün olmadığı bir ortam meydana gelmiştir. Sonuç olarak tarihsel süreç bağlamında bakıldığında, günümüz Orta Doğu ekonomi politiği İsrail karşıtlığının muhtemel kayıplar meydana getirmesinden çıkıp İsrail destekçisi ABD'nin muhataplığının ortaya çıkartabileceği muhtemel kayıplar üzerine şekillenmeye başlamaktadır.

7 Ekim Sonrası İsrail Karşıtlığından ABD Muhataplığına Abraham Anlaşmaları

İslami söylemin Müslüman devletlerin konsolidasyonunu sağlamak açısından yeterli ve güçlü bir araç olup olmadığı meselesi, 21. yüzyıl Orta Doğu ekonomi politiğinde

de muhtemel kayıplardan korku duyma durumuna bağlıdır. Dolayısıyla, 7 Ekim sonrası sürecin sadece Orta Doğu ekonomi politiği açısından değil, İslam'ın Müslüman devletlerin dış politikasındaki yeri açısından da yeni bir süreci başlatmış olduğu görülmektedir. Bu yeni süreçte Müslüman devletler her ne kadar İsrail karşıtlığı üzerinden yaşanabilecek muhtemel kayıpları daha az dikkate almaya başlayabilecek olsalar da ABD muhataplığının oluşturacağı muhtemel kayıplar Müslüman devletlerin dış politikasında İslam'ın veya İslami normların yerini belirleyecek yeni faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsrail karşıtlığı ile ABD muhataplığının Müslüman devletler açısından oluşturabileceği muhtemel kayıpların temel kaynağı ise birbirinden farklıdır. İsrail karşıtlığı Müslüman devletlerin varlığını tehdit ederken ABD muhataplığı Müslüman devletlerin veya rejimlerinin standartlarını tehdit eder görünmektedir. Örneğin 7 Ekim sonrasında İsrail'in sabık Başbakanı Netanyahu, Arap liderleri iktidarlarını korumak istiyorlarsa susmaları gerektiğini tavsiye etmiştir. Dolayısıyla, Arap liderleri İsrail karşıtı bir tutum takınmanın sonucunda iktidarlarını kaybetme tehlikesi ile tehdit edilmişlerdir ki bu varoluşsal bir tehdittir. Buna karşın oval ofisteki ikinci döneminin başlangıcından itibaren Trump, Arap liderleri ile iyi ilişkiler geliştirme tarafında olmuştur. Arap liderlerinin bu tutuma karşılık vermemeleri hâlinde ise onların ülke ekonomilerinin ve savunma kabiliyetlerinin azalmasına sebep olacak yaptırımlar ile tehdit etmiştir. Dolayısıyla Netanyahu ve Trump'ın Arap liderleriyle muhatapları arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, Netanyahu ve Trump'ın farklı tutumları Arap liderlerinin zihninde farklı sonuçlar doğurmuş olabilir. Örneğin, Suudi Arabistan veliahdı Muhammed bin Selman idaresindeki Suud yönetimi Gazze soykırımını bitiremediği müddetçe İsrail ile normalleşme sürecini askıya aldığını duyururken, Trump ile silah satış anlaşması yaparak İsrail ve ABD muhataplığının birbirinden farklı seyredeceğini göstermiştir. Sonuç itibarıyla İsrail muhataplığında Abraham Anlaşmaları'na yönelik görece daha sert tavır takılabilen Müslüman devletlerin, ABD söz konusu olduğunda Abraham Anlaşmaları'na geri dönme ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Arap harici İslam dünyasına bakıldığı zaman ise İsrail karşıtı bir tutumun ABD muhataplarına rağmen daha rahat sergilenebildiği görülmektedir. Özellikle Türkiye ve Pakistan örneklerinde ortaya çıkan İsrail karşıtlığının sertleşmesi durumu, ABD'ye rağmen kendini göstermektedir. Aynı zamanda ABD'nin bu iki ülkeye karşı tutumu da Arap devletleri ve İran'a karşı olduğu kadar sert olmamaktadır. Bu iki ülkenin gerek savunma kabiliyetleri açısından gerek rejimlerinin sürdürülebilirliği açısından ABD'ye muhtaç olmamaları ve ABD ile ilişkilerinin temel bileşenlerinin Arap devletlerinden farklı olmaları sebebiyle, ABD'nin tavrının farklı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ABD muhataplığının Arap harici İslam dünyasında oluşturabileceği muhtemel kayıplar daha tolere edilebilir ya da sübvansede edilebilir cinstendir. Örneğin Türkiye ve Pakistan, ABD'nin muhtemel rakipleri Rusya ve Çin ile olan ekonomik ilişkileri sayesinde ABD zıtlasmasından doğabilecek kayıpları giderebilecek durumdadırlar. Bununla beraber özellikle Hindistan savaşındaki göstermiş olduğu dirayetle ve İran-

İsrail savaşında İran tarafından nükleer gücünü kullanabileceğini söylemesi sebebiyle Pakistan savunma alanında ABD ile zıtlaşmayı daha açıktan göze alabilmektedir.

Tüm İslam ülkelerinin İsrail karşıtlığı ve ABD muhataplığı açısından konumlarını beraber ele aldığımız zaman, parçalı ve heterojen bir güçlenme potansiyelini görebiliriz. Buna karşın, Müslüman devletlerin uluslararası siyasetini yönlendiren temel unsurun sadece muhtemel kayıplar olduğunu söylemek de doğru değildir. Bununla beraber maksimum kazanç sağlayacak unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktadan bakıldığında Abraham Anlaşmaları, Arap ve Arap harici İslam dünyasının kazancını artırma potansiyeli taşıyan bir konumda gösterilmektedir. Özellikle İran-İsrail ateşkesinden sonra İsrail'in muhtelif yerlerine asılan "Abraham ittifakı yeni bir Orta Doğu'nun tam zamanı" başlıklı afişte muhtemel kazanç algısını oluşturacak bir zemin hazırlanmaktadır. Trump ve Netanyahu'nun etrafında duran ve bu ikiliye doğru bakan Arap liderlerinin resmi, Trump ve Netanyahu ile ittifak hâlinde hareket eden Arap devletlerinin önemli kazanımlar elde edeceğini ima etmektedir. Bu yaklaşımın nasıl sonuçlanacağını öngörmek elbette ki pek mümkün değildir. Zira bu devletlerin iç politikasında gerçekleşebilecek olan herhangi bir sosyal dalgalanma Abraham ittifakından elde edecekleri kazanımların elden gitmesine sebep olabilir. Buna karşın İslam dünyasının içerisindeki parçalı ve heterojen durum Arap devletlerinin Abraham ittifakı söyleminden yana tavır takınmalarının önünü de açabilir. Özellikle petrol başta olmak üzere konvansiyonel enerji kaynaklarına dayalı ekonomik sistemin dünya ekonomisi içerisindeki payının giderek azaldığı dikkate alınırsa, Arap devletlerinin kendilerine yeni bir ekosistem oluşturacak mantığa yakınlaşmaları muhtemeldir.

Sonuç olarak 20. yüzyılda Orta Doğu ekonomi politiği muhtemel kayıplar algısı yönlendirirken 21. yüzyıl Orta Doğu ekonomi politiğini muhtemel kazançlar algısı şekillendirebilir. Dolayısıyla burada İslam dünyası için temel tercih Abraham ittifakı gibi gayri-İslami söylemlerin muhtemel kazançlar algısı ile parçalı ve heterojen güçlenme potansiyelini bütüncül ve homojen bir güç hâline çevirme arasında olacaktır. Hangi şıkkın daha fazla kazanç sağlayacağı ya da muhtemel kayıpları önleyeceği algısı bu tercihi belirleyecektir.

İslam Söylemi ile Abraham Anlaşmaları'nın Konsolidasyon Kabiliyetlerinin Karşılaştırılması

Bu tercihi şekillendirecek en önemli başlıklardan bir tanesi de İslami söylemin konsolidasyon kabiliyetidir. Teorik perspektifle irdelenen İslam'ın birleştirici söylem gücünün SWOT analizinde belirtilen güçlü yönleri olarak "günlük hayat üzerindeki dini otorite potansiyeli" ve "sivil toplumu mobilize etme potansiyeli"; zayıf yönleri olarak da "sivil toplumu mobilize etmedeki yetersizlik" ve "günlük hayat üzerindeki dini otoritenin devlet düzeyine yansımaması" olarak belirtilmişti.¹ Bununla birlikte fırsatlar

¹ Ali İhsan Kahraman, "Uluslararası İlişkilerde Konsolide Edici Bir Söylem Olarak İslam," Türkiye Araştırmaları Vakfı, 17 Temmuz 2024,

kısımında anılan “uluslararası siyasetteki fay hatlarının” kırılması, artan bir fırsat olarak karşımızda dururken tehditler kısmında ele alınan yabancı düşmanlığındaki artış konusunun giderek siyonizm karşıtlığına doğru evrilmesi İslami söylemin konsolidasyon kabiliyetine yönelik müspet bir gelişme olarak görülebilir. Özellikle muhtelif Batı ülkelerinde yaşanan Müslümanlaşma seyri, yabancı düşmanlığının İslam karşıtlığına evrilmesini de giderek zorlaştırma potansiyeline haizdir. Zira artık Müslümanlar, Batı ülkelerindeki yabancılar topluluğu olmaktan çıkıp yerli yabancı kombinasyonuna dönüşmektedir. Bu minvalde bakıldığında bu bölümün başında bahsedilen analizden günümüze İslami söylemin konsolidasyon kabiliyeti artmış gibi görünmektedir.

Buna karşın uluslararası siyasetteki kırılan fay hatlarının İslam dünyası içerisinde de kırılmaları neden olabileceğini hesaba kattığımızda, bu artan kabiliyetin etki gücü zayıflama ihtimalini de taşımaktadır. Özellikle günlük hayat üzerindeki dini otoritenin devlet düzeyine yansımaması zafiyeti Abraham Anlaşmaları’nın gerçekleştirilmesi ihtimaliyle daha da güçlenebilir. Bir başka ifadeyle, Abraham Anlaşmaları’na imza atan Arap ülkeleri sayısının artması İslam’ın günlük hayat üzerindeki otoritesinin devlet düzeyine yansımalarını daha da zor hâle getirebilir. Bu minvalde Abraham Anlaşmaları’nın içeriği ve niteliği İslam’ın Müslüman devletler arasında konsolide edici bir söylem olarak kullanılmasının geleceğini belirleyecek kilit noktada gözükmektedir. Bu kilidin çözülebilmesi için İslam konsolidasyonu ile Abraham Anlaşmaları arasında bir karşılaştırma yapmak gerekmektedir.

İslam konsolidasyonu aynı dinin mensubu olan toplumlar arasında gerçekleştirilecek iken Abraham Anlaşmaları farklı dine mensup olan toplumlar arası bir yakınlaşmayı vadetmektedir. Toplumlari dindaşları ile bir araya gelmek mi yoksa farklı dindekilerle yakınlaşmak mı daha fazla motive eder sorusu dikkate şayandır. Her ne kadar ilk bakışta farklı olanla yakınlaşmak daha motive edici ve daha umut vadecici gibi gözükse de bu söylem üzerine oturan liberal demokrasi küreselleşmesinin özellikle 2001’den sonra Amerikan agresifliği ile yaşamış olduğu tecrübe, bu motivasyonu kırıncı niteliktedir. Farklı olanla yakınlaşmanın beklenildiği gibi müreffeh ve daha savaşırsız bir dünya getirmemesi ve bu söyleme önderlik edenin dahi zaman içerisinde agresifleşmesi, yeni bir kültürel diyalog hareketinin zeminini zayıflatmaktadır. Aynı zamanda artan yabancı karşıtlığıyla birleştirildiğinde, farklı olanların yakınlaşmasını mümkün kılan bir sosyolojik zemin bulunmamaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte toplumların kendileriyle aynı özelliklere sahip olan diğer toplumlarla bir araya gelmesini sağlayacak saiklerin artış gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İlaveten, Amerikan güvenlik şemsiyesi ve ekonomik gücünün özellikle Arap rejimleri yönlendirme kabiliyeti devam etmesine rağmen, İsrail saldırganlığı gibi unsurlar aynı rejimleri hem birbirlerine hem de Araplar dışındaki Müslümanlara yakınlaştıran bir durum oluşturabilir. Aynı zamanda ABD-İsrail ikilisinin İran rejimine karşı girişmiş oldukları saldırgan tutum da Arap rejimlerinin içerisinde rejimin bekası hakkında en

azından görüş farklılıklarının doğmasına zemin hazırlayacak cinstendir. Zira bir kesim Amerika ve İsrail ile yakınlaşmanın ya da yakın ilişkileri devam ettirmenin rejimlerinin devamını sağlayacağını iddia ederken rejim elitleri içerisinde yer alan başka kesimler de İran rejimine karşı girişilen operasyonların Arap rejimlerine karşı da yapılabileceğini düşünebilirler. Bu sebeptendir ki Suud Eski İstihbarat Başkanı Prens Turki El-Faysal, Amerika'nın İran saldırılarını sebep göstererek Trump yönetimi görevde kaldığı müddetçe ABD'yi ziyaret etmeyeceğini açıklamıştır.² Her ne kadar Abraham Anlaşmalarının gerçekleşmesini engelleyecek potansiyelde gözükmesine de bu türlü elit içi ayrımlar Arap dünyasında yeni bir akımın başlamasına ya da mevcut ayrımların güçlenmesine önayak olabilir. Geçmiş yıllarda halk ile rejim arasındaki ayrım hattının bundan sonraki süreçte rejim içerisine taşınması ihtimali doğabilir. Abraham Anlaşmalarının temel amacının İsrail'in güvenliğini sağlamak endeksli olduğu düşünüldüğünde, Arap rejimlerinden güvenlik endeksli endişelerinin artmasını beklemek yanlış olmayacaktır.

Kültürel alandaki tecrübe ve güvenlik alanındaki endişelerle birlikte ekonomik alandaki dönüşüm de Abraham Anlaşmalarının zeminini zayıflatan bir durum teşkil etmektedir. Küresel ekonominin üretim ve ticaret merkezlerinin transatlantik odaklı olmaktan çıkıp Asya Pasifik odaklı olmaya dönmesi ABD'yi görece güç kaybına uğrattığı artık günümüzün gerçeklerindendir. Finansal merkezlerin sadece Batı ülkelerinde kalması, ABD'nin eski hegemonik konumunu sürdürmesi için yeterli değildir. Ayrıca yeni teknolojik hamlelerde de ABD'nin başat rolü oynamıyor oluşu, bu durumun geçici olmadığını da ortaya koymaktadır. Doğal olarak ekonomik refah artışı ya da ekonomik sürdürülebilirlik gibi vaatler üzerinden Arap rejimlerini yanına çekmeye çalışan Abraham Anlaşmaları'nın yeterli başarıyı göstermeme ihtimali yüksektir. Bir başka ifadeyle, Abraham Anlaşmaları'nın geçerliliğinin konjonktürel ve geçici olma ihtimali yüksektir. Aynı zamanda ekonomik karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı günümüzde, sadece ekonomik vaatler üzerinden Arap rejimlerini yanında tutmak da pek mümkün olmayacaktır. Zaten mevcut Amerikan politikasının merkezinde de ekonomik vaatler değil güvenlik vaatleri bulunmaktadır ki Abraham Anlaşmaları'nın merkezinde de Arap rejimlerinin değil İsrail'in güvenliği yatmaktadır.

Kültürel geçmiş, güvenlik endişeleri ve ekonomik dönüşüm bağlamında bakıldığında, Abraham Anlaşmaları'nın zemininin görece zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar bu durum İslam'ın konsolidasyon gücünün yüksek olduğunu gösteren bir gösterge olmasa da bu gücü görece artıran bir unsur teşkil edebilir. Bununla birlikte, özellikle dindar toplulukların sivil toplumu mobilize etme kanallarındaki zafiyeti, devletlerin dış politikalarında İslam'ı bir konsolidasyon aracı olarak kullanma motivasyonlarını kırmaya devam edecek gibi görünmektedir.

² Turki Al Faisal, "Prince Turki al Faisal: Unlike other Western Leaders, Mr Trump should not Follow Double Standards," The National, 26 June, 2025, <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2025/06/26/prince-turki-al-faisal-unlike-other-western-leaders-mr-trump-should-not-follow-double-standards/>.

RAPOR

BÖLÜM 9

İsrail-Batı-Medya İlişkisi: 7 Ekim Sonrası Medya Manipölasyonu ve Algı Yönetimi

Giriş

7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırıları, yalnızca bölgesel siyaseti değil, aynı zamanda küresel medya dinamiklerini de köklü biçimde dönüştürdü. Bu saldırılar ve ardından İsrail'in Gazze'de başlattığı kapsamlı askeri operasyon, küresel kamuoyunun dikkatini Orta Doğu'ya çekerken haber üretimi ve dolaşımı da yoğun bir şekilde medya manipölasyonu ve algı yönetimi tartışmalarına sahne oldu. Özellikle Batı merkezli medya kuruluşlarının olayı çerçeveleme biçimi, İsrail-Batı ilişkilerinin tarihsel derinliğini ve medya üzerinden yürütülen hegemonik güç mücadelesini görünür kıldı.

Bu bölüm İsrail-Batı-medya üçgeninde 7 Ekim sonrası gelişmeleri ele almakta ve medya manipölasyonu, çerçeveleme (framing), dezenformasyon ve kamuoyu algısının yönetimi kavramlarını merkeze alarak değerlendirmeler sunmaktadır.¹

Tarihsel Arka Plan: İsrail ve Batı Medyası

İsrail'in kuruluşundan bu yana Batı medyası, özellikle ABD ve Avrupa merkezli basın organları aracılığıyla, İsrail'in güvenlik kaygılarını merkeze alan bir haber dili geliştirmiştir. Edward Said'in *Medyada İslam* adlı çalışmasında belirttiği gibi, Batı medyası çoğu zaman “biz” ve “öteki” ayrımına dayalı bir söylem üretmiş; Filistin meselesi çoğunlukla İsrail'in güvenlik kaygılarının gölgesinde sunulmuştur.²

İsrail'in Batı medyasıyla kurduğu ayrıcalıklı ilişkinin, devletin kuruluşundan önceye uzandığını öne sürmek mümkündür. 1948 öncesinde Siyonist hareket, özellikle ABD ve İngiltere basınında kamuoyu oluşturmaya hedefleyen yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. Yahudi göçmenlerin Holokost sonrası yaşadığı travmalar ve Avrupa'daki antisemitizm hafızası bu kampanyaların etkisini artırmıştır. Bu yüzden Batı medyası, İsrail'in kurulmasını çoğunlukla “tarihsel adaletin yerine getirilmesi” olarak çerçevelemiştir. Gelgelelim bu çerçeve, Filistinlilerin yerinden edilme ve *Nekbe* deneyimini görünmez kılmıştır.

Soğuk Savaş boyunca ise İsrail, Batı için “Orta Doğu'daki ileri karakol” işlevi görmüş; medya söylemi de bu jeopolitik çıkarla uyumlu biçimde inşa edilmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda İsrail'in Batı medyasındaki konumu pekişmiştir. ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Orta Doğu'da güvenilir bir müttefik arayışı, İsrail'in güvenlik söyleminin Batı medyası tarafından benimsenmesini kolaylaştırmıştır. 1967 Altı Gün Savaşı ve 1973 Yom Kippur Savaşı sırasında Batı basınının, İsrail'i “kuşatma altında küçük bir demokrasi” olarak sunduğu bir vakıdır. Bu dönem, Batı medyasının haber dilinde

¹ Sophie Lecheler ve Claes H. de Vreese, *News Framing Effects*, (London: Routledge, 2019).

² Edward Said, *Medyada İslam: Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor?*, çev. Aysun Babacan, (İstanbul: Metis, 2008).

“Davut ve Golyat” metaforunun sıkça kullanıldığı bir dönemdi: küçük ama kararlı İsrail, düşmanlarla çevriliydi ve bu durum Batı kamuoyunda empati yarattı.

1990’lardan itibaren ise Oslo süreci ve barış görüşmeleri, medya söyleminde görece bir çeşitlenme yarattı. Filistinlilerin mağduriyetleri daha görünür hâle gelse de 11 Eylül 2001 sonrası küresel güvenlik paradigmasının değişmesi, İsrail’in söylemsel avantajını yeniden güçlendirdi. İsrail, Filistin direnişini “küresel terör ağının parçası” olarak tanımladı; Batı medyası da bu çerçeveyi büyük ölçüde benimsedi.

Dolayısıyla 7 Ekim sonrası medya anlatıları, ani bir kopuştan ziyade, on yıllardır inşa edilen bu güvenlik merkezli çerçevenin güncellenmiş bir versiyonudur. Diğer bir deyişle 7 Ekim’den beri şahit olunan medya manipülasyonunun köksüz bir anomali değil uzun bir sürekliliğin güncel tezahürü olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

7 Ekim ve Medya Çerçeveleri

7 Ekim saldırılarının hemen ardından Batı medyasının baskın söylemi, “İsrail’in 11 Eylül’ü” metaforuna dayanıyordu. Bu metafor, saldırıyı yalnızca bir güvenlik ihlali değil, aynı zamanda Batı değerlerine yönelmiş küresel bir tehdit olarak çerçeveledi. Böylece İsrail’in Gazze’ye yönelik askeri karşılığı, “meşru müdafaa” ve “teröre karşı savaş” ekseninde meşrulaştırıldı.

Ancak bu süreçte dikkat çeken nokta, Batı medyasının öncelikli mağduriyet odağı olarak İsraili sivilleri sunmasıydı. Gazze’de hızla artan sivil kayıplar, özellikle savaşın ilk haftalarında haber dilinde arka plana itildi. “*collateral damage*” (yan hasar) söylemi, Filistinlilerin ölümlerini tali, kaçınılmaz ve teknik bir ayrıntı gibi sunarak kamuoyunun duygusal tepkilerini törpülemeyi hedefledi.

Bu süreçte haberlerin nasıl çerçevelendiğine dair örnekler incelendiğinde belli başlı bir örüntü ortaya çıkmaktadır.

Sembolik Dil ve Manşetler: *New York Times* ve *Washington Post* gibi gazeteler, ilk günlerde İsraili sivillerin maruz kaldığı şiddeti “barbarlık”, “vahşet”, “katliam” gibi güçlü sıfatlarla tanımlarken Gazze’deki sivil ölümler genellikle “çatışmalarda hayatını kaybedenler” gibi daha nötr bir dil ile aktarıldı. Bu kelime seçimleri, okuyucunun duygusal tepkilerini yönlendiren önemli bir araç oldu.

İlk Anlatının Kalıcılığı: 7 Ekim sonrasında Batı medyasının geniş biçimde aktardığı en çarpıcı iddialardan biri, Hamas’ın bebeklerin başını kestiği yönündeydi. Daha sonra bu iddianın kanıtlanmadığı ortaya çıksa da haberin manşetlere taşınması kamuoyunda kalıcı bir iz bıraktı. Bu durum, medyada ilk anlatının ne kadar belirleyici olduğunu ve düzeltmelerin çoğu zaman aynı etkiye ulaşamadığını gösterdi.

Mağduriyet Hiyerarşisi: İsrail’deki konser saldırısı görüntüleri, günlerce ekranlardan düşmezken; aynı günlerde Gazze’de bombalanan apartmanlarda ölen siviller

çoğunlukla sayısal istatistiklere indirgenerek sunuldu. Yani İsrail’de yaşanan acılar kişiselleştirilirken Gazze’deki ölümler anonimleştirildi.

Siyasetçilerin Söylemleriyle Paralellik: ABD Başkanı Joe Biden’ın 7 Ekim’i “modern çağın en büyük Yahudi trajedilerinden biri” olarak tanımlaması, Batı medyasında geniş yankı buldu. Bu söylem, Holokost hafızasına yapılan göndermelerle birleşerek saldırıyı tarihsel bir antisemitik şiddet zincirine eklemledi. Medya bu çerçeveyi benimseyerek İsrail’in tepkisini olağanlaştırdı.

Kriminalizasyon ve Etiketleme: Hamas, “terörist” kimliğiyle öne çıkarılırken Filistinlilerin siyasi talepleri ya da yaşadıkları yapısal şiddet çoğunlukla arka planda bırakıldı. Bu kriminalizasyon dili, Filistin’in tarihsel bağlamını görünmez kılarak yalnızca güvenlik temelli bir anlatıyı güçlendirdi.

Bu örnekler, Batı medyasının 7 Ekim’i nasıl çerçevelediğini ve bu çerçevenin İsrail’in güvenlik merkezli anlatısıyla nasıl uyumlu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Medya Manipülasyonu ve Dezenformasyon

7 Ekim sonrası Batı medyasının çerçeveleme biçimleri, yalnızca haber dilini belirlemekle kalmadı, aynı zamanda manipülasyonun zeminini hazırladı. Örneğin İsrail’deki sivillere yönelik saldırıların “vahşet” ve “barbarlık” kelimeleriyle tanımlanması, Gazze’deki ölümlerin ise çoğunlukla “ çatışmalarda hayatını kaybedenler” gibi nötr ifadelerle aktarılması, algısal bir hiyerarşi yarattı. Bu çerçeve farklılığı, izleyicinin empati kapasitesini yönlendirerek İsrail’in askeri eylemlerinin meşrulaştırılmasına hizmet etti.

Bu bağlamda 7 Ekim sonrası dönemde Batı medyasında sıkça görülen manipülasyon pratiklerinden biri **kaynak asimetrisi** olmuştur. Yani haberlerde İsrail resmî kurumlarının açıklamaları birincil “güvenilir” kaynak kabul edilirken Filistinli kurumlar ya da bölgeden bağımsız gazetecilerin aktardıkları çoğu zaman “doğrulanmamış” veya “propaganda” olarak etiketlenmiştir. Bu, epistemik bir eşitsizlik yarattı. Bu epistemik eşitsizlik, yalnızca bilgi akışını değil, aynı zamanda uluslararası kamuoyunda hangi anlatının meşru kabul edileceğini de belirledi.

Bir diğer manipülasyon biçimi ise **görsel seçicilik** idi. İsrail’deki konser saldırısına ait görüntüler, günlerce televizyon ve gazetelerde yer aldı; kurbanların yüzleri, hikâyeleri ve aileleri ön plana çıkarıldı. Buna karşılık, Gazze’de yıkılan binalar ve ölen siviller genellikle sayısal verilerle ifade edildi. Görsellerin bu şekilde seçilmesi, izleyicide “insanileştirme” ve “anonimleştirme” üzerinden duygusal bir dengesizlik yarattı. Bu pratik, Susan Sontag’ın *Regarding the Pain of Others* kitabında tartıştığı üzere, acının temsiline dair etik soruları da gündeme getirdi.³ Son tahlilde görsel eşitsizlik, izleyicide empati dengesizliği yarattı.

³ Susan Sontag, *Regarding the Pain of Others*, (NY: Penguin, 2013).

Manipülasyonun en belirgin örneklerinden biri, **kanıtlanmamış iddiaların hızla manşetlere taşınması** oldu. Burada, daha önce değinildiği üzere “ilk anlatının” psikolojik üstünlüğü devreye girdi. Bu, dezenformasyonun doğruluk değil, hız üzerinden işlediğini gösterdi. Dezenformasyon vakalarına bir diğer örnek Gazze’deki hastane saldırılarıdır. İlk etapta bazı Batılı medya grupları, İsrail kaynaklı iddialara dayanarak saldırının Filistinli gruplardan geldiğini yazdı. Daha sonra kanıtların aksini göstermesine rağmen, ilk haberin yarattığı algı uzun süre devam etti. Bu da aynı şekilde “ilk anlatının” kamuoyu üzerindeki kalıcı etkisini ortaya koydu.

Bu noktada dezenformasyonun yalnızca “yanlış bilgi yaymak” değil, aynı zamanda bilgiye eşitsiz erişim ve doğrulama kriterlerinin politik kullanımı üzerinden şekillendiği sonucuna varılabilir. Batı medyası, kimi zaman haber doğrulama süreçlerini hızla devreye sokarak Filistin kaynaklarını geçersizleştirirken İsrail kaynaklı iddiaları çoğunlukla aynı titizlikle sorgulamamıştır. Bu durum, medya manipülasyonunun teknikten çok, politik bir tercih olduğunu açıkça göstermektedir.

Son tahlilde 7 Ekim sonrası Batı medyasındaki manipülasyon ve dezenformasyon, yalnızca yanlış bilgilerin dolaşımıyla değil; çerçeveleme, görsel seçicilik, kaynak asimetrisi ve doğrulama süreçlerindeki politik tercihler üzerinden işledi. Böylece medya, İsrail’in *hasbara* stratejisiyle uyumlu bir şekilde, uluslararası kamuoyunun duygusal ve bilişsel algısını yönlendiren bir araç hâline geldi.

Hasbara ve Medya Stratejisi

İsrail’in 7 Ekim sonrası medya performansını anlamak için *hasbara* kavramı kritik öneme sahiptir. İbranice’de “açıklama, tanıtım” anlamına gelen *hasbara*, İsrail’in uluslararası kamuoyuna yönelik resmi iletişim stratejisini ifade eder. Ancak *hasbara*, yalnızca resmî açıklamalardan ibaret değildir; dışişleri bakanlığı, uluslararası elçilikler, diaspora toplulukları ve dijital gönüllü ağlar aracılığıyla yürütülen **koordineli bir algı yönetimi pratiğidir**. Temel amacı, İsrail’in güvenlik politikalarını meşrulaştırmak, eleştirileri bertaraf etmek ve Filistinlilere yönelik şiddeti “kaçınılmaz bir güvenlik önlemi” olarak sunmaktır.

7 Ekim sonrası süreçte *hasbara* stratejisinin, medya manipülasyonunun iki ana eksenini güçlendirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki güvenlik ve küresel tehdit çerçevesidir. Saldırıları, Batı medyasında İsrail’in güvenliği ile Batılı değerlerin tehdit altında olduğu anlatısı üzerinden çerçevelenmiştir. *Hasbaraya* düşense bu çerçeveyi destekleyerek “İsrail, Batı dünyasının ileri karakolu” söylemini pekiştirmek oldu. Böylece saldırı, yalnızca bölgesel değil, küresel bir güvenlik krizinin parçası gibi sunuldu. Diğer eksen ise orantılılık ve meşruiyet algısıdır. Gazze’deki sivil kayıplara rağmen Batı medyasında İsrail’in askeri operasyonları genellikle orantılılık tartışmasına çekildi. *Hasbara* burada yalnızca savaşın değil, savaşın etik ve hukuki meşruiyetinin de medya üzerinden inşa edilmesini sağladı. Bu hem haber dilini hem de izleyicinin algısını doğrudan etkileyen bir stratejiydi. Öte yandan *hasbara* yukarıda değinilen epistemik eşitsizlik yaratma işlevini de gördü. İsrail kaynaklı bilgiler “güvenilir” olarak aktarılırken Filistinli kurumların aktarımları çoğu zaman “doğrulanmamış” ya

da “propaganda” etiketiyle sunuldu. Bu strateji, sadece bilgi akışını değil, hangi anlatının meşru kabul edileceğini de şekillendirdi.

Dijital medya çağında hasbara, klasik medyayı aşarak sosyal medya ağları üzerinden de yürütülmektedir.⁴ 7 Ekim sonrası süreçte YouTube, Twitter, TikTok gibi platformlarda gönüllü hesaplar aracılığıyla İsrail’in güvenlik merkezli anlatısı sürekli dolaşıma sokuldu; sahadan gelen bağımsız görüntüler ve Filistinli sivil ölümler ise çoğu zaman arka plana itilerek hegemonik anlatı güçlendirildi. Bu durum, hasbarayı yalnızca bir iletişim stratejisi olmaktan öteye taşıyarak **çok katmanlı bir medya manipülasyonu aracına** dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, hasbara 7 Ekim sonrası süreçte medyada İsrail’in anlatısının merkezileştirilmesinde kilit bir rol oynadı. Medya çerçevelemesi ve dezenformasyon uygulamaları ile birlikte, uluslararası kamuoyunun algısı hem duygu hem de bilgi düzeyinde şekillendirildi; böylece İsrail’in operasyonlarının meşruiyeti medyada inşa edildi ve pekiştirildi.

Algı Yönetimi ve Kamuoyu

7 Ekim sonrası süreçte medya manipülasyonu ve hasbara pratikleri, yalnızca haber dilini şekillendirmekle kalmadı; aynı zamanda **Batı kamuoyunun algısını yönlendirme** stratejilerinin merkezinde yer aldı. Özellikle ABD ve Avrupa’daki siyasi elitler, kendi kamuoylarını İsrail lehine mobilize etmek için medyanın çerçeveleme gücünden yararlandı. Örneğin, ABD Başkanı Joe Biden’ın açıklamaları, Holokost hafızasına ve antisemitik şiddet tarihine atıf yaparak saldırıyı “varoluşsal bir tehdit” olarak konumlandırdı. Bu söylem, Batı medyasında geniş yankı buldu ve kamuoyunun duygusal tepkisini İsrail’in güvenliği lehine yönlendirdi. Algı yönetiminin önemli bir boyutu, **medyada mağduriyet hiyerarşisi** yaratmaktı. İsrail’deki sivillerin kişiselleştirilmiş hikâyeleri ve görüntüleri, izleyicide yoğun bir empati ve duygu yükü oluştururken Gazze’deki sivil ölümler çoğunlukla sayısal istatistiklerle ve “yan hasar” çerçevesiyle aktarıldı. Bu, izleyicinin hangi tarafla özdeşleşeceğini belirleyerek algısal bir yönlendirme işlevi gördü.

Ancak zamanla, sosyal medya ve alternatif medya kanallarının devreye girmesiyle bu tek sesli söylem kırılmaya başladı. Özellikle TikTok, Twitter ve bağımsız gazetecilerin sahadan paylaşımları, Batı medyasının çerçevesini sorgulayan güçlü bir karşı-anlatı oluşturdu. Gazze’deki insani kriz böylece Batı kamuoyunda daha fazla görünürlük kazandı ve üniversitelerde, sokaklarda protesto hareketlerine ilham verdi. Bu durum, medya manipülasyonunun sınırlarını gösterdi. Geleneksel medya hegemonik bir söylem inşa etse de dijital ağların çok sesliliği, tek yönlü algı yönetimini zorlaştırdı.

Her ne kadar dijital medya, geleneksel medyanın tek taraflı anlatısını kırsa da aynı zamanda yeni manipülasyon alanları da yarattı. Hasbara çerçevesinde sosyal medya platformlarında oluşturulan hesaplar ve kampanyalar, hızlı bilgi yayılımı ve hashtag

⁴ Derek Bowler vd., “The New Front of War: Inside Israel’s Digital ‘Hasbara’ Offensive,” Eurovision News Spotlight, 12 September, 2025, <https://spotlight.ebu.ch/p/the-new-front-of-war-inside-israels>.

hareketleri ile Batı kamuoyunda İsrail lehine bir anlatı üretmeye devam etti. Bu durum, algı yönetiminin ne kadar karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Medya hem yönlendirici hem de mücadele edilen bir alan hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, 7 Ekim sonrası süreç, algı yönetiminin yalnızca söylem üretimi değil; görselleştirme, dil kullanımı, tarihsel hafıza referansları ve dijital medya aracılığıyla sürekli pekiştirildiğini gösterdi. Kamuoyunun algısı hem bilinçli çerçevelmeler hem de hızlı bilgi akışının yarattığı psikolojik etkiler üzerinden şekillendi;⁵ böylece İsrail'in askeri operasyonları medyada meşrulaştırılmış ve uluslararası kamuoyunda destek alan bir anlatı olarak yerleşti.

Akademik Tartışmalar: Hegemonya ve Direniş

7 Ekim sonrası medya pratiğini yalnızca güncel olaylar bağlamında ele almak yeterli değildir. Bu süreç, uzun vadeli **hegemonya üretimi** ve **direnış mekanizmaları** açısından da değerlendirilmelidir. Bu meyanda Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, İsrail-Batı-medya üçgenini anlamak için yol göstericidir. Gramsci'ye göre hegemonya, yalnızca devletin veya ordunun zorlayıcı gücüyle değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel araçlar aracılığıyla rızanın üretimiyle kurulur.⁶ Batı medyasının 7 Ekim'i çerçeveleme biçimi, İsrail'in güvenlik merkezli anlatısını hegemonik söylem hâline getirerek uluslararası kamuoyunda rıza yaratmıştır.

Bu hegemonik çerçeveleme, sadece haber diliyle sınırlı kalmaz; görseller, metaforlar, tarihsel referanslar ve sosyal medya kampanyaları aracılığıyla pekiştirilir.⁷ Örneğin Holokost hafızasına yapılan göndermeler, İsrail'in güvenlik perspektifini küresel düzeyde meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Böylece medya, ideolojik bir güç olarak hem bilgi akışını hem de kamuoyunun duygusal ve bilişsel tepkilerini yönlendirmiştir.

Ancak bu hegemonya mutlak değildir; direniş her zaman mümkündür. Bu meselede de alternatif medya pratikleri direniş alanları yaratmıştır. Sosyal medya platformları, bağımsız gazetecilik ve sahadan gelen görüntüler, Batı medyasının tek sesli anlatısını kıran karşı-anlatılar üretmiştir. Bu durum, “direnış alanları” olarak değerlendirilebilir. Filistinli sivillerin yaşadığı insani trajedi ve yapısal şiddet, dijital ortamda görünür kılınarak hegemonik anlatıyı sorgulamıştır.

Burada Judith Butler'ın⁸ ve diğer eleştirel medya kuramcılarının vurguladığı bir nokta da önemlidir. Butler, hafızanın performatif doğasını vurgular; yani hafızanın, belirli normların ve söylemlerin tekrarı yoluyla inşa edildiğini savunur. Bu tekrarlamalar, hangi geçmişlerin hatırlanıp hangi geçmişlerin unutulacağını belirler. İşte Butler,

⁵ Stephen D. Reese vd., *Framing Public Life*, (London: Routledge, 2003).

⁶ Dimitrios Theodossopoulos, “De-essentializing Hegemony, with Gramsci, Williams, and Hall,” *Focaal*, 102 (2025): 103-118, <https://kar.kent.ac.uk/110720/1/focaal-fcl1020108.pdf>.

⁷ Calvin Exoo, “Media, Democracy, Hegemony,” *The Pen and the Sword: Press, War, and Terror in the 21st Century*, (CA: SAGE Publications, 2010), 1-36.

⁸ Judith Butler, *Frames of War: When Is Life Grievable*, (London: Verso, 2009).

Frames of War adlı eserinde, savaşın ve şiddetin medyada nasıl çerçevelendiğini ve bu çerçevelerin toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini tartışır. Bu bağlamda, medya çerçevelerinin yalnızca anlatının doğruluğunu değil, aynı zamanda hangi tarihsel hafızanın görünür olacağını da belirlediği söylenebilir. İsrail, Holokost ve antisemitizm hafızasını sürekli hatırlatarak Batı kamuoyunda meşruiyet alanı inşa ederken medya, bu hafızayı sürekli hatırlatarak algı yönetimine katkı sundu. Filistin tarihine dair hafıza ve kayıplar ise bu anlatının gölgesinde kaldı. Bu, hegemonya ile direnişin aynı anda işleyen iki boyutunu göstermektedir.

Son tahlilde, 7 Ekim sonrası medya süreçleri, hegemonya ve direnişin kesişim noktasında değerlendirildiğinde, yalnızca güncel bir çatışmanın haber üretiminden ibaret değildir. Medya, ideolojik güç, tarihsel hafıza ve dijital iletişim ağları üzerinden hem rıza üreten hem de direniş alanları yaratan bir araç olarak işlev görmüştür.

Sonuç

7 Ekim sonrası süreç, İsrail-Batı-medya ilişkisini, medya manipülasyonu ve algı yönetiminin nasıl kurumsallaştığını ve dijital çağda nasıl karmaşık bir hâl aldığını açıkça ortaya koymuştur. Batı medyası, İsrail'in güvenlik merkezli anlatısını çerçeveleyerek Gazze'de yaşanan sivil trajediyi arka plana itmiş ve kamuoyunun algısını belirli bir yönlendirmeye tabi tutmuştur. Öte yandan hasbara stratejileri, yalnızca haber dilini değil, görselleştirme, tarihsel hafıza ve sosyal medya kampanyaları aracılığıyla çok katmanlı bir hegemonya pratiği oluşturmuştur.

Bununla birlikte, dijital medya ve alternatif kaynaklar, tek sesli anlatıyı kırarak karşı-anlatılar üretmiş; Filistinli sivillerin yaşadığı insani trajediyi görünür kılmıştır. Bu durum, hegemonya ile direnişin aynı anda işlediğini ve medya üzerinden kamuoyunun hem yönlendirildiğini hem de direniş alanları yarattığını göstermektedir.

Sonuç olarak, 7 Ekim sonrası medya pratiği, yalnızca bir haber akışı değil; **ideolojik hegemonya, tarihsel hafıza ve dijital alanlarda yürütülen algı yönetimi süreçlerinin iç içe geçtiği bir laboratuvar işlevi** görmüştür.

RAPOR

BÖLÜM 10

Yeni Güvenlik Mimarisi Bağlamında İsrail'in Doğu Akdeniz Politikası

Giriş

2000'li yılların başlarından itibaren Doğu Akdeniz, İsrail dış politikasında öne çıkan bölgelerin başında gelmektedir. 1948-2000 yılları arası dönemde Doğu Akdeniz, İsrail için daha çok ikinci planda yer alıyordu. Kaldı ki tehdit ve fırsat dengesinde İsrail için birincil odak noktası Levant'ın batısı değil doğusuydu. Ancak bu algı sıralaması, son yirmi yılda dramatik bir değişim sürecine girdi. Bu değişimin görünürdeki nedeni, İsrail'in Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (MEB) önemli doğal gaz rezervlerini keşfetmesiydi. Doğal gaz keşifleri, İsrail'in dikkatini batıya, yani Akdeniz'e çevirmesine neden oldu. Bu çalışmanın amacı, İsrail'in bu yeni yönelimi çerçevesinde uygulamaya koymaya çalıştığı politikaları analiz etmek ve anlamlandırmaktır.

Enerji Güvenliği ve Diplomasisi

İsrail'in 2009 yılında, Hayfa Limanı açıklarında bulunan Tamar deniz yatağında 320 milyar metreküp, hemen ardından da Leviathan deniz yatağında 600 milyar metreküp doğal gaz keşfi yapması Doğu Akdeniz'deki jeopolitik ezberleri fazlasıyla bozdu. İsrail'de devrim niteliğinde görülen bu keşiflere kısa zaman sonra Karish sahası da eklendi. Hızlı bir çalışmanın sonrasında Tamar, Leviathan ve Karish sahaları sırasıyla 2013, 2020 ve 2022'de üretime geçirildi. Bir zamanlar enerji yoksunu olan İsrail, bu keşifler sayesinde doğal gaz ihtiyacını karşıladığı gibi Mısır ve Ürdün'e de gaz ihraç etmeye başladı.

İsrail'in Ürdün ve Mısır'a doğal gaz ihraç etmeye başlaması, bölgesel düzeyde önemli bir kırılmaya işaret ediyordu. Tel Aviv, elde ettiği enerji diplomasisi sayesinde sert güçten yumuşak güce geçişin anahtarını eline alarak Orta Doğu'daki enerji güvenliğinin önemli aktörlerinden biri hâline geliyordu. Haliyle bu konum, İsrail'in Arap dünyasıyla normalleşme sürecine giden yolda itici bir güç işlevi görecektir ve bu süreci meşrulaştırıcı bir etki oluşturacaktır.

İsrail'in gaz keşiflerinin dünya ölçeğinde yankı bulmasının önemli faktörlerinden birisi de keşiflerin Avrupa Birliği (AB) ile Rusya'nın enerji krizine sürüklendiği bir atmosferde yapılmasıydı. Rusya ile Ukrayna yüzünden ciddi siyasi ve jeopolitik krizler yaşayan AB, Rusya'nın enerji diplomasisindeki ağırlığını hafifletmek adına alternatif ve güvenli enerji kaynakları arayışına yönelmişti. Böylece Doğu Akdeniz hızlı bir şekilde AB'nin gündeminde yer edinmeye başladı.

O dönemde yapılan tartışmaların odağında, Doğu Akdeniz gazının AB'yi Rus gazına olan bağımlılıktan kurtarabileceği fikri bulunuyordu. Buna göre, Doğu Akdeniz gazı Avrupa için yeni bir tedarik merkezi olabilirdi. AB'nin giderek bu bakış açısı etrafında kümelenmesi, İsrail açısından stratejik bir ortaklık fırsatı olarak öne çıkmıştır. Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklar üzerinden artan jeopolitik fırsatlar, İsrail,

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında güçlü bir yakınlaşmayı da beraberinde getirdi. Üç ülkenin hızlı bir şekilde yakınlaşmasının temelinde, bölgedeki doğal gaz çıkarları etrafındaki uyum kadar Türkiye'nin bölgedeki artan nüfuzunu sınırlandırma çabası da yer alıyordu.

Ukrayna'dan Akdeniz'e uzanan coğrafya boyunca meydana gelen jeopolitik kırılmaların oluşturduğu istikrarsızlık ve belirsizliğin İsrail'e aradığı stratejik fırsatları da yakalama şansı verdiği söylenebilir. Bu bağlamda İsrail'in gaz keşifleri ciddi bir kaldıraç etkisi yaptı. Çünkü enerji keşifleri, İsrail'e ekonomik fırsatların yanı sıra jeopolitik açılardan da yeni imkânlar ve güç alanları sundu. Uzun yıllar enerji bakımından dışa bağımlı olan İsrail, keşiflerle birlikte Avrupa için alternatif bir enerji tedarikçisi potansiyeline geldi. Bu gelişme İsrail'in Avrupa diplomasisindeki gücünü artırmasına yol açtı. Dahası bu diplomasi sayesinde İsrail; Yunanistan, GKRY, Mısır, Fransa ve İtalya gibi ülkelerle stratejik iş birlikleri kurarak hem bölgesel yalnızlığını kırmayı başardı hem de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki etkisini dengelemeye çalıştı.

Keşifler sonrası İsrail'in en dikkate değer kazanımlarının başında, Doğu Akdeniz'de sadece bir kıyı devleti olmaktan çıkıp enerji kaynaklarına sahip, çıkarlarını koruyabilen ve bölgesel iş birlikleri kurabilen bir aktöre dönüşmesi geliyordu. Böylece enerji temelli kurulan ittifaklar yoluyla Tel Aviv'in Doğu Akdeniz'deki diplomatik manevra alanı hiç olmadığı kadar genişledi. İsrail'in kısa zaman zarfında buradan elde ettiği nüfuzu askeri sahaya taşıdığı görüldü. Nitekim İsrail'in güvenlik stratejisinde Doğu Akdeniz'de askeri derinlik elde etmesi oldukça kıymetli bir gelişme olarak değerlendiriliyordu.

Hava sahası ve kara sınırları son derece dar olan İsrail için Doğu Akdeniz'de askeri kapasitenin artırılması son derece önemliydi. Doğu Akdeniz'deki üçlü veya dörtlü tatbikatlar (İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır) öncesinde İsrail donanması, daha çok kıyı savunmasına odaklıydı. Ancak bu yapı, keşifler sonrasında ortaya çıkan yeni süreçle birlikte büyük bir değişim geçirdi. Mesela sondaj gemilerinin korunması, denizaltı faaliyetlerinin artırılması ve çok uluslu deniz tatbikatlarına katılım gibi keşiflere bağlı olarak ortaya çıkan yeni gelişmeler, İsrail Deniz Kuvvetleri'nin devriye ve caydırıcılık kapasitesini güçlendirmesine yol açtı. İsrail gibi güvenlik odaklı bir devlet için tüm bunlar muazzam iyileşmelerdi.

Benzer durum İsrail Hava Kuvvetleri için de geçerliydi. Yunanistan'la kurulan ortaklıklar sayesinde İsrail, Yunan hava sahasını etkin bir şekilde kullanarak uzun menzilli harekât kapasitesini önemli ölçüde güçlendirdi. İran gibi coğrafi olarak uzakta yer alan tehditlere karşı İsrail Hava Kuvvetleri, bu tatbikatlar yoluyla ciddi bir görev pratiği kazandı. Bunlara hava yakıt ikmali, uzun mesafe uçuşu, karma hedefler üzerinde operasyon, hava sahası paylaşımı, radar koordinasyonu ve erken uyarı sistemleri gibi deneyimleri de eklemek gerekiyor.

Şurası çok açık ki Doğu Akdeniz'deki enerji eksenli jeopolitik dönüşüm, İsrail'in bölgesel bir deniz ve hava gücüne dönüşmesi için uygun bir zemin oluşturdu. Bir başka ifadeyle, İsrail'in sadece ekonomik kapasitesinde değil, aynı zamanda askeri

kabiliyetlerinde de önemli bir sıçrama ortaya çıktı. Bu yeni pozisyon, İsrail'in bölgesel tehditlere karşı hazırlıklı ve esnek bir askeri güç olma iddiasını güçlendirdiği gibi, Tel Aviv'in ülkenin güvenlik mimarisini yeniden tasarlayarak Doğu Akdeniz'e uzanacak şekilde genişletmesine de zemin hazırladı.

Yeni Güvenlik Mimarisi

Güvenlik mimarisi, bir devletin tehditleri tanımlama, bunları önleme ve güvenliği tesis etme amacıyla geliştirdiği bütüncül stratejik yapıdır. Gaz keşifleriyle birlikte İsrail'in güvenlik mimarisi de köklü bir dönüşüm sürecine girdi. En önemlisi, İsrail'in güvenlik perspektifinin ciddi bir değişime uğramasıydı. Bu bağlamda İsrail'in yeni güvenlik perspektifi içerisine deniz odaklılık da eklenmiş oldu. Böylece İsrail klasik kara odaklı güvenlik anlayışından sıyrılıp onu denizle tahkim etmeye başladı. Bununla birlikte İsrail, savunma merkezliliği terk edip önleyici ve etkin caydırıcılığa dayalı yeni bir vizyonla Doğu Akdeniz'de varlığını güçlendirme yöneldi.

Tüm bu gelişmelerin bir yansıması olarak İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs ile yarı ittifak niteliği arz eden bir ilişki düzeyine geçti. Başlangıçta bu iş birliğinin temelinde, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinden doğan ortak ekonomik menfaatler olduğu ileri sürülüyordu. Ancak bunun siyasi ve jeopolitik çıkarları meşrulaştırıcı bir kaldıraç olduğu kısa zaman içerisinde fark edildi. Öyle ki enerji temelli iş birliklerine ilişkin söylemler hızla yerini Türkiye'nin bölgedeki artan etkisini sınırlandırmaya bıraktı. 2010-2025 yılları arasında meydana gelen hadiseler referans alınıp irdelendiğinde, İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile enerji, savunma ve diplomasi alanlarında eş güdümlü hareket ederek Doğu Akdeniz'de yalnızca ekonomik çıkarlarını değil, aynı zamanda jeopolitik konumunu da güçlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Zira Tel Aviv, ortak enerji projeleri, çok taraflı askeri tatbikatlar ve diplomatik koordinasyon mekanizmaları üzerinden GKRY ve Yunanistan'la ilişkilerini kurumsallaştırarak Doğu Akdeniz'de daha güçlü bir pozisyon elde etmeye çalıştı.

Enerji güvenliği kartı, İsrail için sön derece önemliydi. Nihayetinde Doğu Akdeniz'deki gaz keşifleri Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma arayışıyla birleştiğinde, İsrail bu noktada kilit bir aktör olarak AB için stratejik bir ortak hâline gelebilir. Bunun için İsrail ile GKRY ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin kurumsallık kazanması son derece önemlidir. Buradaki mantığı stratejik bir zincirin halkaları olarak düşünmek gerekiyor. İsrail ancak bu zincire vazgeçilmez bir halka olabilirse o zaman Avrupa'nın enerji güvenliğinde stratejik bir önem arz etmeye başlar. Ancak bu sayede İsrail ile Avrupa arasında ideolojik ilişkilerin yerini daha somut çıkarlar alabilir. İsrail'in istediği tam da budur: Kendi güvenliği ile AB'nin güvenliği arasında ontolojik bir bağ tesis ederek Avrupa'nın jeopolitik güvenlik dairesi içerisinde yerini pekiştirmek.

Dolayısıyla, İsrail'in Doğu Akdeniz politikası çerçevesinde Yunanistan ve GKRY üzerinden kurmaya çalıştığı geniş kapsamlı kurumsal ilişkiler sadece enerji ve askeri iş birlikleri üzerinden değerlendirilemez. Bu noktada İsrail'in stratejilerinden birisi de Avrupa Birliği'nin güvenlik mimarisi ve entegrasyon süreçlerine dolaylı yoldan dâhil

olma hedefidir. EastMed Gaz Forumu, EastMed Boru Hattı Projesi, AB ve NATO üyeleriyle yapılan askeri tatbikatlar, savunma ve güvenlik temelli imzalanan anlaşmalar gibi siyasi, ekonomik ve askeri şekillerde ortaya çıkan projelerin tamamının amacı, İsrail'i AB'nin savunma ve güvenlik politikalarında görünür bir ortak hâline getirmektir. Şurası çok açıktır ki İsrail, Yunanistan ve GKRY ile olan yakın ilişkileri üzerinden Brüksel'de daha güçlü bir diplomatik etki alanı oluşturmakta ve böylelikle AB'nin bölgesel karar alma süreçlerine daha fazla nüfuz etme imkânı yakalamaktadır.

Burada çift yönlü bir strateji söz konusudur. Birincisi AB'yi İsrail'e çekme, ikincisi ise İsrail'i AB'ye itme. Birinciden yukarıda bahsettik. İkincisini ise kısaca şöyle açıklayabiliriz: İsrail'in Brüksel'deki diplomatik nüfuzu arttıkça Tel Aviv yalnızca Orta Doğu güvenliğine ilişkin değil, bununla birlikte Avrupa güvenliğine dair de söz söyleme ve yön verme kabiliyetine kavuşacaktır. Bunun en basit yansıması, Filistin, İran, Lübnan, Mısır ve Türkiye gibi konularda Avrupa'nın gelecekte İsrail merkezli bir anlayışla hareket edecek olmasıdır. Tıpkı Kıbrıs meselesinde olduğu gibi bu defa İsrail'in Avrupa ile enerji ve güvenlik bazlı bağlarının derinleşmesi, Türkiye'nin AB nezdindeki Doğu Akdeniz tezlerini zayıflatabilir; AB içerisinde Türkiye karşıtı bir bloklaşmayı güçlendirebilir.

İsrail'in yeni güvenlik mimarisi kapsamında önem verdiği bir diğer başlık ise GKRY ile askeri ilişkileri güçlendirmektir. İsrail'in batısında yer alan GKRY'nin Levant havzasının merkezine yakın konumuyla Tel Aviv'e operasyonel ve coğrafi kabiliyet sunma şansı oldukça yüksektir. Nitekim İsrail, Kıbrıs adası üzerinden Suriye ve Lübnan'ı daha kolay kontrol altında tutabilir. Özellikle İran gibi aktörlerin bu topraklarda güç elde etme arayışı içerisinde olduğu hesaba katılırsa Kıbrıs'ın İsrail açısından önemi daha kolay anlaşılabilir. Dolayısıyla İsrail, Orta Doğu kıyılarını denetleyen stratejik konumdaki Kıbrıs adasında güçlü bir askeri varlık tesis ederek Doğu Akdeniz'deki caydırıcılığını artırmayı rasyonel bir tercih olarak değerlendirmektedir.

İsrail'in bu amaçlarına ulaşabilmesi için GKRY ile arasında askeri uyumun sağlanması gerekmektedir. ABD tarafından Kıbrıs adasına uygulanan silah ambargosu bu uyumun önündeki en büyük engeldi. Ambargonun kaldırılmasıyla iki ülke arasındaki askeri uyumu tesis edecek iş birliklerinin hızlı bir gelişme sürecine girdiği söylenebilir. Böylece iki ülke arasında ortak hava ve deniz tatbikatlarıyla başlayan iş birliği süreci, "Demir Kubbe" hava savunma sisteminin GKRY'de kurulmasına kadar uzandığı görüldü. Bu girişim, İsrail'in Kıbrıs'ta kalıcı bir askeri mevcudiyet tesis etme stratejisinin bir parçasıydı. Elbette İsrail için bu hamlenin askerî açıdan birçok avantajı bulunuyordu.

Öncelikle İsrail'e yönelik olası füze veya insansız hava aracı (İHA) tehditlerini erken tespit ve müdahale avantajı sağlamanın yanı sıra bu tehditleri Akdeniz'de karşılama gibi bir ayrıcalık kazanıyordu. Güç projeksiyonu ve caydırıcılık anlamında ise İsrail kendi etki alanını Türkiye'ye karşı genişletmiş oluyordu. Görüldüğü üzere, İsrail yeni güvenlik mimarisi bağlamında iki ülke arasında başlayan teknik iş birliği sürecini

stratejik ortaklığa taşıyarak sadece Orta Doğu'da değil, Akdeniz ve Avrupa güvenliği bağlamında da oyun kurucu bir aktör davranışı sergilemeye başlamıştır. Bunun en stratejik ayağını ise Güney Kıbrıs'ta kalıcı bir operasyonel varlık elde etmesi oluşturmuyordu.

Son olarak, İsrail'in güvenlik mimarisinde Kıbrıs adası önemli bir sığınak olarak planlanmıştır. Bu, anlaşılabilir bir durumdur. Haddizatında Tel Aviv açısından Kıbrıs adası yalnızca komşu bir ülke değil; aynı zamanda kriz anlarında geri çekilme, sığınma, konuşlanma, ikmal ve lojistik gibi kritik eylemler için ikamesi zor bir yerdir. Nitekim bu vaziyet, Haziran 2025'te patlak veren İsrail-İran Savaşı'nda bir kez daha gün yüzüne çıkmış ve savaş boyunca Kıbrıs adası acil tahliye üssü gibi kullanılmıştır.

Demek ki Kıbrıs adası, İsrail vatandaşları, devlet adamları veya önemli askeri personelin geçici olarak tahliyesi ve konuşlandırılması için kullanılabilecek güvenli bir sığınak olarak değerlendirilmektedir. İki ülke arasında askeri, savunma ve güvenlik konularında gerekli mekanizmaların kurulmasıyla birlikte, İsrail bu defa Kıbrıs'ı hava ve deniz unsurlarının ikmal ve bakımı için kullanabilme imkanına kavuşacaktır. Sonuçta GKRY, İsrail için yalnızca bir müttefik değil, aynı zamanda tahkim hattı işlevi görebilecek eşi benzeri olmayan bir güvenlik sığınağıdır. Bu yüzden Kıbrıs adası gerek savaş zamanları için gerek barış zamanlarında ileri savunma hattı oluşturma açısından İsrail'in güvenlik mimarisinde hayati bir önem arz etmektedir.

Sonuç

Tüm bu gelişmeler ele alındığında, İsrail'in klasik savunma anlayışının ötesine geçen, çok katmanlı ve proaktif bir stratejik yaklaşımla Doğu Akdeniz odaklı yeni bir güvenlik mimarisi inşa etmeye çalıştığı söylenebilir. Doğal gaz keşifleriyle başlayan bu süreç, hızlı bir şekilde bölgesel ittifak sistemlerine kadar uzanmıştır.

Bu çerçevede İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile geliştirdiği kurumsal ilişkiler üzerinden yalnızca ekonomik ve askeri manevra kapasitesini artırmakla kalmamış; aynı zamanda Avrupa Birliği'nin güvenlik ve enerji gündemine entegre olma yönünde stratejik bir kaldıraç da elde etmiştir. Demir Kubbe hava savunma sisteminin GKRY'de konuşlandırılması yönündeki planlamalar ise bu güvenlik mimarisinin ne kadar kapsamlı ve uzun vadeli olarak düşünüldüğünü ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere İsrail nazarında GKRY sadece bir diplomatik ortaktan ibaret değildir. Kıbrıs adası bir bütün olarak İsrail için stratejik bir sığınak, ileri bir karakol ve güvenli bir arka bahçedir. Aynı zamanda AB'ye uzanan bir köprü, Türkiye'yi dengeleyen bir tampon ve Orta Doğu'yu kontrol altında tutan bir gözlem kulesidir. Tüm bunlar İsrail'in sadece Orta Doğu'yla sınırlı bir devlet olarak kalmak istemediğini, bununla birlikte Akdeniz'in hem doğusunda hem de batısında etkili bir aktör hâline gelmek istediğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

RAPOR

BÖLÜM 11

Türkiye’de İsrail Çalışmaları

Avrupa’da Yahudi Çalışmaları kapsamında “İsveç Krallığı Başbakanlığı Yaşayan Tarih” Yayınevi tarafından 1998’de Stockholm’de yayımlanmış bir kitap “...Bunu Anlatmalısınız” adını taşımaktadır. Kitabın ortaya çıkış sebebi ve amacı kitabın iç kapağında; “Başbakan Göran Persson siyasal parti liderleri arasında, 1997 yılı Haziran ayında yapılan tartışmada soykırımı “yaşayan tarih” konusunda geniş bir bilgilendirme kampanyasına başlanması için girişimde bulunmuştu. Amaç, İkinci Dünya Savaşı’ndan görülen soykırımdan hareketle insanlık, demokrasi ve tüm insanların eşitliği gibi konuları ele almaktır” şeklinde tanımlanmıştır.

Görsel 1: "... Bunu Anlatmalısınız..." Adlı Kitabın Kapağı

Kitabın adının da İncil’den mülhem olduğu, İncil’deki şu ifadelerle atıf yapılarak ifade edilmiştir.

“Dinleyin, yaşlılar ve dinleyin bunu, Böyle bir şey oldu mu hiç / siz yaşarken veya babalarınız yaşarken. / Bunu anlatmalısınız kendi çocuklarınıza ve çocuklarınız anlatmalı kendi çocuklarına ve onların çocukları gelecek kuşaklara (Yoel, 1-2-3)”

Bu kitabın kapağında belirtildiği gibi gerek bu kitap yayımlanmadan önce gerek bu kitap yayımlandıktan sonra İkinci Dünya Savaşı döneminde Yahudilerin yaşadıkları ve maruz kaldıkları soykırım olarak nitelendirilen hadiseler pek çok dergi, kitap, film vs. anlatılagelmiştir.

İkini Dünya Savaşı döneminde yaşananların “daha öne böyle bir şey oldu mu” sözleriyle anlatılması için bir etki alanı oluşturmuş olan İsrail ve bileşenleri, 7 Ekim 2023’ten sonra daha önce örneği olmayan bir soykırımı bu defa kendileri işlemektedir. Uygulanan soykırım artık Uluslararası Mahkemelere de intikal etmiş, soykırım ve soykırımcılar hukuken de tescillenme sürecine girmiştir.

Gerek İsraili karar alıcılar gerek İsrail kamuoyunu oluşturan unsurlar tarafından yapılan açıklamalarda hedeflerinin Gazze ile sınırlı olmadığı, bölge barışının da tehdit altında olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye’deki karar alıcılar tarafından yapılan açıklamalarda da İsrail’in bölgeye yönelik oluşturduğu riskler ifade edilmiştir.

İsrail-Filistin konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalar, araştırmalar genel olarak çok çeşitlilik ve genişlik arz etmektedir. Ancak 7 Ekim sonrası dönemde İsrail’in uyguladığı soykırımın, İsrail’in siyasal, toplumsal, dini yapısının incelenmesi, anlaşılması ve anlatılması daha önemli hâle gelmiştir. Türkiye’deki İsrail çalışmaları da bu zaruretin önemli bir zeminini oluşturmaktadır.

Meselenin ve sürecin önemi, hassasiyeti Türkiye’deki İsrail çalışmalarının tarihini, mevcut durumunu, hacmini, mahiyetini ve etkisini de incelemeyi gerekli hâle getirmiştir.

7 Ekim’den Sonra Kamuoyunda Tartışmalar ve İsrail Çalışmalarının Önemi

7 Ekim’den hemen sonra İsrail saldırılarının yoğun şekilde başlaması ve günden güne yoğunlaşarak artmaya başladığı dönemde, 12 Ekim itibarıyla Türkiye’nin gündemine “Filistinlilerin zamanında Yahudilere toprak satıp satmadıkları tartışması başlamıştır. Oğuzhan Uğur’un programına katılan Prof. Dr. Celal Şengör ve Prof. Dr. İlber Ortaylı’ya sorulan soru konu gündeme getirilmiştir. Prof. Dr. Celal Şengör’ün Filistinlilerin toprak sattığını toprak satılmadı diyenlerin zır cahil olduğunu ifade etmesiyle, konu kamuoyunun gündemine girmiştir. Bu iddiaların, 7 Ekim’den önce de zaman zaman farklı platformlarda gündeme geldiğini ve getirildiğini belirtmek gerekmektedir.

Konu ile ilgili akademik uzmanlığı ve çalışması olan tarihçi ve akademisyenler bu iddialar ve tartışmalara belgelerle cevap vererek tartışmalara dâhil olmuşlar, konuyu kamuoyu nezdinde aydınlatmışlardır. Bu hadise İsrail-Filistin konusundaki akademik çalışmaların ne kadar önemli olduğunun yakın dönemdeki en somut göstergesi olmuştur.

Tarihçi Prof. Dr. Erhan Afyoncu’nun Şengör’e yanıtı ise “Tarihi jeologdan öğrenmeyeceğiz” şeklinde olmuştur.

Tarihçi Murat Bardakçı¹ da Şengör'ün iddialarına karşı, Şengör'ün söylemlerinin hikâye olduğunu belirterek veriler ile cevap vermiştir.²

Konu hakkında akademik çalışmaları da olan Prof. Dr. Zekeriya Kurşun³ da kamuoyuna açıklama yaparak iddialara cevap vermiştir.⁴

Bu somut örnek, akademik unvanı olan ve aynı zamanda kamuoyunda popülerliği de bulunan, tanınan kişilerin, İsrail ile ilgili bir konuyu gündeme getirdiklerinde kamuoyu nezdinde tartışılabilir bir etki oluşabildiğini göstermektedir. Bu tartışmalarda ileri sürülen iddiaların ne ölçüde doğru-yanlış olduklarına izah ve itirazlar da geçmiş dönemde yapılan akademik çalışmalara bağlı olarak ve yine akademisyenler, bilim insanları tarafından yapılmaktadır.

Yine kamuoyunda 7 Ekim'den önce de zaman zaman gündeme gelen bir diğer konu da Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların ihanet edip etmedikleri konusudur. Bu tartışma da 7 Ekim'den sonra toprak satışı tartışmasının olduğu günlerde eş zamanlı olarak tekrar gündeme gelmiş, getirilmiştir.

Bu tartışmaların ardından 7 Ekim tarihinden sonra sadece bu konuları izah etmek için kaleme alınmış iki müstakil kitap yayımlanmıştır. Bunlardan birincisi Prof. Dr. Celil Bozkurt tarafından kaleme alınan ve Ocak 2025'te Beyan Yayınları tarafından çıkan "Filistin'in Yahudileştirilmesi, Toprak Satışı mı Gasp mı?" kitabıdır. Diğeri de yine Prof. Dr. Celil Bozkurt tarafından kaleme alınan Haziran 2024'te Beyan Yayınlarından çıkan "Birinci Dünya Savaşı'nda Araplar; Arkamızdan Vurdu mu, Vurmadı mı?" kitabıdır. Bu noktada Prof. Dr. Celil Bozkurt'un 7 Ekim'den önce yayımlanmış olan Filistin ile ilgili çok sayıda kitap ve makalesi bulunmaktadır. İsrail çalışmaları kapsamında ise 7 Ekim'den hemen önce Haziran 2023'te Ötüken Yayınlarından çıkan Yahudi istihbarat örgütü NİLİ hakkında yayımladığı "İmparatorluğu Yıkan Örgüt: NİLİ" kitabıdır.

¹ "Tarihçi Bardakçı'dan 'Filistinliler Topraklarını Sattı' Diyen İlber Ortaylı ve Celal Şengör'e Cevap: Anlattıkları Hikaye Bilmedikleri Konularda Konuşmasınlar," Yeni Şafak, 10 Aralık 2023, <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/tarihci-bardakcidan-filistinliler-topraklarini-satti-diyen-ilber-ortayli-ve-celal-sengore-cevap-anlattiklari-hikaye-bilmedikleri-konularda-konusmasinlar-4580588>.

² Yeni Şafak, "Tarihçi Murat Bardakçı, 'Filistinliler Arazilerini Sattılar' Diyen İlber Ortaylı ve Celal Şengör'e Cevap Verdi," X Yeni Şafak, 10 Aralık 2023, <https://x.com/yenisafak/status/1733862541627924821>.

³ Anadolu Ajansı, "Filistinliler Topraklarını Sattılar mı? | Uzmanı Anlatıyor | Prof. Dr. Zekeriya Kurşun," Youtube Anadolu Ajansı, 21 Ekim 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=mF2qrDV27XE>.

⁴ Semra Orkan, "Filistinlilerin Toprak Sattığı İddiası Tarihi Gerçeklerle Örtüşmüyor," Anadolu Ajansı, 20 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinlilerin-toprak-sattigi-iddiasi-tarihi-gerceklerle-ortusmuyor/3026903>.

Görsel 2: Celil Bozkurt'a Ait Kitapların Kapakları

Türkiye’de Siyonizm ve Yahudiler Üzerine İlk Çalışmalar

Türkiye’de Yahudiler ve Siyonizm ile ilgili çalışmalar erken dönemde henüz İsrail kurulmadan önce yapılmaya, yayımlanmaya başlamıştır. Bu erkende dönemde öne çıkan isimlerden birisi Sami Sabit Karaman’dır. “Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolları” kitabının ilk yayın tarihi 1943’tür. Sami Sabit Karaman (1877-1957), Osmanlı İmparatorluğu döneminde Harp Okulundan mezun olmuştur. Kendisinin Trablusgarp, Balkan, 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşlarına katıldığını, 1935 yılında emekli olana kadar çok sayıda nişan ve madalya sahibi bir Paşa (mirliva) olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Görsel 3: Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolları Kitap Kapağı

TÜRKİYE'DE İSRAİL ÇALIŞMALARI

Erken dönemde bu alanda eser veren isimlerden birisi de Konya Taşkentli Ziya Uygur'dur. Uygur, 1912 yılında Isparta Senirkent'te dünyaya gelmiş, 1937'de Harp Okulundan mezun olmuş ve 1999'da vefat etmiştir. 1946 yılında subaylıktan emekli olduktan sonra uzun yıllar Osmanlı arşivlerinde göreve devam etmiştir. Çok sayıda belgeye vakıf olan Ziya Uygur'un 1952 yılında yayımlanan "İhtilaller, İnkılâplar ve Siyonizm" kitabı bu alanda başucu eserlerden birisi kabul edilmiştir. İngilizce ve Arapça'ya da çevrilen kitap defalarca basılmıştır.

Görsel 4: Ziya Uygur'un Kitapları

Bu alanda önemli isimlerden birisi de Türkiye'nin ilk dinler tarihçisi olan Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dur. 1918'de doğan, 1948'de Ankara Üniversitesi Felsefe bölümünden mezun olan Tanyu, 1955'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi kürsüsünde akademisyen olarak göreve başlamıştır. 1959'da Türkiye'nin ilk dinler tarihi doktoru olmuştur. 1962-63'te İsrail'e İbranice öğrenmeye gitmiştir. Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler kitabı 1-2, 1976 yılında yayımlanmıştır.

Görsel 5: Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler 1-2 Kitaplarının Kapakları

Bütün bu isimlerin yanında çok önemli bir isim daha bulunmaktadır. Bu isim Siyonizm ve Yahudiler hakkında yapılan araştırmaların Türkiye'deki adeta lider ismidir. Bu isim Cevat Rifat Atilhan'dır. 1892'de İstanbul'da doğan Cevat Rifat Atilhan da subaylık yapmıştır. Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirmiş, Birinci Dünya Savaşı'nda, Sina ve Filistin cephelerinde bulunmuş, Kurtuluş Savaşı'nda Bartın ve Havalisi kumandanlığı yapmıştır. 1951 yılında İslam Demokrat Partisi'ni de kurmuş olan Atilhan, yayımladığı onlarca kitap ve makalede Siyonizm, Yahudilik ve Masonluk konusunu incelemiştir. Kendisi Türkiye'de Siyonizm karşıtlığının oluşmasında ve Siyonizm tehlikesinin anlatılmasında öncü isimdir. 1951 yılında kurduğu 1952 yılında kapatılan İslam Demokrat Partisi de İslamcı siyasetin ilk örneğidir. Cevat Rifat Atilhan'ın Siyonizm ve Yahudiler ile ilgili bazı kitapları şunlardır: Ey Türk! Düşmanını Tanı!, İslam'ı Saran Tehlike ve Siyonizm, İğneli Fıçı-Tarih Boyunca Yahudi Mezalimi, Masonluk Nedir? Tarihte ve Günümüzde Masonluk, Türk Oğlu! Düşmanını Tanı!, Yahudiler Dünyayı Nasıl İstila Ediyorlar?, Siyonizm ve Protokolları, Gizli Devlet ve Fesat Programı, Tarihte ve Günümüzde Masonluk, İslam ve Beni İsrail, Türk! İşte Düşmanın, Suzi Liberman'ın Hatıra Defteri, Filistin Cephesinde Yahudi Casusları, Farmasonluk Nedir?, Dünya İhtilalcileri İsrail, Farmasonluk İnsanlığın Kanseri, Farmasonlar İslamiyeti ve Türklüğü Yıkma İçin Nasıl Çalışırlar.

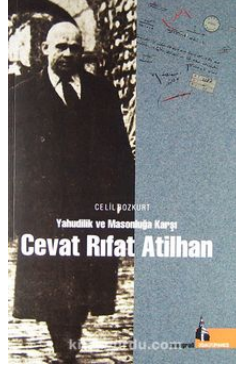
Görsel 6: Cevat Rifat Atilhan Tarafından Kaleme Alınmış Kitapların Kapakları

Cevat Rifat Atilhan ve eserleri de Türkiye'de İsrail çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecek şekilde ayrıca akademik çalışmaya konu olmuştur. Marmara Üniversitesi'nde Celil Bozkurt tarafından doktora tezi olarak çalışılan bu konu, daha sonra "Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan" adıyla kitaplaştırılmış ve Doğu Kütüphanesi Yayınevi tarafından 2012'de basılmıştır.

Görsel 7: Prof. Dr. Celil Bozkurt Tarafından Yazılan Cevat Rifat Atilhan'ı Anlatan

Kitabın Kapağı

Necip Fazıl Kısakürek de Büyük Doğu dergilerinde Yahudilik ile ilgili yazılar yayımlamıştır. Bu yazıları daha sonra derlenerek “Yahudilik, Masonluk, Dönmelik” kitabı olarak yayımlanmıştır.

YÖK’ün Tez Veri Tabanında Yer Alan Çalışmalar

Akademik yazında literatürün oluşmasında, meselelerin kavramsallaştırılmasında önemli zeminlerden birisi de yüksek lisans ve doktora tezleridir. YÖK’ün tez veri tabanında kelimeler üzerinden arama yapıldığında;

Haziran 2025 itibarıyla “İsrail” kelimesi geçen 543, “Filistin” kelimesi geçen 462 tez yazıldığı tespit edilebilmektedir. Bu tezlerin büyük bir kısmında her iki kelimenin birlikte kullanıldığı, kesişim olduğu görülmektedir. Uluslararası ilişkiler bağlamında yazılan ilk tezin de 1990 yılına kayıtlıdır. Siyonizm üzerine 21 tez bulunmakta olup ilki 1987 yılına aittir. Bu tez aynı zamanda Filistin üzerine de yazılmış olan veri tabanda kayıtlı ilk tezdır.

Başlığında soykırım ifadesi bulunan 69, holokost ifadesi bulunan 8 tez bulunmaktadır. Ancak İsrail’in soykırımını inceleyen bir tezin henüz yazılmadığı görülmektedir.

“Filistin Sorunu” ifadesini içeren 45 tez yazılmış iken “İsrail sorunu” ifadesini içeren 6 tez bulunmaktadır. İsrail sorunundan bahsedilen başlıklarda da müstakil bir “İsrail sorunundan” bahsedilmemekte “Filistin – İsrail Sorunu” ifadesinde yer alan kelimeleri filtrelediği görülmektedir.

HAMAS ile ilgili 29 tez yazılmıştır. Bunlardan 3 tanesi terörizm, 2 tanesi cihatçı, 1 tanesi direniş hareketi bağlamındadır. Filistin Kurtuluş Örgütü ile ilgili 7 tez mevcuttur. Yahudilikle ilgili yazılan 431 tez ise din, tarih, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, antropoloji, mimarlık, müzik gibi muhtelif alanları kapsamaktadır.

Kavramsal Dönüşüm: Filistin Sorunundan İsrail Sorununa

7 Ekim'e kadar olan dönemde sorunun tanımlanmasında "Filistin Sorunu" kavramının yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. 7 Ekim'den sonra bu kullanımı değiştirdiğini "İsrail Sorunu" ifadesinin ikame edildiği görülmektedir.

Roger Garaudy tarafından 1983 yılında Paris'te "İsrail Sorunu" adlı bir kitap yayımlanmıştır. Ancak kitap Avrupa ve ABD'de yasaklanmış, kitabı basan yayınevi hedef olmuş ve iflas ettirilmiş, daha sonra da başka bir yayınevi Avrupa'da kitabı basmamıştır.

Görsel 8: İsrail Sorununu Konu Edinen Panellerin Afişleri-I

FİLİSTİN VE ORTADOĞU'DA İSRAİL SORUNU

PANELE DAVET

Panel Başkanı
Prof. Dr. Ali Osman Kurt

Konuşmacılar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Yücel Acer
Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu
Doç. Dr. Halid Üveysi

7 Ekim 2024 Pazartesi
14.00
Mersin Üniversitesi Çiftlikköy Kampüsü
Prof. Dr. Uğur Önal Kültür Merkezi B Salonu

FİLİSTİN'DE İSRAİL SORUNU

Panel Başkanı
Prof. Dr. Ali Osman Kurt

Konuşmacılar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Yücel Acer
Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu
Doç. Dr. Halid Üveysi

22 ARALIK 2023
14.30
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Sezai Karakoç Konferans Salonu

ORTADOĞU'DA İSRAİL SORUNUNUN TARİHSEL KÖKENLERİ

01 KASIM 2023
14.30
AKÇAKOCA BEY İŞYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
KONFERANS SALONU

MODERATÖR
Doç. Dr. AKIF ÇARKICI

KONUŞMACILAR:
Prof. Dr. Sezai BALCI
"İsrail'in Kuruluşunda Rothschild Ailesi ve Osmanlı Devletiyle İlişkiler"
Doç. Dr. Cahit BOZKURT
"Ortadoğu'da Sionist Devletleşme Sürecinde Nüfus Örgütleri ve Etkileri"
Doç. Dr. Serkan KEKEVİ
"İsrail'in Kuruluş Sürecindeki Tarih Örgütleri ve Günümüzde İsrail Siyaseti"

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
AKÇAKOCA BEY İŞYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

7 Ekim'den sonra üniversiteler mesele ile ilgili olarak çok sayıda panel ve çalıştay düzenlemişlerdir. Üniversitelerin bu faaliyetlerinde "İsrail Sorunu" ifadesini kullanmaya yönelik net bir değişim olduğu gözlemlenebilmektedir. Mersin Üniversitesi İİBF ve İlahiyat Fakültelerinin diğer paydaşlarıyla beraber düzenledikleri Panel, Hacı Bayram Veli Üniversitesinde Panel, Düzce Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi ORMER, Türkiye Araştırmaları Vakfı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesinde düzenlenen paneller bunlardan bazılarıdır.

Görsel 9: : İsrail Sorununu Konu Edinen Panellerin Afişleri-II

GAZZE'DE İNSANLIK KRİZİ! ULUSLARARASI HUKUK VE İSRAİL SORUNU SEMPOZYUMU

23 Şubat 2024
09:30
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Konferans Salonu

İSRAİL SORUNU VE GAZZE

BÖLGESEL VE KÜRESEL SİYASET AÇISINDAN

PANELİSTLER
Prof. Dr. Berdal Aral
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Selin Bölme
Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Serhan Afacan
Marmara Üniversitesi

MODERATÖR
Doç. Dr. Süleyman Güder
Sakarya Üniversitesi

21 MAYIS 2024
SALI
SAAT 16.30
İKTİSAT FAKÜLTESİ
MERKEZ BİNA
M2 AMFİSİ

TÜRKİYE'DE İSRAİL ÇALIŞMALARI

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, 21-22 Haziran tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen İslam İş Birliği Teşkilatı Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 51. Oturumundaki konuşmasında "Bu sorun ne Filistin ne Lübnan ne Suriye ne Yemen ne de İran sorunudur. Bu sorun, apaçık İsrail sorunudur" diyerek kavramsal dönüşüme uygun bir söylemle konuyu gündeme getirmiştir.

Görsel 10: İsrail Sorununu Konu Edinen Panellerin Afişleri-III

BATININ İSRAİL SORUNU
ve
TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİ

MODERATÖR
Dr. Fatih Muslu
Türkiye Araştırmaları Vakfı

KONUŞMACILAR
Prof. Dr. Vişne Korkmaz
Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem Ünalıdılar
Ege Üniversitesi
Muhammed Çağrı Bilir
University of Leeds
Türkiye Araştırmaları Vakfı

11 ARALIK 2023
PAZARTESİ

21.00 - 23.00

ÇEVİRİMİÇİ PANEL

çevrimiçi
panele
ulaşmak için;

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
VAKFI
Hırka-i Şerif Mh. Eski Ali Paşa Cd.
No:33 Fatih/İstanbul

turkiyearastirmalari.org   /tavakfi

Dergi Park Veri Tabanında Yer Alan Çalışmalar

Haziran 2025 itibarıyla Dergi Park veri tabanında "İsrail" olarak tarama yapıldığında 348 makale, Filistin olarak tarama yapıldığında 308, İsrail ve Filistin'in birlikte yer aldığı 99 makale sonucu çıkmaktadır. "Filistin Sorunu" olarak 31 sonuç çıkmakta iken "İsrail Sorunu" olarak tarama yapıldığında 19 makale çıkmaktadır. Bu 19 makaleden yalnızca 1 tanesi müstakil olarak "İsrail Sorunu" olup diğerleri "Filistin – İsrail Sorunu" "Arap – İsrail Sorunu" gibi bağlamlıdır.

Müstakil olarak "İsrail Sorunu" kavramsallaştırmasını referans alarak "Orta Doğu Topraklarında 'İsrail Sorunu'nu' analiz etmek" başlığıyla Kırıkkale Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Merve Suna Özel Özcan tarafından yazılmış olan makale Akademik Hassasiyetler Dergisi'nde 2025 yılında yayımlanmıştır. Bu itibarla bu kavramın ilk defa makalelerde de 7 Ekim sonrasında kullanıldığı görülmektedir.

Dergi Park veri tabanında 7 Ekim'den sonra yaşanan hadiselerin soykırım bağlamında analiz edildiği bir makale bulunmaktadır. Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı

Araştırmalar Dergisi'nin 5. Cilt 10. Sayısında 30 Aralık 2024 tarihle yayımlanmış olan "Uluslararası Hukuk'ta Soykırım Suçu ve Meşru Müdafaa Hakkı: İsrail'in Gazze Saldırısının Adlandırılması Sorunu" başlıklı makale Harran Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünde görevli Dr. Öğr. Üyesi Yunus Can Polat tarafından yazılmıştır.

7 Ekim'den sonra, bazı dergiler Filistin Özel Sayısı yayımlamışlardır. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Şubat 2025), İletişim ve Diplomasi Dergisi (Nisan 2025), Ombudsman Akademik (Mayıs 2024). Filistin Araştırmaları Dergisi (Nisan 2025), Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi (Aralık 2024) örneklerdir. Filistin Araştırmaları Dergisi, Journal of Islamic Jerusalem Studies, İsrailiyat dergileri de hususen bu alanlarda yayın yapan tematik akademik dergilerdir.

Üniversitelerde Akademik Birimler ve Faaliyetler

Üniversitelerde Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü gibi merkezler bulunmaktadır. Daha spesifik olarak Mardin Artuklu Üniversitesi'nde "Kudüs ve Filistin Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi", Marmara Üniversitesi'nde "Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi", Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde "Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi", İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde "Uluslararası Kudüs ve Filistin Araştırmaları Birimi" bulunmaktadır.

Üniversitelerde İsrail Araştırmaları Merkezi vb. gibi bir merkez bulunmamaktadır. Sakarya Üniversitesi ORMER bünyesinde İsrail Masası şeklinde departman içi ayrımla çalışmalar yapılmaktadır. Erciyes Üniversitesinde ise lisans düzeyinde eğitim veren İbrani Dili ve Kültürü Bölümü faal olarak yer almaktadır.

Ekim'den sonra üniversitelerin yayınevlerinden akademik yayınlar da yapılmıştır. Selin M. Bölme ve Nurullah Çakmaktaş editörlüğünde hazırlanmış olan "7 Ekim Sonrası Hukuki İdeolojik ve Toplumsal Boyutlarıyla Filistin Meselesi" kitabı Marmara Üniversitesi Yayınevi tarafından basılmıştır. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan "Filistin İsrail Savaşı Raporu" ise 2023 Aralık ayında yayımlanmıştır.

7 Ekim'den sonra üniversiteler, düzenledikleri panel ve çalıştaylarla çok sayıda bilim insanını bir araya getirerek konunun kapsamlı şekilde incelenmesi noktasında aktif bir süreç yürütmüşlerdir.

Görsel 11: İsrail Sorununu Konu Edinen Filistin Çalışmaları

İsrail Çalışmaları: Son Dönemden Bazı Örnekler

İsrail çalışmaları kapsamında Türkiye’de çok sayıda kitap yayımlanmıştır. Bunların tamamını tespit ve tasnif etmek teknik olarak çok da mümkün değildir. Ancak bu kapsamda öne çıkanlardan bazılarına yer vermek gerekirse;

Bu alanda temel kaynak kitabı mahiyetinde olan yayınlardan birisi Prof. Dr. Fahir Armaoğlu tarafından yazılmış olan “Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)” kitabıdır.

Meseleyi Uluslararası Hukuk bağlamında ele alan az sayıda kitap bulunmaktadır. Bunlardan birisi Doç. Dr. Ali Kerem Kayhan, Doç. Dr. Ali Osman Karaoğlu editörlüğünde hazırlanmış olan “Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi” kitabıdır. Kitabın ilk baskısı 2023 yılında Adalet Yayınlarından çıkmıştır.

Uluslararası Hukuk bağlamında Gazze konusunun incelendiği bir başka kitap da Prof. Dr. Mehmet Dalar tarafından kaleme alınmış olan “Gazze Savaşı, Filistin Direnişi İsrail

Yayımlılığı ve Uluslararası Hukuk” kitabıdır. Kitap 2009 yılında Dora Yayınları tarafından basılmıştır.

Dr. Remzi Çetin tarafından kaleme alınan Nobel Yayınlarından 2022 yılında çıkan “İsrail Siyaseti ve Yahudi Solu” kitabı da İsrail’in kurumsal yapısı, iç siyaseti ve tarihine projeksiyon tutmaktadır.

Mart 2025’te Orion Yayınlarından çıkan “İsrail: Kimlik-Siyaset-Dış Politika-Güvenlik” kitabı da Ceyhun Çiçekçi ve Tuğçe Ersoy tarafından yazılmıştır. Kitap, İsrail’in hikâyesini tarihsel sosyolojik bir yaklaşımla, verilere ve olgulara dayalı olarak ele alan ilk başvuru kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Prof. Dr. Çağrı Erhan tarafından yazılmış olan “Türkiye – İsrail Diplomatik İlişkilerin Kuruluşu” kitabı Kasım 2024’te Nobel tarafından basılmıştır. Kitabın, erişime yeni açılan arşiv belgelerinin ışığında yazılmış olması oldukça önemlidir.

Prof. Dr. Mehmet Akif Koç tarafından kaleme alınan “Filistin İsrail ve İran, Süreç, Aktörler ve Ortadoğu’nun Geleceği” kitabı İyidüşün Yayınlarından çıkmıştır. Kitapta 7 Ekim süreci de göz önünde bulundurularak bazı sorulara cevap aranmaktadır.

Doç. Dr. Orhan Karaoğlu ve Doç. Dr. Nail Elhan editörlüğünde hazırlanan “İsrail Bir Ülkenin Akademik Anatomisi” kitabı İnkılap Yayınlarından çıkmış olup alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

7 Ekim’den sonra Peren Birsaygılı Mut tarafından yazılmış iki kitap Farabi Yayınlarından basılmıştır. Birincisi Mayıs 2024’te yayımlanan “İzzeddin El Kassam; Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü”, ikincisi de Mayıs 2025’te yayımlanan “İsrail’in Zihin Haritası Siyonist Edebiyat Portreler, Yayınlar, Söylemler” kitapları son dönemde yayımlanmış önemli çalışmalar arasında yer almıştır.

Sonuç

Türkiye’de İsrail çalışmaları kapsamında akademik yazında önemli bir literatür oluştuğu görülmektedir. Bu literatürün İsrail henüz kurulmadan ve yeni kurulduğu yıllarda, erken dönemde oluşmaya başlaması da önemli bir ayrıntıdır. Sonraki yıllar boyunca yazılmış çok sayıda makale, kitap ve tez bu literatürün oluşmasına katkı sunmuştur.

Tez ve makaleler konusunda kategorik bir tasnif çalışması mevcut veri tabanları üzerinden sınırlı da olsa yapılabilmektedir. Ancak kitapların sayıca fazlalığı teknik olarak bu imkânı ortadan kaldırmaktadır.

İsrail üzerine akademik çalışmaların önemi 7 Ekim haftasında tezahür etmiştir. Akademik unvan ve kimliği olan isimlerin açıklamaları kamuoyunda bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Filistinlilerin toprak satışı iddiası üzerinden başlayan bu tartışmalarda bilgi hatası olduğunu açıklayanlar başka bilim insanları olmuş onlar da yapılan araştırmaları referans göstermişlerdir.

7 Ekim'den sonra İsrail çalışmalarının Türkiye'de artış gösterdiği gözlemlenebilmektedir. Akademik metinler, paneller, çalıştaylar ile Üniversiteler sürece dâhil olmuşlardır. Bu çalışmalar önemli bir kavramsal dönüşümü sağlamıştır. “Filistin Sorunu” yerine “İsrail Sorunu” kavramsallaştırılmış, bu kavram literatürde hızla kabul görmüştür.

Üniversitelerde doğrudan İsrail'e odaklı araştırma birimleri ve bölümleri bulunmamakta ancak Filistin ve Kudüs üzerine özel birim ve merkezler bulunmaktadır. Bu merkezler aynı zamanda İsrail çalışmaları da yapmaktadırlar.

RAPOR

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- “2025 Israel Military Strength.” Global Fire Power (GFP). Erişim 5 Eylül 2025. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=israel.
- “2025 World Air Forces.” Flight Global. Erişim 5 Eylül 2025. <https://www.flightglobal.com/download?ac=106507>.
- Abensour, Gabriel. “Masortim and Masortiyut in Israel.” The Jewish People Policy Institute. 11 June, 2023. https://jppi.org.il/wp-content/uploads/2023/06/traditionalism_ENG_2023-WEB-1.pdf.
- “About Israel Innovation Authority.” רשות החדשנות (Israel Innovation Authority). Erişim 12 Haziran 2025. <https://innovationisrael.org.il/en/the-israel-innovation-authority/>.
- “About the Prime Minister’s Office.” מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website). Erişim 17 Eylül 2025. https://www.gov.il/en/pages/about_pm_office.
- “About the Supreme Court.” The State of Israel, the Judiciary Supreme Court. Erişim 17 Eylül 2025. <https://supreme.court.gov.il/Pages/Overview.aspx>.
- Abu-Saad, Ismael. “Present Absentees: The Arab School Curriculum in Israel as a Tool for de-Educating Indigenous Palestinians.” Journal of Holy Land and Palestine Studies (2008): 17–43.
- Al Faisal, Turki. “Prince Turki al Faisal: Unlike Other Western Leaders, Mr Trump Should Not Follow Double Standards.” The National. 26 June 2025. <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2025/06/26/prince-turki-al-faisal-unlike-other-western-leaders-mr-trump-should-not-follow-double-standards/>.
- Amos, Deborah. “Paper on Israel Lobby Sparks Heated Debate.” NPR. 21 April, 2006. <https://www.npr.org/2006/04/21/5353855/paper-on-israel-lobby-sparks-heated-debate>.
- Anadolu Ajansı. “Filistinliler Topraklarını Sattılar Mı? | Uzmanı Anlatıyor | Prof. Dr. Zekeriya Kurşun.” YouTube Anadolu Ajansı. 21 Ekim 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=mF2qrDV27XE>.
- “Annual Report 2023.” Israel Securities Authority. 7 April, 2024. https://www.new.isa.gov.il/en/images/Fittings/isa-be/asset_library_pic/al_lobby/al_lobby-649135bbde875/ANNUALREPORT2023.pdf.
- Avramov, Doron, Dressler, Efrat ve Metzker, Lior. “Reforms and Their Effects: Developments in the Israeli Capital Market, 1995–1997.” The Israeli Economy 1995–2017 içinde, editörler Avi Ben-Bassat, Reuben Gronau ve Asaf Zussman, 205–237. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

- “AWS Launches Infrastructure Region in Israel.” Amazon. 1 August, 2023.
<https://press.aboutamazon.com/2023/8/aws-launches-infrastructure-region-in-israel>.
- Aydemir, MÜcahit. “İsrailliler Belirsizliğin Gölgesinde 3,5 Yılda 5. Kez Sandığa Gidiyor.” Anadolu Ajansı. 30 Ekim 2022. Erişim 18 Eylül 2025.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilliler-belirsizligin-golgesinde-3-5-yilda-5kez-sandiga-gidiyor/2724752>.
- Balke, Ralf. “Wer Sind Eigentlich Die Drusen?.” Jüdische Allgemeine. July 18, 2025.
<https://www.juedische-allgemeine.de/israel/wer-sind-eigentlich-die-drusen/>.
- Barron, J. B. “1922 Census of Palestine.” The Israeli Palestinian Conflict: An Interactive Database. Economic Cooperation Foundation. October 23, 1922. Erişim 23 Temmuz 2025.
<https://ecf.org.il/issues/issue/1087#:~:text=The%20total%20population%20of%20Palestine,14%2C699%20Christians%20and%20495%20others>.
- “Basic Law: Israel as the Nation State of the Jewish People.” The Knesset. 19 July, 2018. Erişim 18 Eylül 2025.
<https://main.knesset.gov.il/EN/activity/documents/BasicLawsPDF/BasicLawNationState.pdf>.
- “Basic Laws.” The Knesset. 30 September, 2025. Erişim 16 Eylül 2025.
<https://main.knesset.gov.il/en/activity/pages/basiclaws.aspx>.
- Ben-David, Ricky. “Microsoft to Open 5 New Sites in Israel, Double R&D Workforce.” The Times of Israel. 6 October, 2021.
<https://www.timesofisrael.com/microsoft-to-open-5-new-sites-in-israel-double-rd-workforce/>.
- Blass, Nachum, ve Yossi Shavit. “Israel’s Education System in Recent Years: An Overview.” Taub Center for Social Policy Studies in Israel. December, 2017.
<https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/educationinrecentyears99.pdf>.
- Blass, Nachum. “Achievements and Gaps: The Status of the Israeli Education System.” Taub Center for Social Policy Studies in Israel. February, 2020.
<https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/achievementsangapseng-1.pdf>.
- Blass, Nachum. “Light and Shadow in the Israeli Education System.” Taub Center for Social Policy Studies in Israel. December, 2023.
<https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2023/12/Education-ENG-2023-2.pdf>.
- Blass, Nachum. “The Education System in Israel 2020-2024: A Conservative System in a Dynamic Reality.” Taub Center for Social Policy Studies in Israel. December, 2024.
<https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2025/01/Education-2024-ENG-3.pdf>.

- Blass, Nachum. "The Israeli Education System: An Overview." Taub Center for Social Policy Studies in Israel. December, 2018. <https://www.taubcenter.org.il/wp-content/uploads/2020/12/educationintro2018en.pdf>.
- Bowler, Derek, vd. "The New Front of War: Inside Israel's Digital 'Hasbara' Offensive." Eurovision News Spotlight. 12 September, 2025. <https://spotlight.ebu.ch/p/the-new-front-of-war-inside-israels>.
- Boxerman, Aaron. "Israel Okays \$9 Billion Plan to Fight Gaps between Jewish and Arab Citizens." The Times of Israel. October 24, 2021. https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/israel-okays-9-million-plan-to-fight-gaps-between-jewish-and-arab-citizens/.
- Bölme, Selin M. "İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu." SETA. 17 Aralık 2012. Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.setav.org/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu>.
- British Embassy Tel Aviv. "Israel's Exciting Fintech Startups to Pursue Business Collaboration in the UK." GOV UK. 10 February, 2015. <https://www.gov.uk/government/news/israels-exciting-fintech-startups-to-pursue-business-collaboration-in-the-uk>.
- Butler, Judith. *Frames of War: When Is Life Grievable*. London: Verso, 2009.
- Central Bureau of Statistics. *The Population of Israel: 1990-2009, Demographic Characteristics*. October 20, 2010. https://unstats.un.org/unsd/wsd/docs/israel_wsd_brochure.pdf.
- Central Elections Committee for the 25th Knesset. "The True Results of the Elections for the 25th Knesset." Votes25. 1 November 2022. Erişim 18 Eylül 2025. <https://votes25.bechirot.gov.il/>.
- "Constitution for Israel." The Knesset. Erişim 16 Eylül 2025. <https://knesset.gov.il/constitution/ConstMGovt.htm>.
- "Constitution for Israel." The Knesset. Erişim 17 Eylül 2025. https://knesset.gov.il/constitution/ConstP2_eng.htm.
- "Defending the Rule of Law, Enforcing Apartheid: The Double Life of Israel's Judiciary." Amnesty International. 13 September, 2023. Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/09/defending-the-rule-of-law-enforcing-apartheid-the-double-life-of-israels-judiciary/>.
- Deveci, Mustafa. "Dürzi Askerler İrkçi Yasanın Ardından İsrail Ordusunu Terk Ediyor." Anadolu Ajansı. 2 Ağustos 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/durzi-askerler-irkci-yasanin-ardindan-israil-ordusunu-terk-ediyor/1220348>.
- Dine, Thomas A. "The Revolution in U.S.-Israel Relations." *Journal of Palestine Studies* 15, no. 4 (Summer 1986): 134-143. <https://www.palestine-studies.org/sites/default/files/attachments/jps-articles/2536618.pdf>.
- Dolev, Daniel. "Bottom of the Food Chain: Hundreds of Thousands of Israeli Kids Go Hungry at School." Shomrim: The Center for Media and Democracy. October 20, 2022. <https://www.shomrim.news/eng/bottom-of-the-food-chain>.

- Druckman, Yaron. "Since 1948, Israel Has Welcomed More Than 3 Million New Immigrants." Ynet Global. December 17, 2019. <https://www.ynetnews.com/article/Hyj3fNHAS>.
- "Elections for 25th Knesset (1 November 2022)." The Knesset. 15 November, 2022. <https://main.knesset.gov.il/en/about/history/pages/knessethistory.aspx?kns=25>.
- "Electoral System in Israel." The Knesset. Erişim 17 Eylül 2025. <https://main.knesset.gov.il/en/about/lexicon/pages/electoralsystem.aspx>.
- Exoo, Calvin. "Media, Democracy, Hegemony." In *The Pen and the Sword: Press, War, and Terror in the 21st Century*, 1–36. CA: SAGE Publications, 2010.
- "February 2025 in Israeli Tech Funding: \$550 Million in 13 Deals." CTECH. 2 March, 2025. <https://www.calcalistech.com/ctechnews/article/mwc67qz2d>.
- Firat, Esat. "Golanlı Dürzi Araplar Ana Vatanlarına Bağlanmak İstiyor." Anadolu Ajansı. 11 Eylül 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/golanli-durzi-araplar-ana-vatanlarina-baglanmak-istiyor/906691#>.
- Firat, Esat. "Ultra Ortodoks Yahudiler, İsrail'deki Zorunlu Askerlik Hizmetini Protesto Etti." Anadolu Ajansı. 27 Haziran 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ultra-ortodoks-yahudiler-israildeki-zorunlu-askerlik-hizmetini-protesto-etti/3260257>.
- "Fintech Junction 2026." Lynx. June, 2026. <https://events.lynx.co/fintech-junction/>.
- Fiske, Gavriel. "Study Finds Narrowing Gap in State Spending on Jewish and Arab High School Students." The Times of Israel. April 4, 2024. <https://www.timesofisrael.com/study-finds-narrowing-gap-in-state-spending-on-jewish-and-arab-high-school-students/>.
- Fraiberg, Steven. "Start-Up Nation: Studying Transnational Entrepreneurial Practices in Israel's Start-Up Ecosystem." *Journal of Business and Technical Communication*. 31, no. 3. 7 April, 2017. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1050651917695541>.
- "Global Arms Exports in 2024 and for the Period 2021-2024." VPK News. 18 March, 2025. https://vpk.name/en/987775_global-arms-exports-in-2024-and-for-the-period-2021-2024.html.
- "Global Innovation Index 2025: Innovation at a Crossroads." World Intellectual Property Organization (WIPO). 2025. <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2025/assets/80937/global-innovation-index-2025-en.pdf>.
- "Harari Proposal Passes, Ending Prospects for an Israeli Constitution." Center for Israel Education. Erişim 15 Eylül 2025. <https://israeled.org/harari-proposal-constitution/>.
- Harel, Amos, ve Kubovich, Yaniv. "Hezbollah Has Harmed Israel's North With Far More Than Rockets, as Escalation Brews." Haaretz. February 15, 2024.

<https://www.haaretz.com/israel-news/2024-02-15/ty-article/.premium/hezbollah-has-harmed-the-north-with-far-more-than-rockets-as-escalation-breeds/0000018d-a91c-d0cb-a5ef-bb3e0cf20000>.

Hentschke, Steffi, ve Shams, Majdal. "Drusen in Israel: Ein Paradies in Angst." Die Zeit. May 12, 2025. <https://www.zeit.de/politik/ausland/2025-05/drusen-golanhoehen-israel-syrien-konflikt-bevoelkerung-sicherheit>.

Hiltzik, Michael. "How CEOs are Threading the Needle in Talking About Israel and Gaza." Los Angeles Times. 1 November, 2023. <https://www.latimes.com/business/story/2023-11-01/ceos-are-speaking-out-about-israel-and-hamas-but-it-may-get-tougher-from-now-on>.

"In a Historic Decision for Israeli Democracy, the Supreme Court Preserves the Reasonableness Doctrine." IRAC. Erişim 18 Eylül 2025. https://www.irac.org/reasonableness_high-court-decision-update.

"Israel Economic Snapshot." Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). April, 2025. <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/economic-surveys/israel-economic-snapshot.html>.

"Israel Overview of the Education System (EAG 2024)." Education GPS: The World of Education at Your Fingertips. OECD. Erişim Eylül 2025. <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=ISR&treshold=10&topic=EO>.

"Israel." Office of the United States Trade Representative. <https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/middle-eastnorth-africa/israel>.

"Israel's Jewish Nation-State Law." Adalah. 20 December, 2020. Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.adalah.org/en/content/view/9569>.

"Israel's Religiously Divided Society." Pew Research Center. 8 March, 2016. <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/08/israels-religiously-divided-society/>.

"Ivc-Gny-Kpmg Investors Report 2024." Israel Innovation Authority. Erişim 14 Haziran 2025. https://kpmg.co.il/media/yeem2kic/ivc-gny-kpmg_investors_report_2024_final.pdf.

J. Correspondent. "Reports on Palestinian Kids Hatred Grossly Exaggerated." The Jewish News of Northern California. 6 February, 2004. <https://jweekly.com/2004/02/06/reports-on-palestinian-kids-hatred-grossly-exaggerated/>.

Kahraman, Ali İhsan. "Uluslararası İlişkilerde Konsolide Edici Bir Söylem Olarak İşlam." Türkiye Araştırmaları Vakfı. 17 Temmuz 2024. <https://www.turkiyearastirmalari.org/2024/07/17/yayinlar/analiz/uluslararasi-iliskilerde-konsolide-edici-bir-soylem-olarak-islam/>.

Khoury, Jack, vd. "Five-Year Plan for Israel's Arab Community: \$9 Billion Won't Bridge a Gap Decades in the Making." Haaretz. October 28, 2021.

<https://www.haaretz.com/israel-news/2021-10-28/ty-article/.premium/five-year-plan-for-israels-arab-community-9-billion-wont-bridge-the-gap/0000017f-e224-df7c-a5ff-e27e91760000>.

Knesset. "Seats." Knesset Lexicon. Erişim 18 Eylül 2025.
<https://main.knesset.gov.il/EN/About/Lexicon/Pages/seats.aspx>.

Krieger, Candice. "How UK-Israel Collaborations are Transforming Fintech." Jewish News. 19 February, 2021. <https://www.jewishnews.co.uk/how-uk-israel-collaborations-are-transforming-fintech/>.

Kubovich, Yaniv. "Israeli Druze Commander Quits Army Over Nation-state Law in Open Letter to Netanyahu." Haaretz. July 30, 2018. <https://www.haaretz.com/israel-news/2018-07-30/ty-article/.premium/israeli-druze-quits-idf-over-nation-state-law-in-letter-to-netanyahu/0000017f-e188-df7c-a5ff-e3fa3ff70000>.

Lang, Tobias. Die Drusen in Libanon und Israel: Geschichte, Konflikte und Loyalitäten einer religiösen Gemeinschaft in zwei Staaten. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2013.

Lecheler, Sophie, ve Vreese, Claes H. de. News Framing Effects. London: Routledge, 2019.

Leichman, Abigail Klein. "18 Israeli Firms Rocking Financial Technology." ISRAEL21c. 27 February, 2017. <https://israel21c.org/18-israeli-firms-rocking-financial-technology/>.

Marous, Jim. "Marcus by Goldman Sachs: The Future of CX + Fintech in Banking?" The Financial Brand. 8 April, 2018. <https://thefinancialbrand.com/news/fintech-banking/marcus-goldman-sachs-fintech-platform-banking-lending-strategy-71955>.

Marulitua Gultom, Yosua Saut ve Miftah, Hafidz Zaula. "The Role of the Jewish Lobby Toward US Foreign Policy Making on the 2023 Israel-Palestine War (Case of AIPAC)." Hasanuddin Journal of Strategic and International Studies (HJSIS) 2, no. 2 (2024): 38-49. <https://journal.unhas.ac.id/index.php/hjsis/article/view/34405/11654>.

Masters, Jonathan, ve Merrow, Will. "U.S. Aid to Israel in Four Charts." Council on Foreign Relations (CFR). 13 November, 2024. <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>.

McGreal, Chris. "US Congress Members Demand that PayPal End Ban on Palestinian Business." The Guardian. 24 May 2023. <https://www.theguardian.com/technology/2023/may/24/paypal-palestine-ban-us-congress->.

Merza, Eleonore. "The Israeli Circassians: Non-Arab Arabs." Translated by Judith Grumbach. Bulletin du Centre de Recherche Français à Jérusalem. December 31, 2012. <https://journals.openedition.org/bcrfj/7250>.

Ministry of Foreign Affairs, “PM Netanyahu’s Remarks at the Start of the Government Meeting,” 17 April, 2024, <https://www.gov.il/en/pages/pm-netanyahu-s-remarks-at-the-start-of-the-government-meeting-17-apr-2024>.

Ministry of Foreign Affairs. “The Declaration of the Establishment of the State of Israel.” May 14, 1948. <https://www.gov.il/en/pages/declaration-of-establishment-state-of-israel>.

“Move Your Fintech Forward.” VISA. Accessed 2025. <https://corporate.visa.com/en/audiences/fintech.html>.

Nadeau, Geneviève, Sameh Elkhatib-Ayoub, ve Sharaf Hassan. “Report on Infringements to the Rights to Education for the Palestinian Minority in Israel.” The Follow Up Committee on Arab Education (FUCAE). October, 2024. https://arab-education.org/uploads//releases_pdf/239345452202502170114382091747143.pdf.

Najjar, Farah. “‘Apartheid, Formalised’: Palestinians to Fight Jewish State Law.” Al Jazeera. 31 July, 2018. Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2018/7/31/apartheid-formalised-palestinians-to-fight-jewish-state-law>.

“OECD Economic Surveys: Israel 2025.” Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). April, 2025. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/04/oecd-economic-surveys-israel-2025_18e45b04/d6dd02bc-en.pdf.

Office of the President. “President Isaac Herzog’s Inaugural Address as the Eleventh President of the State of Israel.” 7 July, 2021. <https://www.president.gov.il/en/%D7%A0%D7%90%D7%95%D7%9D-%D7%94%D7%94%D7%A9%D7%91%D7%A2%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%90-%D7%99%D7%A6%D7%97%D7%A7-%D7%94%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%92-%D7%9C%D7%9B%D7%94%D7%95%D7%A0%D7%AA-2/>.

Orkan, Semra. “Filistinlilerin Toprak Sattığı İddiası Tarihi Gerçeklerle Örtüşmüyor.” Anadolu Ajansı. 20 Ekim 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinlilerin-toprak-sattigi-iddiasi-tarihi-gerceklerle-ortusmuyor/3026903>.

Özkızılcık, Ömer. “İsrail’in Güney Suriye Stratejisi Başarılı Olabilir Mi?” Anadolu Ajansı. 12 Mart 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/israilin-guney-suriye-stratejisi-basarili-olabilir-mi/3505989>.

“Palestinian Members of Knesset Protesting Israel’s Jewish Nation-State Law on the Day of Voting in 2018. (Screengrab: Knesset Channel),” Adalah, 20 December, 2020, <https://www.adalah.org/en/content/view/9569>.

“Parties of Coalitions Winning Seats,” IPU Parline, erişim 18 Eylül 2025, <https://data.ipu.org/parliament/IL/IL-LC01/election/IL-LC01-E20221101/>.

- Perrigo, Billy. "Exclusive: Google Workers Revolt Over \$1.2 Billion Contract with Israel." *Time*. 10 April, 2024. <https://time.com/6964364/exclusive-no-tech-for-apartheid-google-workers-protest-project-nimbus-1-2-billion-contract-with-israel/>.
- "Political Structure and Elections." מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website). 8 February, 2022. Erişim 15 Eylül 2025. <https://www.gov.il/en/pages/political-structure-and-elections>.
- Prime Minister's Office. "34th Government of the State of Israel Headed by Benjamin Netanyahu (May 14, 2015)." 1 January, 2023. <https://www.gov.il/en/pages/gov34>.
- Reese, Stephen D. *Framing Public Life*. London: Routledge, 2003.
- Roth, Erik. "The Committed Innovator: What Has Made Israel an Innovation Hub?" McKinsey & Company. 28 November, 2022. <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-committed-innovator-what-has-made-israel-an-innovation-hub>.
- Said, Edward. *Medyada İslam: Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor? Çeviren Aysun Babacan*. İstanbul: Metis, 2008.
- Scheer, Steven. "Israel Grants Intel \$3.2 Billion for New \$25 Billion Chip Plant." *Reuters*. 26 December, 2023. <https://www.reuters.com/technology/intel-get-32-billion-government-grant-new-25-billion-israel-chip-plant-2023-12-26/>.
- Sefer Ha-Chukkim. Law of Return, 5710-1950. No. 51 of the 21st Tammuz, 5710 (July 5, 1950), 159. https://main.knesset.gov.il/EN/About/History/Documents/kns1_return_eng.pdf.
- Shamah, David. "Artificially Intelligent Watson Gets Israeli Boost as it Studies Medicine." *The Times of Israel*. 7 June, 2015. <https://www.timesofisrael.com/artificially-intelligent-watson-gets-israeli-boost-as-it-studies-medicine/>.
- Shehadi, Sebastian, ve Media, Novara. "Palestine/Israel: Criticism Against Wise and Pyoneer for Freezing the Accounts of Palestinians in Gaza in Disproportionate Adherence to Regulations; Incl. Co. Comment." *Business & Human Rights Resource Centre*. 3 January 2024. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/palestineisrael-criticism-against-wise-and-payoneer-for-freezing-the-accounts-of-palestinians-in-gaza-in-disproportionate-adherence-to-regulations-incl-co-comment/>.
- Shepherd, Naomi. *The Israeli-Palestinian Peace Process: Oslo and the Lessons of Failure*. Brighton: Sussex Academic Press, 2000.
- Shlaim, Avi. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton & Company, 2000.
- Sontag, Susan. *Regarding the Pain of Others*. New York: Penguin, 2013.

- Spiro, James. "JP Morgan Affirms Commitment to Israel through Expanded Local Tech Center." CTECH. 22 January, 2024. <https://www.calcalistech.com/ctechnews/article/hk4lupsfa>.
- Staff, Toi. "Israel's Population Tops 10 Million for 1st Time, on Eve of 77th Independence Day." The Times of Israel. April 29, 2025. <https://www.timesofisrael.com/israeli-population-tops-10-million-for-1st-time/>.
- Staff, Toi. "Not Only Equal in Battle: Druze, Circassians Launch Protests Against Discrimination." The Times of Israel. June 30, 2024. <https://www.timesofisrael.com/not-only-equal-in-battle-druze-circassians-launch-protests-against-discrimination/>.
- Tamir, Michal. "Overview of Legal Research in Israel." NYU Law Globalex. Kasım/Aralık 2019. Erişim 17 Eylül 2025. <https://www.nyulawglobal.org/globalex/israel1.html>.
- "Tarihçi Bardakçı'dan 'Filistinliler Topraklarını Sattı' Diyen İlber Ortaylı ve Celal Şengör'e Cevap: Anlattıkları Hikaye Bilmedikleri Konularda Konuşmasınlar." Yeni Şafak. 10 Aralık 2023. <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/tarihci-bardakcidan-filistinliler-topraklarini-satti-diyen-ilber-ortayli-ve-celal-sengore-cevap-anlattiklari-hikaye-bilmedikleri-konularda-konusmasinlar-4580588>.
- "The Auditor's Duties and Powers." Mevaker. Erişim 17 Eylül 2025. <https://www.mevaker.gov.il/state-audit/roles-work>.
- "The Central Elections Committee." מערך הדיגיטל הלאומי (Government of Israel Official Website). Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.gov.il/en/departments/units/25-election-committee/govil-landing-page>.
- "The Dynamic Landscape of Israel's Defense Tech Ecosystem." Startup Nation Central. 31 July, 2024. <https://startupnationcentral.org/hub/blog/israels-defense-tech-ecosystem/>.
- "The Electoral System in Israel." GOV. Erişim 17 Eylül 2025. <https://www.gov.il/apps/elections/elections-knesset-15/heb/lexicon/esystem.html>.
- "The Institution of the Presidency." Office of the President. Erişim 16 Eylül 2025. <https://www.president.gov.il/en/institution/>.
- The Knesset. "Basic Laws." Erişim 3 Eylül 2025. <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/BasicLaws.aspx>.
- The Media Line Staff. "Israeli Tech Records \$71B in M&As in 2025 Despite Fewer Funding Rounds." The Jerusalem Post. 1 October, 2025. <https://www.jpost.com/business-and-innovation/article-869163>.

- Theodossopoulos, Dimitrios. "De-essentializing Hegemony, with Gramsci, Williams, and Hall." *Focaal* 102 (2025): 103–118. <https://kar.kent.ac.uk/110720/1/focaal-fcl1020108.pdf>.
- "Three Branches of Government." The Knesset. Erişim 17 Eylül 2025. <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/branchesofgovernment.aspx>.
- Timm, Angelika. *Israel – Gesellschaft im Wandel*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2003.
- United Nations. General Assembly Resolution 181(II), "Resolution Adopted on the Report of Ad Hoc Committee on the Palestinian Question." A/RES/181(II). November 29, 1947. Erişim 2 Eylül 2025. [https://docs.un.org/en/A/RES/181\(II\)](https://docs.un.org/en/A/RES/181(II)).
- Williams, Dan. "Netanyahu Suspendes Israeli Minister over Gaza Nuclear Comment." Reuters. 5 November, 2023. <https://www.reuters.com/world/middle-east/netanyahu-disciplines-israeli-minister-who-voiced-openness-hypothetical-nuclear-2023-11-05/>.
- Yeni şafak. "Tarihçi Murat Bardakçı, 'Filistinliler Arazilerini Sattılar' Diyen İlber Ortaylı ve Celal şengör'e Cevap Verdi." X Yeni şafak. 10 Aralık 2023. <https://x.com/yenisafak/status/1733862541627924821>.
- YeniAcun, Selim Han. "3 Soruda - İsrail'in Tartışmalı Yargı Reformları." Anadolu Ajansı. 25 Ocak 2023. Erişim 18 Eylül 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-israil-in-tartismali-yargi-reformlari/2796551>.
- Yılmaz, Betül. "Israeli Knesset Backs Non-Binding Motion to Annex Occupied West Bank." Anadolu Ajansı. 23 Temmuz 2025. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/-israeli-knesset-backs-non-binding-motion-to-annex-occupied-west-bank/3639912>.
- Yılmaz, Muammer. "İsrail'de Anayasacılık Hareketi ve İsrail Yüksek Mahkemesi." Bölge Araştırmaları Merkezi. Erişim 16 Eylül 2025. https://www.bolgearastirmalari.com/_files/ugd/3ce997_72c0f68e1aa1481799c75d3cfe87bb86.pdf.
- Yonatan, Ofir. "Office of the State Comptroller and Ombudsman in Jerusalem." Ynet. 26 November, 2024. <https://www.ynet.co.il/economy/article/s1rvxbmm1g>.
- Zamir, Yossi. "The Supreme Court." Maariv. 26 July, 2023. <https://www.maariv.co.il/news/law/article-1025460>.
- Zeliger, Yossi. "Prime Minister Benjamin Netanyahu Arrives at the Tel Aviv District Court to Give Testimony in his Trial on Corruption Charges." The Times of Israel. 16 December, 2024. <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-tells-court-he-got-special-hostility-from-walla-not-special-treatment/>.
- Zimmermann, Moshe. *Die Angst der Frieden: Das Israelische Dilemma*. Berlin: Aufbau, 2010.

המנהל לחינוך התיישבותי פנימייתי ועליית הנוער (Yerleşim Yeri Eğitimi ve Gençlik Göçü İdaresi / The Administration of Rural Education and Youth Aliyah). Erişim Eylül 2025. <https://www.gov.il/en/departments/mchp/govil-landing-page>.

המנהל לחינוך התיישבותי פנימייתי ועליית הנוער (Eğitim Bakanlığı, Kırsal Eğitim ve Gençlik Aliyahı İdaresi). Erişim 20 Haziran 2025. <https://www.gov.il/he/departments/mchp/govil-landing-page>.

RAPOR

